

1947 - 1987

magazin istoric

ANUL XXI NR. 12 (249) DECEMBRIE 1987

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 12 (249)
decembrie 1987

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI
VIRGIL CÂDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Decembrie 1987: Conferința Națională a P.C.R.
România — factor de pace și progres în istoria universală:
Ion Popescu-Pufuri

2

1947-1987

• Patru decenii de Republică:

Ion Ardeleanu

5

• 30 Decembrie 1947 — Libertatea poporului:

Ioan Scurtu

8

• O republică a muncitorilor și țăranilor:

Gheorghe Unc

11

1 Decembrie 1918. „Dorința românilor de-a fi uniți pe vatra locuită de-a lungul istoriei”:

Constantin Botoran

15

S.U.A. și tratatele de pace de după primul război mondial:

Eugen Preda

19

1917. Trimisul Spaniei în România raportează: „Unitatea națională — cauză a participării la război”:

Eugen Denize, Paul Oprescu

23

O excepțională descoperire arheologică — Tezaurul mone-
tar din cetatea Armanul Negru:

Sergiu Iosipescu

26

În București, acum 50 ani

48

• Finlanda, pe ruta orientală a vikingilor: *Eino Jutikkala, Kauko Pirinen...* 29 • Idealul independenței albaneze devine realitate: *Gelu Maksutovici...* 33 • În Creta, acum 3500 ani: *Nicolaos Platon...* 35 • Primul ambasador sovietic la Londra: *Z.S. Șeinis...* 38 • Dialogul Titulescu-Litvinov: *Valentin Lipatti...* 44 • 1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă — Downing Street 10: *Corneliu Bogdan...* 52 • Cărți sosite la redacție... 57 • Poșta Magazin istoric... 58 • Sumarul su-
marelor... 60

COPERTELE NOASTRE

Decembrie 1947-Decembrie 1987. Patru decenii de la proclamarea Repu-
blicii.

① Patru decenii în care, sub faldurile stindardului tricolor aureolat de
stema Republicii, poporul nostru a obținut realizări istorice care au schim-
bat din temelii societatea românească

④ Detaliu din tabloul intitulat *Istorie*, de Dumitru Grigoraș, înfățișând
momente din trecutul de luptă al poporului nostru, glorioasă moștenire pe
temelia căreia se ridică puternică, liberă și suverană, România socialistă
(30 Decembrie 1947-30 Decembrie 1987, p. 5)

② Imagine de pe șantierul arheologic din comuna Vadu, județul Constanța
— locul recentei descoperiri a celui mai mare tezaur monetar din vremea
moderne de pe aceste meleaguri — mărturie a intensului comerț maritim al
țărilor române în evul mediu (Tezaurul monetar din cetatea Armanul Ne-
gru, p. 26)

③ Dovezi ale înfloritoare civilizatii cretane, păstrate peste milenii: camera
cu coloane din aripa de vest a palatului din Knossos și în partea de sus a paginii
pandantiv de aur, datînd din jurul anului 1700 î.e.n. (În Creta, acum 3500
ani, p. 35)

Decembrie 1987:
Conferința Națională a P.C.R.

ROMÂNIA

FACTOR DE PACE ȘI PROGRES ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

ION POPESCU-PUȚURI

S-a statornicit în practica partidului nostru, în felul de a gândi și activa al comuniștilor români, ca toate importante probleme — economice, politice, sociale, culturale, într-un cuvânt tot ce înseamnă *viața țării* — să fie supuse unei temeinice, judici-oase dezbateri și hotărâri colective. Avîndu-și obîrșia în tradițiile istorice străvechi ale poporului nostru, în care obștea, adunarea norodului, a avut întotdeauna un rol important în adoptarea acelei conduite politice ce a îngădui, prin vremuri, păstrarea ființei naționale și menținerea idealurilor de libertate și unitate, această modalitate de a gândi și dezbate colectiv asupra tuturor problemelor de viață și existență ale poporului a căpătat expresii și atribute noi în anii fărîurii societății socialiste multilateral dezvoltate. Într-atîta, încît a devenit o practică a vieții noastre social-politice, un mod de a gândi și a conduce ample procese revoluționare transformatoare pe care le parcurge societatea românească, mod de gîndire și acțiune imprimate tuturor sectoarelor vieții noastre de partid și de stat de la Congresul IX al Partidului Comunist Român de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Conferința Națională a partidului, ale cărei lucrări se desfășoară în luna aceasta, este o expresie elocventă a acestei practici. Istoricul zilelor noastre va regăsi, în documentele Conferinței Naționale, o novă confirmare a justeței politicii generale a partidului de edificare a socialismului și comunismului, politică bazată pe aplicarea createare a principiilor socialismului științific, a legilor obiective generale la condițiile și realitățile concrete din țara noastră, pe valorificarea și dezvoltarea moștenirii străbune.

Conferința Națională va face bilanțul marilor realizări obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului, va supune analizei un larg avantaj problematic, cuprinzînd sfera economicului și a politicului, într-un cuvînt întreg ansamblul societății românești, fixînd, pe temeiul mărețelor obiective istorice ale

Congresului XIII al P.C.R., temerare, dar, pe deplin realizabile proiecte de viitor.

Tabloul istoric al României anului 1987 — coincizînd cu aniversarea a patru decenii de la proclamarea Republicii — înfățișează imaginea unei țări socialiste în impetuoasă dezvoltare, cu larg și binemeritat prestigiu internațional, expresie a mărețelor realizări ale contemporaneității, a conduitei de pace și colaborare consecvent urmărite de partidul și poporul nostru — prestigiu ce încorporează, totodată, o întreagă experiență și practică istorică.

România de azi, angajată decisiv în înfăptuirea marilor programe trasate de Congresul XIII, este patria unită și independentă pe care au visat-o atîtea și atîtea generații de înaintași, patria dreptății sociale și a libertății naționale, a muncii eroice consacrate propășirii și progresului continuu al națiunii, creația nemijlocită a socialismului, a uriașei opere de edificare concepută și condusă de Partidul Comunist Român, însușită și transpusă în fapte prin munca entuziastă a întregului popor. Socialismul a dat poporului român întreaga demnitate a propriei sale personalități în istorie, puterea și libertatea de a-și făuri o istorie pe măsura năzuințelor sale. Sub conducerea cutezătoare a Partidului Comunist Român, poporul nostru a parcurs, într-o perioadă relativ scurtă, mai multe etape istorice, de la orînduirea bazată pe aspirare și exploatare la societatea socialistă multilateral dezvoltată. Dintr-o țară înapoiată, cu un caracter predominant agricol, România a devenit un stat industrial-agrar, cu o industrie puternică și în continuă modernizare, cu o agricultură socialistă în plin progres.

În noua orînduire socialistă, pe care o înfăptuiește poporul român, un loc de importanță hotărîtoare îl ocupă epoca inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului — cea mai bogată în înfăptuiri din întreaga noastră existență — în decursul căreia poporul român

a străbătut, cu eroism, un drum de mărețe, izbinzi socialiste. Cu îndreptățită mândrie, poporul nostru numește această istorică perioadă „Epoca Nicolae Ceaușescu”, ce va rămâne înscrisă cu litere de aur în bogata carte a neamului, ca o recunoaștere a faptului că toate marile împliniri ale acestor ani sînt legate indestructibil de activitatea prodigioasă, desăfurată cu clarviziune și fierbinte patriotism de cel mai iubit fiu al națiunii, ales de istoricul forum al comuniștilor de acum 22 ani să conducă destinele partidului și țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Succesele României de azi își au temelii solide și în lupta înaintașilor, gîndul și fapta strămoșilor fiind evidente în toate marile împliniri ale României socialiste. Tăria oriundurii noastre își are motivații adînci în această traică și permanentă întrepîtrundere între trecut, prezent și viitor.

Conștiința legăturii firești, a continuității dintre faptele înaintașilor și cei ce i-au urmat, convingerea că toate acestea alcătuiesc fondul de experiență și baza de pornire a generațiilor viitoare au constituit și constituie trăsături definitorii ale istoriei noastre — „cartea de aur” a neamului, cum au definit-o cărturarii și luptătorii democrației la mijlocul secolului trecut. Cît de pregnant exprimă președintele Nicolae Ceaușescu acest adevăr: „Este necesar să avem în vedere că popoarele s-au dezvoltat în anume condiții istorice și sociale care și-au pus amprenta pe însușirile și felul de a gîndi și trăi ale fiecărui popor. Istoria poporului nostru de mai bine de 2 000 de ani, de la daci pînă în prezent — care demonstrează cu putere aceasta — este istoria luptelor împotriva asupririi străine, a luptelor pentru libertate și independență, pentru progres economic și social... În asemenea împrejurări s-a creat felul de a fi al poporului român, s-au dezvoltat dragostea de glie, de patrie, de libertate și independență, stălmîcirea, spiritul de omenie caracteristic poporului nostru”. Tocmai de aceea apelul la istorie, la tezaurul de învățăminte pe care îl cuprinde trecutul reprezintă condiția esențială a educației în general, a educației patriotice socialiste, în special. Fără istorie, fără întîmplările și pîldele acumulate de-a lungul veacurilor, existența noastră ar fi mai săracă, mai lipsită de culoare, ar face să ne simțim — cum releva secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu — „ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume”.

Încă în urmă cu secole, voievodul Neagoe Basarab exprima în *Învățăturile* sale sentimentul istoricității noastre, al dăinuirii noastre permanente și în permanent contact cu pămîntul zămislitor de viață pe care ne-am născut și pe care se vor naște urmașii urmașilor: „Am avea multe de spus despre bărbății mari și minunați, cei de demult”. Scrierea sa — admirabilă culegere de norme de conduită politică, în fapt un tratat de politică internă și internațională, la nivelul gîndirii europene din acea vreme — cuprindea povești de mare valoare practică, ce-și aveau rațiunea în experiența istorică a

poporului. Apărarea și menținerea păcii, străduința de a realiza prin tratative buna înțelegere ocupau un loc de frunte în aceste îndemnuri. Dacă însă independența era amenințată, atunci, sfătuia domnitorul, „tu cu trupul tău și cu oamenii tăi să pornești drept, față în față, fără nici o teamă, împotriva dușmanilor tăi, oricît de mulți ar fi. Și să nu te temi de fel de dinșii, chiar dacă sînt mulți, pentru că oșteanul viteaz nu se înspăimîntă de mulțimea oamenilor”.

Alcătuie într-o vreme cînd primejdia externă pîndea din toate părțile independența țărilor române, aceste sfaturi și îndemnuri erau însăși expresia experienței istorice ce îngăduie dăinuirea noastră neîntreruptă pe pămîntul străbun pînă atunci și de atunci încoace.

Pe vatra sa străbună, poporul nostru și-a dus neîntrerupt existența, mîcînd și creînd, asigurînd propășirea țării. Cu mult înainte ca părintele istoriei, Herodot și alți cărturari europeni ai antichității să-i caracterizeze pe geți „cei mai drepti și cei mai viteji dintre traci”, mărturiile arheologice și vechi izvoare asiatice ni-i arătasera pe strămoșii noștri ca posesori ai unui înalt grad de civilizație, întreținînd puternice contacte economice și culturale cu alte neamuri, afirmîndu-se ca o prezență activă în Vechea Lume. Poemele homerice vorbesc despre bogăția căpeteniilor de pe aceste meleaguri, iar descoperirea faistosului tezaur de la Hinova¹ stă mărturie acestei realități. În secolul VI î.e.n., marcat de evenimentele petrecute la hotarul dunărean în vremea lui Darius, puterea și bogăția formațiunilor politice ale geților sînt grăitor ilustrate de valoroasele tezaure de la Poiana Cotofenesti, Cucuteni-Băiceni și de multe altele. Nu e nevoie de multă imaginație pentru a ne da seama ce însemnau, sub raport militar și politic, regatele unor stăpînituri atît de bogate.

A firmîndu-se în istoria universală ca un popor demn, iubitor de pace și colaborare, strămoșii noștri s-au dovedit, în același timp, neînfriacăți și plini de dîrzenie în apărarea libertății și independenței, cînd acestea le-au fost amenințate. Cît de puternică le era setea de libertate și independență ne-o demonstrează faptele marelui rege Burebista² făuritorul întîiului stat dac centralizat și independent, neînfriecarea cu care și-a apărut libertatea viteazul rege Decebal³, a cărui urcare pe tronul Daciei, în urmă cu 1 900 ani, am sărbătorit-o în acest an. Eroismul cu care acesta și poporul său s-au opus celei mai mari puteri militare a acelei vremi era, în fapt, incununarea unui îndelungat șir de lupte pentru existența liberă purtat de regi și căpetenii dacice, precum Dapyx și Zyraexes și, odată cu ei, de întreg poporul geto-dac.

Prin eroismul și curajul său, Decebal personifică, de fapt, eroismul și curajul întregului său popor, pîlda sa de vitejie și gîndire politică constituind un exemplu adeseori invocat și evocat în istoria poporului român. Aceeași

^{1,3} Magazin istoric, nr. 6/1981; 7/1980; 4/1987.

grijă pentru destinul propriului popor, dar și pentru soarta altor popoare și-a găsit expresie în activitatea atîtor și atîtor înaintași, înscrind-se ca o constantă a politicii românești. Să ne amintim, bunăoară, de apelul pe care Ștefan cel Mare îl adresa lumii europene, prevenind-o asupra primejdiei otomane și asupra necesității realizării unui front comun de apărare. Să ne amintim, apoi, faptele atîtor alți înțelepți voievozi români, care vedeau în țara lor o „pavază” a întregii Europe. A ști să faci din viață și munca propriului tău popor o politică în care să se regăsească aspirațiile și speranțele de progres, înțelegere și prietenie este atributul ce definește cu adevărat națiunile dornice de pace și prietenie, profund atașate progresului istoric.

Așezăți la una din răspîntiile lumilor și civilizațiilor, românii au avut deseori de suferit în multimilenara lor istorie de pe urma războaielor. Nu odată și-au văzut pămîntul, cîmpiile și văile, satele și orașele pîrlolite în timpul luptelor dintre diferitele imperii. *Vocația de pace a poporului român, despre care se vorbește în lumea contemporană cu insistență și respect, nu este o imagine metaforică, ci expresia unei realități izvorite din adîncul istoriei.*

Din păcate, în epoca contemporană, periclitarea păcii a atins cote de mare primejdie, cînd a apărut perspectiva anihilării omenirii de pe urma unei catastrofe nucleare, a unui război purtat cu arme de exterminare în masă, necunoscute pînă acum în istorie. „*Străbătele*” subliniază președintele Nicolae Ceaușescu — o epocă foarte agitată, omenirea fiind zguduită de cutremure, furtuni și uragane politice și militare de mari proporții, care pun popoarele la grele încercări, le provoacă pagube și suferințe”. De aceea — îndemna președintele Nicolae Ceaușescu — „*acum, mai mult ca oricînd, este necesar să acționăm, indiferent de orînduire socială, cu înaltă răspundere în fața propriilor popoare, în fața civilizației și a viitorului lumii, pentru a opri mersul spre prăpastie, spre catastrofă*”. Vibrantele apeluri la rațiune și luciditate adresate de președintele țării noastre, propunerile și demersurile sale constructive, activitatea intensă în relațiile bilaterale ale țării noastre, ca și la Organizația Națiunilor Unite, la Conferința pentru cooperare și securitate în Europa și în alte organisme internaționale sînt tot atitea dovezi ale dorinței și voinței de pace a românilor, contribuții practice la instaurarea unui climat de înțelegere și cooperare, la înlăturarea sabiei lui Damocles — armele nucleare — din arsenalele militare. „*România salută*” — sublinia secretarul general al partidului nostru, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la ședința solemnă consacrată celei de-a 70-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a avut loc la Moscova — *ca un eveniment de însemnată istorică, înțelegerea recentă dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite cu privire la semnarea în acest an a acordului pentru eliminarea rachetelor cu rază medie de acțiune și a celor operative-lactice din Europa și Asia. Consi-*

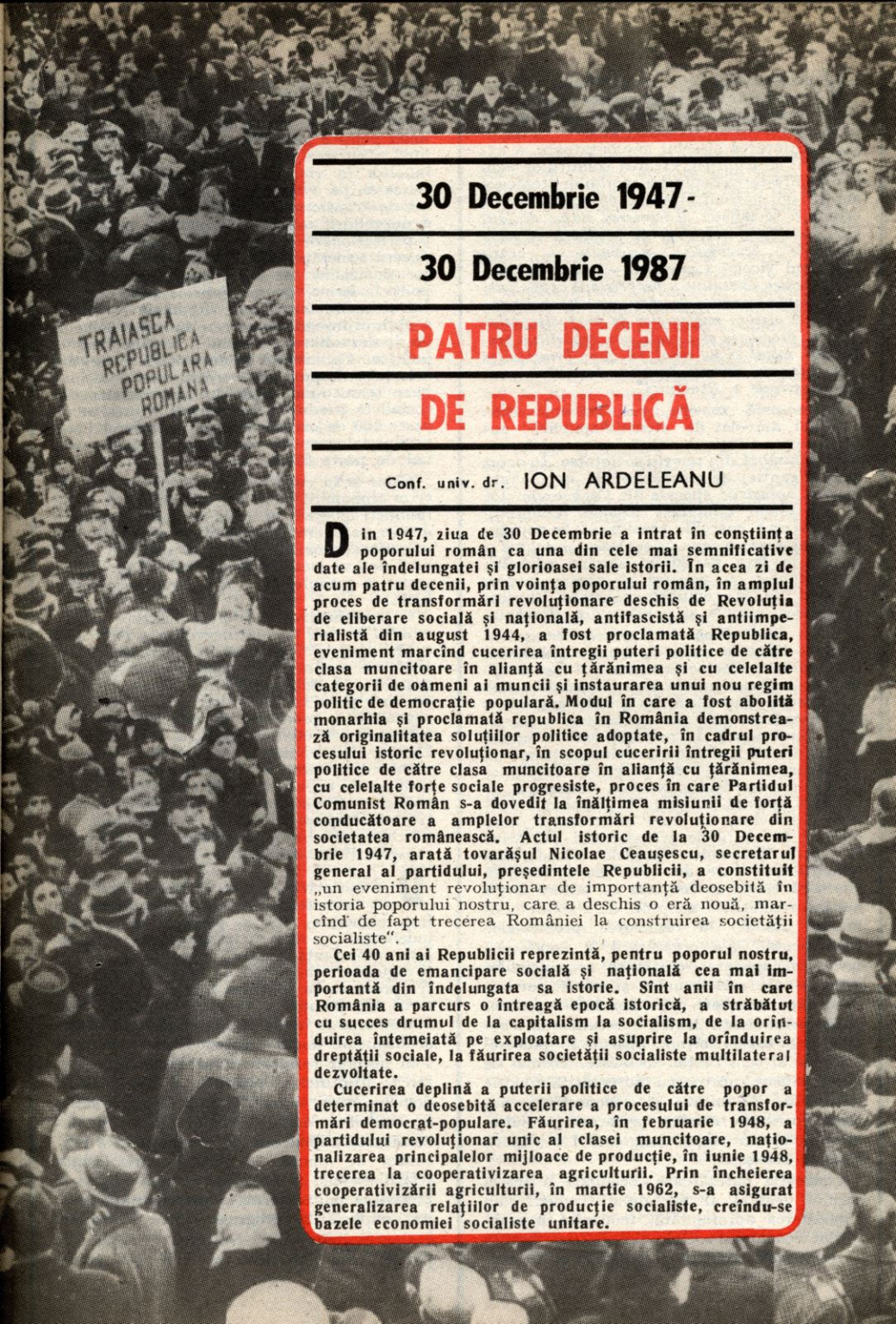
derăm că este necesar ca țările din Europa — pe teritoriul căreia se găsește cea mai mare parte a armamentului nuclear — să acționeze unite, să renunțe la deținerea și producerea de arme nucleare, să militeze activ pentru a înlătura definitiv armele nucleare din Europa și din întreaga lume.

În același timp, trebuie să se treacă la măsuri de reducere substanțială a trupelor și armamentelor convenționale, precum și a cheltuielilor militare. În ce o privește, România a trecut din anul 1986 — pe baza unui referendum național, la care a participat practic întregul popor — la reducerea cu 5 la sută a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor sale militare”.

Pornind de la profunda cunoaștere a trecutului istoric al poporului român și evidențiind contribuția românilor, ca puternic factor de cultură și progres, ca apărători ai libertății și neatinării, secretarul general al partidului, președintele Republicii a subliniat, nu o dată, necesitatea cunoașterii istoriei celorlalte popoare, relevîndu-se nu ceea ce le desparte, ci tradițiile luptei lor comune pentru libertate și independență, pentru o viață mai bună, împotriva asuprii și împilării de orice fel. Șcierea și cercetarea istoriei universale, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să aibă în vedere marile schimbări survenite în lumea contemporană, noul raport de forțe pe plan mondial. În acest cadru, solidaritatea tuturor forțelor revoluționare, democratice, antiimperialiste în lupta pentru înlăturarea aspirațiilor fundamentale de pace și de progres ale omenirii, constituie o forță social-politică de prim rang a lumii contemporane. Președintele României socialiste a evidențiat cu pregnanță rolul deosebit ce revine maselor, popoarelor în determinarea opririi cursei înarmărilor, în asigurarea unor relații noi, democratice, între toate popoarele, relații bazate pe principiile coexistenței pașnice între toate țările și popoarele, fără deosebire de orînduire. „*Viitorul* — arată secretarul general al partidului — *aparține unei lumi mai drepte și mai bune, egalității sociale și naționale, respectului dreptului fiecărui popor la dezvoltarea de sine stătătoare*”.

Prezență permanent vie, racordată la contextul internațional specific diferitelor epoci și perioade, România înregistrează în anii noștri un prestigiu căruia îi conferă o deosebită strălucire dinamica politicii socialiste de pace, independență și colaborare a Partidului Comunist Român, promovată cu responsabilitate de președintele Nicolae Ceaușescu, o politică ce se întemeiază pe întreaga moștenire istorică a poporului nostru și care exprimă cu tărie, principiile conviețuirii și coexistenței pașnice, răspunde aspirațiilor omenirii spre progresul ei necontenit.

Înglobînd o multimilenară experiență istorică de mare demnitate și tărie morală, România, sub conducerea înțeleaptă a partidului comunist, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pune temelii de nădejde pentru viitor. Un viitor de pace și dezvoltare, așa cum îl nădăjduiește și luptă pentru a-l făuri, omenirea de pretutindeni. ■

30 Decembrie 1947 -

30 Decembrie 1987

PATRU DECENII DE REPUBLICĂ

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

Din 1947, ziua de 30 Decembrie a intrat în conștiința poporului român ca una din cele mai semnificative date ale îndelungatei și glorioase sale istorii. În acea zi de acum patru decenii, prin voința poporului român, în amplul proces de transformări revoluționare deschis de Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, a fost proclamată Republica, eveniment marcând cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii și instaurarea unui nou regim politic de democrație populară. Modul în care a fost abolită monarhia și proclamată republica în România demonstrează originalitatea soluțiilor politice adoptate, în cadrul procesului istoric revoluționar, în scopul cuceririi întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, cu celelalte forțe sociale progresiste, proces în care Partidul Comunist Român s-a dovedit la înălțimea misiunii de forță conducătoare a amplerelor transformări revoluționare din societatea românească. Actul istoric de la 30 Decembrie 1947, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii, a constituit „un eveniment revoluționar de importanță deosebită în istoria poporului nostru, care a deschis o eră nouă, marcând de fapt trecerea României la construirea societății socialiste”.

Cei 40 ani ai Republicii reprezintă, pentru poporul nostru, perioada de emancipare socială și națională cea mai importantă din îndelungata sa istorie. Sînt anii în care România a parcurs o întreagă epocă istorică, a străbătut cu succes drumul de la capitalism la socialism, de la orînduirea întemeiată pe exploatare și asuprire la orînduirea dreptății sociale, la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Cucerirea deplină a puterii politice de către popor a determinat o deosebită accelerare a procesului de transformări democrat-populare. Făurirea, în februarie 1948, a partidului revoluționar unic al clasei muncitoare, naționalizarea principalelor mijloace de producție, în iunie 1948, trecerea la cooperativizarea agriculturii. Prin încheierea cooperativizării agriculturii, în martie 1962, s-a asigurat generalizarea relațiilor de producție socialiste, creîndu-se bazele economiei socialiste unitare.

Victoria deplină a socialismului, instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, afirmarea relațiilor de producție și sociale socialiste au avut ca rezultat desființarea claselor exploataatoare, a exploataării și asupririi, crearea condițiilor pentru manifestarea deplină a energiilor creatoare ale întregii națiuni în opera de făurire a noii orînduirii socialiste. „Încheierea etapei de făurire a relațiilor socialiste de producție în toate sectoarele economiei naționale — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a dus la lichidarea pentru totdeauna a proprietății capitaliste, a exploataării omului de către om. Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, relațiile de producție și sociale noi, repartiza produsului social și național pe baza principiilor socialiste au devenit temelia dezvoltării economico-sociale a României”.

Pe această temelie, sub faldirile stindardului aureolat de stema Republicii, poporul nostru a obținut realizări remarcabile, care au schimbat din temelii societatea. În acest efort gigantic, de o excepțională importanță au fost hotărârile epocale ale Congresului IX al Partidului Comunist Român. Congresul a descătușat energiile creatoare ale poporului, a înlăturat o serie de sabloane și dogme și a pus în fața partidului sarcina edificării socialismului cu poporul și pentru popor, pornind de la condițiile concrete istorice, economice, sociale și politice din România.

La o lună după desfășurarea istoricului Congres IX care a ales în fruntea partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost adoptată noua Constituție a țării. România a fost proclamată Republică socialistă, expresie a transformărilor calitative petrecute în societatea românească. În perioada care a urmat — indisolubil legată de activitatea teoretică, novatoare și acțiunea practică, revoluționară ale tovarășului Nicolae Ceaușescu — întreaga noastră societate a cunoscut un remarcabil avînt, un curs dinamizator, concretizat în profunde transformări calitative în toate domeniile. Amplele transformări revoluționare care au avut loc în această glorioasă epocă evidențiază cu putere originalitatea soluțiilor adoptate de Partidul Comunist Român în rezolvarea problemelor fundamentale ale organizării și conducerii societății, aplicarea creatoare a principiilor generale ale socialismului științific potrivit condițiilor concrete ale României, preocuparea permanentă pentru aprofundarea fenomenelor și aspectelor noi, apărute în procesul complex al construcției socialiste. Tocmai de aceea, poporul nostru, cu îndreptățită mîndrie patriotică, demnitate și recunoștință numește perioada marilor prefaceri revoluționare împlinite după Congresul IX „Epoca Nicolae Ceaușescu”.

Concepția cutezătoare, originală a secretarului general al partidului, izvorită din cunoașterea aprofundată, temeinică a realităților economico-sociale ale patriei, bogată, sa experiență politică și organizatorică acu-

mulată de-a lungul unei îndelungate și consecvente activități revoluționare și-au pus o amprentă hotărîtoare asupra strategiei, a liniei politice generale a partidului, determinînd afirmarea puternică a spiritului creator, înnoitor în viața întregii noastre societăți, ridicarea pe o treaptă superioară a procesului de transformare revoluționară a patriei, a dezvoltării rapide a forțelor de producție, a perfecționării continue a organizării și conducerii societății, a relațiilor sociale, a tuturor domeniilor de activitate. Consecință a politicii ferme, consecvente trase de partid și conducătorul său, România socialistă a obținut însemnate succese în toate domeniile de dezvoltare: economice, social-culturale, politice. Ca urmare a dezvoltării prioritare a forțelor de producție, creării unei puternice baze tehnico-materiale, în anii construcției socialiste producția industrială a crescut de peste 100 de ori în comparație cu anul 1944, producția agrară de circa 6 ori, venitul național de peste 32 de ori.

Chiar și în condițiile grele determinate de criza economică mondială, precum și de unele rămîineri în urmă în unele sectoare, România a parcurs o etapă importantă pe călea dezvoltării economico-sociale, a ridicării nivelului de trai material și spiritual al întregului popor, a gradului general de civilizație socialistă.

O semnificativă și istorică ilustrare pentru avîntul pe care l-a luat dezvoltarea puternică a țării este și faptul că în cincinalul 1981-1985 s-a realizat un volum de investiții de peste 1 146 miliarde lei. În acest interval au fost puse în funcțiune circa 2 500 noi capacități de producție în toate județele, s-au înălțat mari ctitorii, printre care Canalul Dunăre-Marea Neagră, s-au construit un mare număr de locuințe la orașe și sate. Capitala țării — ca de altfel majoritatea localităților patriei — și-a schimbat și își schimbă necontenit înfățișarea, devenind o metropolă cu o arhitectură ce împodobește noile artere și construcții social-culturale.

Din inițiativa și sub conducerea nemijlocită a secretarului general al partidului, au fost elaborate, într-o perspectivă istorică îndelungată, o serie de programe de o deosebită importanță pentru dezvoltarea științei și ingineriei tehnologice în țara noastră, pentru promovarea continuă a celor mai noi curieri ale științei și tehnicii mondiale. Sub îndrumarea de înaltă competență a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu s-au obținut rezultate remarcabile în cercetarea științifică, culturală și învățămînt, domenii care, organice legate de producție, au contribuit decisiv la dezvoltarea și modernizarea mijloacelor de producție și a proceselor de muncă, la perfecționarea noilor relații sociale, la formarea omului nou și la afirmarea multilaterală a personalității umane, implicit la progresul întregii națiuni.

Concomitent cu dezvoltarea economică a patriei, din inițiativa și sub conducerea

tovarăşului Nicolae Ceauşescu s-a aplicat un larg sistem de măsuri pentru perfecţionarea organizării şi conducerii societăţii, pentru participarea activă a maselor la adoptarea şi înfăptuirea programelor de dezvoltare a societăţii noastre socialiste.

A fost perfecţionat continui sistemul — unic şi unitar — al democraţiei muncitoreşti-revoluţionare care şi-a extins aria de acţiune de la unităţile economice, sociale, culturale şi de învăţământ pînă la organele şi organismele cu caracter naţional. În sistemul democraţiei noastre socialiste, potrivit caracterului larg, pe care partidul, secretarul său general îl conferă acestui principiu, atribuţiile organelor de stat se împletesc cu cele ale organizaţiilor de masă şi obşteşti, ale organizaţiilor de tineret, sindicatelor, organizaţiilor de femei, organizaţiilor de creaţie şi profesionale reunite, sub conducerea Partidului Comunist Român, în cadrul Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, cel mai larg organism politico-democratic cu activitate permanentă. Unitatea de voinţă şi acţiune, coeziunea moral-politică a întregului popor în jurul Partidului Comunist Român, centrul vital al întregii naţiuni, reprezintă o uriaşă forţă motrice în accelerarea progresului societăţii noastre socialiste.

Realizările istorice obţinute de poporul român în făurirea noului orînduirii sociale — rezultat al aplicării creatoare a adevărilor şi legităţilor obiective ale socialismului la condiţiile concrete din ţara noastră — evidenţiază cu strălucire faptul că partidul nostru comunist îşi îndeplineşte în mod demn misiunea istorică de a organiza şi conduce naţiunea noastră pe calea socialismului şi comunismului, a libertăţii şi independenţei. Aceste rezultate sînt rodul muncii pline de abnegaţie a eroicele noastre clase muncitoare, clasa conducătoare a societăţii socialiste, a ţărănimii cooperatiste, a intelectualităţii, a întregului popor, care, într-o deplină unitate, sub conducerea partidului, a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, ctitorul României moderne, îşi făureşte o viaţă nouă.

Potrivit hotărîrilor adoptate de Congresul XIII al partidului, obiectivul fundamental al actualului plan cincinal — cea de-a treia etapă de realizare a Programului partidului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, adoptat în 1974, de cel de-al XI-lea Congres al partidului — îl reprezintă trecerea de la stadiul de ţară în curs de dezvoltare la cel de ţară mediu dezvoltată, urmînd ca pînă la sfîrşitul secolului patria noastră să devină o ţară socialistă multilateral dezvoltată în care să se manifeste cu tot mai multă putere principiile comuniste de muncă şi de viaţă.

Înfăptuirea acestui obiectiv însuflitor impune — aşa cum arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — ca pe primul plan al întregii activităţi, riguros şi ştiinţific organizată, să fie pusă în mod ferm realizarea noii revoluţii

tehnico-ştiinţifice, a noii revoluţii agrare, trecerea în toate domeniile la dezvoltarea intensivă, la o nouă calitate a muncii şi vieţii.

Potrivit concepţiei partidului nostru, a secretarului general, exprimată în permanent dialog cu ţara, aceasta înseamnă o atenţie sporită acordată dezvoltării bazei de materii prime şi energetice proprii, reducerii consumurilor de materii prime şi energie, perfecţionării tehnologiilor şi modernizării producţiei, sporirii productivităţii muncii, perfecţionării organizării producţiei şi a normării muncii, întăririi spiritului de răspundere, a ordinii şi disciplinei în toate sectoarele, introducerii prompte în producţie a rezultatelor cercetării, a noilor cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii moderne. „*Socialismul şi comunismul* — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *se pot înfăptui cu succes numai pe baza celor mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii, ale cunoaşterii umane în general*”.

Potrivit orientărilor înscrise în programele adoptate, în anii următori se va da în continuare o mare atenţie ridicării nivelului de trai material şi spiritual al poporului, ţelul suprem al politicii partidului nostru.

Tară a muncii şi a demnităţii, aflată în plin proces de înnoire, România socialistă s-a manifestat şi se manifestă, în acelaşi timp, ca o prezenţă dintre cele mai active pe arena mondială, dezvoltînd larg dialogul cu toate naţiunile lumii, aducîndu-şi din plin contribuţia la soluţionarea problemelor cardinale ale contemporaneităţii.

Activitatea internaţională a partidului şi statului nostru a cunoscut cea mai bogată perioadă în împliniri în anii de după Congresul IX, graţie neobositei activităţi duse cu clarviziune şi înţelepciune politică de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, ctitorul şi promotorul întregii politici externe româneşti, prestigioasă personalitate a epocii contemporane.

La a 40-a aniversare, Republica Socialistă România se prezintă ca o ţară liberă, în plină ascensiune pe care generaţiile de azi au datorită să o ridice pe noi culmi ale socialismului şi comunismului. Este o datorie pe care o avem faţă de patrie, faţă de patrioţii şi revoluţionarii democraţi care au militat în trecut pentru idealul republican, pentru înaintaşii noştri care, în diferite perioade, au slujit cu credinţă şi devotaţie patria înălţînd-o, prin muncă şi jertfă, pe înaltele culmi de progres şi civilizaţie de astăzi. „*Acum cînd poporul a devenit pe deplin stăpîn pe destinele sale* — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *cea mai înaltă cinstire a glorioşului trecut este aceea de a face totul pentru dezvoltarea economico-socială a patriei, pentru ridicarea forţei sale materiale şi spirituale, a bunăstării întregii naţiuni, pentru întărirea continuă a independenţei şi suveranităţii României, pentru viitorul luminos, comunist al patriei*”.

Făurirea Republicii a devenit posibilă în condițiile sociale noi create după eliberarea țării, ale profundelor schimbări democratice, revoluționare care s-au produs în societatea românească și ale acțiunilor de masă pentru răsturnarea claselor exploatare și cucerirea puterii de către proletariat în alianță cu țărănimea.

NICOLAE CEAUȘESCU

30 Decembrie 1947

LIBERTATEA POPORULUI DE A-ȘI CLĂDI O NOUĂ FORMĂ DE STAT

Dr. IOAN SCURTU

În condițiile istorice din ultimele luni ale anului 1947¹, trecerea României la etapa socialistă a revoluției nu mai era problema unui viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, ci a realității imediate. În asemenea condiții, monarhia a fost tot mai mult izolată, devenind un factor periferic al vieții politice, existența sa având mai curând un caracter formal.

Rosturi care aparțin integrității popor

Pe acest fond de adânci transformări revoluționare, la care monarhia asista neputin-

¹ De-a lungul anilor, revista noastră a acordat o atenție deosebită noului curs al evenimentelor social-politice și economice inaugurat de Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată prin victoria însușirii din august 1944. Profunde transformări revoluționare care au marcat desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și cucerirea deplină a puterii de stat de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, proces al cărui final a fost delimitat de abolirea monarhiei, la 30 Decembrie 1947, au fost prezentate pe larg în numeroase articole publicate în numerele: 4/1967, 2/10/1968, 4 și 12/1969, 1-3/1970, 11/1971, 9 și 11/1974, 2-3/1975, 9/1979, 3/1980, 2-3/1985. Menționăm, totodată, articolele consacrate evenimentelor de la 30 Decembrie 1947, ca și celor care au premers actul proclamării Republicii: nr. 9/1967, 12/1973 și

Biograful regelui — Arthur Gould Lee — nota: „Îndatoririle sale se redusese, și odată cu ele și posibilitățile sale de a-și exercita influența. Deși două sau trei zile pe săptămână erau ocupate cu audiențele pe care le avea cu miniștrii, aceștia reduceau treptat cimpul discuțiilor sau raportau că nu aveau nimic de discutat“.

cioasă, a venit invitația guvernului englez ca regele Mihai să participe la căsătoria prințesei Elisabeta, moștenitoarea Coroanei Marii Britanii. Guvernul român a fost de acord cu deplasarea suveranului. În dimineața zilei de 12 noiembrie, toți miniștrii l-au salutată pe rege la plecarea sa de pe aeroportul Băneasa. Mihai I și regina-mamă Elena au fost însoțiți de generalul Emilian Ionescu (aghiotant regal)². Dimitrie Negel (mareșalul Palatului), Eugen Bianu (șeful poliției Palatului), Jacques Vergot (ofițer de ordonanță) și Nelly Catargi (doamnă de onoare). Regele, împreună cu regina-mamă și cu Vergot, a

călătorit cu avionul, pilotat chiar de el, făcând o escală la Geneva și o deplasare la Lausanne, după care și-a continuat drumul spre Londra. Ceilalți membri ai suitei au plecat cu trenul. Eugen Bianu și Emilian Ionescu au însoțit două vagoane speciale, în care se aflau două mașini recent achiziționate de monarh, covoare, lucrări de artă, câteva cufere și valize secrete; toate acestea au rămas la Lausanne.

În momentul plecării din țară, Mihai I a imputernicit guvernul ca în lipsa lui să efectueze toate lucrările necesare conducerii țării, inclusiv „numirile și revocările de funcționari“; era, în fond, un „cec în alb“ acordat guvernului, regele însuși renunțând la una din prerogativele sale esențiale.

În timpul șederii sale la Londra, Mihai I a discutat cu diferiți oameni politici. „Toți —

Îndeosebi numărul special 12/1972. În paginile de față ne vom opri, asadar, numai asupra celor mai importante momente ale zilei de 30 Decembrie 1947.

² Magazin istoric, nr. 12/1972.

nota biograful său — considerau că era periculos să se întoarcă în România, dar ezitau să-și ia răspunderea a-i da vreun sfat". Din acest punct de vedere este semnificativă atitudinea lui Clement Attlee, șeful guvernului britanic: „Cînd suveranul român intră în amănuntele problemei — își amintea adjutantul regal Emilian Ionescu —, mărturisind că la București sînt destule puncte de neînțelegere între guvern și Tron, viitorul monarhiei fiind nesigur..., omul de stat englez se întoarce brusc spre un tablou și-l întreabă pe Mihai ce părere are despre autorul celebrei pinze”.

Potrivit altor informații, alți doi oameni politici britanici — W. Churchill și mareșalul J.C. Smuts — i-au spus: „Alegeți drumul curajos. Oricare ar fi riscul, întoarceți-vă acasă”. Pe de altă parte, ambasadorul american Lewis Douglas i-a comunicat că guvernul S.U.A. nu găsea util ca Mihai I să se întoarcă în România. Chiar unele persoane din suita sa afirmau că monarhul nu trebuia să se întoarcă în țară. „Regele — notează A.G. Lee — asculta și nu răspundea aproape nimic, căci deși, înțelega prea bine că perspectiva care îl aștepta nu era sigură, nu s-a gândit niciodată serios la o altă eventualitate decît aceea de a se înapoi în țară”.

La Londra, Mihai a cunoscut-o pe principesa Anna de Bourbon-Parma, cu care a plecat în Elveția, unde la 6 decembrie 1947, s-au logodit neoficial. Cerind — conform Statutului Casei Regale — încuviințarea guvernului român, răspunsul transmis la 16 decembrie a fost vag: căsătoria nu era considerată oportună în acel moment. Și cum presa internațională începuse deja să facă speculații în legătură cu rămînerea lui Mihai I în străinătate, pentru o femeie, abandonîndu-și prerogativele constituționale, în ziua de 18 decembrie regele s-a urcat în tren la Lausanne, iar la 21 decembrie 1947 a sosit în București. În gara Băneasa a fost întâmpinat de membrii guvernului; aici însă — consemna cu semnificație A.G. Lee — „majoritatea miniștrilor îl primi cu răceală”.

Imaginile din paginile 5-11 redau momente de la entuziastele demonstrații prin care cetățenii Capitalei și-au manifestat, în zilele de 30 și 31 decembrie, adevăratea lor față de marele eveniment istoric al proclamării Republicii

A doua zi, 22 decembrie, primul ministru român dr. Petru Groza a avut o discuție cu Mihai I, privind rezultatele vizitei sale în Occident și problema căsătoriei. Cu acest prilej, președintele Consiliului de Miniștri s-a referit mai pe larg la situația din țară, avînsind ideea că monarhia era și ea trecătoare, că va sosi o vreme cînd România nu va mai avea nevoie de această instituție. După convorbire, în cursul căreia regele a semnat decretul pentru numirea unui nou ministru al Apărării Naționale, Mihai și regina-mamă au plecat la Sinaia pentru sărbătorile de iarnă, urmînd a reveni în Capitală în ziua de 31 decembrie.

La 24 decembrie funcția de ministru al Apărării Naționale a fost preluată de Emil Bodnaraș, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.R.; luînd cuvîntul la ceremonia de instalare, prim-ministrul a precizat că acest act era determinat „de rosturi mult mai adînci, rosturi care aparțin întregului popor”. La rîndul său, noul ministru a ținut să afirme că preia mandatul „din însărcinarea Partidului Comunist Român și cu asentimentul unanim al guvernului”.

O audiență puțin obișnuită

În ziua de 29 decembrie 1947, conducerea P.C.R. a adoptat un plan de măsuri de securitate și de măsuri politice, vizînd acțiunile ce trebuiau întreprinse pentru înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii. Cu unele modificări, acest plan a fost aplicat începînd cu a doua jumătate a aceleiași zile. Punctele strategice din Capitală și din țară, principalele întreprinderi și instituții au fost puse sub paza gărzilor muncitorești înarmate și a unităților militare; au fost rechemări în țară o serie de diplomați cunoscuți pentru vederile lor monarhice; s-a asigurat securitatea membrilor guvernului și fruntașilor partidelor democratice; unitățile militare au fost puse sub stare de alarmă și pregătite să intervină în caz de necesitate; s-a efectuat o masivă mobilizare la sedii a activului de partid și de tineret; a fost convocată sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților; ofițerii batalionului de gardă regală au fost consemnați în cazarma Regimentului 3 care de luptă, iar militarilor în termen li s-a dat permisiie; au fost efectuate treceri în rezervă și numiri în comandamente și în rîndul cadrelor ofițerești. Rezultat din acestea că partidul comunist și guvernul aveau în vedere înlăturarea pe cale pașnică a regelui, dar au luat și măsurile de siguranță necesare pentru eventualitatea că ar fi trebuit să recurgă la forță.

În seara zilei de 29 decembrie (ora 20.30), regele a fost anunțat de mareșalul Palatului (aflat în București) despre cererea formală a primului ministru de a-i acorda o audiență a doua zi, la ora 10; era rugată să fie de față și regina-mamă.

În ziua de 29 decembrie 1947, conducerea P.C.R. a adoptat un plan de măsuri de securitate și de măsuri politice, vizînd acțiunile ce trebuiau întreprinse pentru înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii. Cu unele modificări, acest plan a fost aplicat începînd cu a doua jumătate a aceleiași zile. Punctele strategice din Capitală și din țară, principalele întreprinderi și instituții au fost puse sub paza gărzilor muncitorești înarmate și a unităților militare; au fost rechemări în țară o serie de diplomați cunoscuți pentru vederile lor monarhice; s-a asigurat securitatea membrilor guvernului și fruntașilor partidelor democratice; unitățile militare au fost puse sub stare de alarmă și pregătite să intervină în caz de necesitate; s-a efectuat o masivă mobilizare la sedii a activului de partid și de tineret; a fost convocată sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților; ofițerii batalionului de gardă regală au fost consemnați în cazarma Regimentului 3 care de luptă, iar militarilor în termen li s-a dat permisiie; au fost efectuate treceri în rezervă și numiri în comandamente și în rîndul cadrelor ofițerești. Rezultat din acestea că partidul comunist și guvernul aveau în vedere înlăturarea pe cale pașnică a regelui, dar au luat și măsurile de siguranță necesare pentru eventualitatea că ar fi trebuit să recurgă la forță.

Suveranul a înțeles că această chemare era determinată de ceva neobișnuit, dar nu-și putea da seama despre ce putea fi vorba; presupunea că va fi o nouă discuție în legătură cu căsătoria lui.

În dimineața de 30 decembrie, regele, împreună cu regina-mamă — însoțită de persoane de la Curte și de garda obișnuită — au pornit din Sinaia, cu mașina, spre București. La ora 12, a sosit la palatul din Șoseaua Kiseleff. Mareșalul Palatului l-a informat telefonic pe primul ministru, dr. Petru Groza, care a sosit peste 15 minute, împreună cu secretarul general al P.C.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej. „Am venit cu prietenul meu Dej și am dori să fim primiți împreună”, a explicat încă de la intrare primul-ministru. Discuția s-a desfășurat în holul de la etaj al Palatului. Participau: regele Mihai I, regina-mamă Elena, și cei doi demnitari. Biograful regelui nota: „Nu exista atmosfera [aceea] în care un monarh primea în audiență doi din ministrii săi, ci aceea în care patru persoane stăteau liniștit de vorbă în colțul unei camere”. Prim-ministrul a intrat direct în subiect: „Ei bine, Majestate, a sosit timpul să aranjăm o despărțire prietenească”. După o lungă pauză, regele, luat prin surprindere, a întrebat ce trebuia să înțeleagă prin aceste cuvinte. „Am venit în problema importantă pe care am discutat-o cu citeva zile înainte. Problema de a pune capăt monarhiei. La urma urmei v-am avertizat că va trebui să vă pregătiți pentru așa ceva. Trebuia să înțelegeți că nu mai există loc în România pentru un rege”. Mihai continua să fie uluit; se aștepta la un astfel de deznodământ, dar nu se gândise că el s-ar produce așa de brusc. Totuși, a replicat: „Nu dv. sinteți cel care puteți să-mi spuneți să plec. Această chestiune trebuie s-o hotărască poporul”. În discuție a intervenit secretarul general al P.C.R.: „Majestatea Voastră trebuie să înțeleagă că nu v-am cere acest lucru, dacă România nu ar fi coaptă pentru a deveni republică”. Cei doi l-au asigurat pe rege că se dorește „să

rezolvăm această chestiune fără fricțiuni, în mod elegant”.

Discuția a luat o asemenea turnură încît regele și-a dat seama că cei doi nu puteau renunța la misiunea lor. „Propunerea dv. ridică grele probleme constituționale”, a încercat el o manevră. „Ne-am gândit la toate”, a replicat prim-ministrul, „scotînd o coală de pergament alb din dosarul cu scoarțe roșii pe care-l ținuse în mînă de cînd începuse audiența. Majestatea Voastră nu trebuie să faceți altceva decît să semnați”. Regele a promis că va studia documentul respectiv, în speranța că va câștiga timp: „Trebuie s-o citiți acum. Nu părăsim această casă pînă cînd hirtia nu va fi semnată, chiar dacă va trebui să stăm aici pînă diseară”, a replicat primul ministru. „Îmi trebuie 48 de ore pentru a-mi analiza situația”. Dar răspunsul șefului guvernului a fost lămuritor: „Este imposibil. Poporul nostru așteaptă știrea abdicării. Dacă nu vom avea curînd semnătura dv., se vor ivi neplăceri”.

Regele a mers în camera de alături pentru a citi documentul. Înțelegînd că nu mai avea nici o șansă, a revenit în salon, s-a așezat la masa de lîngă perete și a semnat următorul document:

„Mihai I-ii

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, rege al României.

La toți de față și viitori, sănătate.

În viața statului român s-au produs în ultimii ani prefaceri adînci politice, economice și sociale, care au creat noi raporturi între principalii factori ai vieții de stat.

Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condițiilor stabile de pactul fundamental — Constituția țării —, ele cerînd o grabnică și fundamentală schimbare.

În fața acestei situațiuni, în deplină înțelegere cu factorii de răspundere ai țării, conștient și de răspunderea ce-mi revine, consider că instituția monarhică nu mai corespunde actualelor condițiuni ale vieții noastre de stat, ea reprezentînd o piedică serioasă în calea dezvoltării României.

În consecință, pe deplin conștient de importanța actului ce fac în interesul poporului român,

A B D I C

pentru mine și pentru urmașii mei de la Tron, renunțînd pentru mine și pentru ei la toate prerogativele ce le-am exercitat ca rege al României.

Las poporului român libertatea de a-și alege noua formă de stat.

Mihai I

Dat la București, astăzi 30 Decembrie 1947”.

În continuare, s-au discutat problemele privind condițiile plecării fostului rege și a mamei sale din țară, precum și bunurile pe care aceștia le puteau lua în străinătate.

„Cu minimum de zguduri la maximum de foloase”

Cu documentul semnat, cei doi au plecat la Consiliul de Miniștri, care s-a deschis la ora 15.30. Prim-ministrul a explicat: „V-am convocat pentru a vă comunica un fapt nou, care a intervenit de cînd nu ne-am văzut. Veți lua cunoștință de acest fapt din conținutul actului pe care vi-l voi citi”, și a citit documentul semnat de rege. În continuare, a prezentat textul proclamației guvernului către țară. Documentul aducea la cunoștință abdicarea regelui și aprecia că, „astfel, poporul român a dobîndit libertatea de a-și clădi o formă nouă de stat — Republica Populară”. Proclamația era semnată de toți membrii guvernului, fiind deci aprobată în unanimitate și urmînd a fi difuzată prin radio și în ediții speciale ale ziarelor în aceeași zi de 30 decembrie 1947.

Prim-ministrul a ținut să informeze Consiliul de Miniștri că actul abdicării „s-a făcut prin bună învoială... Istoria va înregistra o lichidare prietenească a monarhiei, fără zguduri, cum poate inamicii noștri n-ar fi dorit. Ca să citez o expresie a reginei-mame, poporul a făcut azi un divorț și decent și elegant de monarhie. ...Vreau să se știe pretutindeni — și aceasta este foarte impor-

(Continuare în p. 14)

O REPUBLICĂ A MUNCITORILOR ȘI ȚĂRANILOR

GHEORGHE UNC

Din cele mai vechi timpuri, năzuințele de libertate națională și socială ale poporului român — s-au împletit cu aspirația către o cîrmuire dreaptă, care să creeze condiții favorabile emancipării sale economice și social-politice, asigurării participării tuturor cetățenilor la viața obștească. În pragul epocii moderne, mai ales începînd cu revo-

luția de la 1848, forțele înaintate ale societății s-au pronunțat pentru o formă de stat democratică, progresistă, republicană, care să asigure libertatea și dreptatea socială pentru cei mulți, neatințarea politică și înflorirea economică a țării, să înlăptulască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa.

A pricepe spiritul timpului

Conceptul de republică a căpătat noi valențe odată cu afirmarea clasei muncitoare și a partidului ei revoluționar în viața social-politică a țării, proletariatul legînd acest concept de întreaga luptă de transformare, mai înții burghezo-democratică și apoi socialistă a societății românești. Încă din deceniul nouă al secolului trecut, în paginile publicațiilor socialiste au început a fi inserate tot mai multe articole evidențînd poziția republicană

a mișcării noastre muncitorești. „Ca oameni de progres — scria publicația socialistă *Drepturile omului* din 1885 — preferăm, în lucrările noastre, înșălărilor de lemne de acum sute de ani, schele moderne; în alte cuvinte, monarhiei, republica... A introduce dar regalitatea în zilele noastre acolo unde nu există, cum bunăoară s-a făcut la noi, e a se opune curentului, e a nu pricepe spiritul timpului”. În același sens se pronunța și gazeta *Reforma socială*, care, în 1890, sublinia: „Noi, ca și întregul popor care suferă..., vom republică dreaptă și națională”. În dezbaterile prilejuate de pregătirea congresului de creare a partidului

politic al muncitorilor din România, în organizațiile muncitorești precum și în paginile publicațiilor socialiste s-a evidențiat concepția înaintată a mișcării noastre muncitorești cu privire la forma de guvernămînt republicană, aceasta fiind privită în strînsă legătură cu înfăptuirea unor profunde transformări revoluționare, atît pe plan economic, social și politic, cît și pe plan spiritual. Elementul nou, propriu concepției mișcării muncitorești în raport cu luările de poziție în favoarea republicii ale curentelor radical-burgheze și republicane-burgheze (cum era, de pildă, gruparea din jurul ziarului *Adevărul*) con-

stă în faptul că socialiștii subsumau idealul republican luptei pentru edificarea în România a orînduirii socialiste, singura capabilă să asigure drepturi și libertăți democratice maselor populare. Astfel, într-un articol publicat, în mai 1892, în gazeta *Munca*, sub titlul *Noti și republicanii*, se preciza că „*sintem pentru republică socială, în care nu va mai fi nici rege, nici tron, nici jefuitori, nici jefuiți*”.

Dar pînă la instaurarea republicii democratice, obiectiv cuprins în programul maximal al mișcării muncitorești, socialiștii au emis puncte de vedere corespunzătoare fiecărei etape istorice, militînd pentru restrîngerea puterii monarhiei, îngrădirea prerogativelor sale. Pe o astfel de poziție s-a situat și Constantin Mille, în cadrul dezbaterilor pe marginea proiectului de program al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.), dat publicității în decembrie 1892. El a propus, în numele Clubului muncitorilor din București, o nouă redactare a articolului 16, în așa fel încît el să stipuleze, pe lîngă obiectivul de principiu al socialiștilor — lupta pentru republică — și o prevedere „tranzitorie”, relativă la „restrîngerea prerogativelor Coroanei” și la „înțoarcerea domeniilor Coroanei la stat” și vinderea acestora țărănilor, propunere ce și-a găsit reflectarea în programul adoptat la congresul de creare a P.S.D.M.R. din primăvara anului 1893.

În decembrie 1894, *Lumea nouă*, organul de presă al P.S.D.M.R., a publicat articolul *Jos monarhia*, reafirmînd poziția republicană a socialiștilor din țara noastră: „*Congresul nostru... s-a declarat categoric pentru singura formă posibilă și compatibilă cu socialismul, republica. Sintem socialiști... și strigăm fără teamă și în același timp fără gînd de ostentație: Trăiască republica! Jos monarhia!*” Această poziție izvora din însăși rațiunea de a fi a mișcării socialiste: „*Socialiștii — se sublinia într-un articol apărut în aceeași publicație, în 1900 — trebuie să fie republicani, sau altfel nu se pot numi socialiști*”.

Nu înlăturarea monarhului, ci a monarhiei

Denunțînd căldășia dintre monarhie și clasele exploatare în înăbușirea răscoalei țărănești din 1907, revista de orientare socialistă *Facla*, prin pana lui N.D. Cocea, ținea să precizeze că sîngele țărănilor ucisi a „*pătat manta regală în 1907, pe care se-au fixat acolo pentru totdeauna și pe care nimic și niciodată nu le va putea scoate*”.

Campania în favoarea instaurării republicii a fost susținută cu aceeași consecvență și în anii următori. Reținem, în acest context, hotărîrea adoptată de congresul Partidului Social-Democrat, întrunit în aprilie 1914, deci în perioada premergătoare izbucnirii primului război mondial, în care se spunea: „*Este de datoria Partidului Social-Democrat să-și afirme în fața principiiului monarhic, pe care este întemeiată Constituția țării, principiul său republican, fiindcă numai sub un regim republican lupta clasei muncitoare se poate desfășura în toată puterea ei*”.

Înfăptuirea statului național unitar român, în memoria bilul an 1918 — la realizarea căruia clasa muncitoare, mișcarea socialistă au adus o contribuție de seamă — a deschis o nouă etapă în dezvoltarea social-economică a țării. Viața social-politică s-a caracterizat prin intensificarea luptei maselor largi populare pentru transformarea democratică a societății românești, prin creșterea rolului clasei muncitoare, proces care a dus, în mai 1921, la făurirea Partidului Comunist Român. Acest eveniment, cu profunde semnificații în viața națiunii române, a marcat continuarea pe o treaptă superioară a bogatelor tradiții republicane ale mișcării democratice, muncitorești și socialiste din țara noastră. Semnificativ, în acest sens, este faptul că, în documentele programatice votate la congresul de făurire a P.C.R. se prevede, ca o sarcină fundamentală și de per-

spectivă a proletariatului, abolirea monarhiei și „*organizația republicii sociale*”. În acest spirit, Partidul Comunist Român a înfățișat în tregului popor perspectiva în sufletească a răsturnării de la putere a claselor exploatare și făurirea unei republici care să apere interesele maselor populare. „*Credința noastră nestrămutată — scria în 1922 gazeta Socialismul, organul de presă al P.C.R. — este că singură revoluția proletariană va pune capăt regimului monarhico-burghez*”.

În perioada interbelică, poziția consecvent republicană a mișcării noastre muncitorești s-a exprimat cu putere în contextul „crizei dinastice” din România, determinată de renunțarea la tron a principelui Carol și decesul regelui Ferdinand¹. „*Proletariatul — se arăta într-un articol publicat de revista Lupta de clasă, din iunie 1927, organul teoretic al P.C.R. — nu poate, în genere, lua în înăuntrul unui stat monarhic, o atitudine de indiferență față de problema: monarhie sau republică*”, dar, mai ales, „*nu poate lua o asemenea atitudine proletariatul din România... în momentul de față, cînd criza prin care trece monarhia ridică pe planul activității problema republicii*”. Concluzia articolului reflecta poziția comuniștilor cu privire la lupta pentru „*republica populară, o republică a țărănilor și muncitorilor, care să apere interesele celor ce muncesc*”.

În același spirit se pronunța și Uniunea Tineretului Comunist, prin organul său central de presă, *Tîndrul leninist*, care, în august 1927, arăta că una din sarcinile politice ale organizației revoluționare de tineret din România este de „*a continua lupta sub conducerea partidului comunist, alături de toți muncitorii revoluționari, împotriva monarhiei... pentru republică, o republică a tuturor celor ce muncesc*”. În aceeași perioadă a „crizei dinastice”, luări de poziții în favoarea republicii sînt consemnate și în activitatea Partidului Social-Democrat. De pildă, unul din deputații săi declara, în 1929,

¹ Magazin istoric, nr. 7-10/1986.

în Parlament, că „P.S.D. este, adept al republicii democratice, deoarece monarhia restringe principiul suveranității populare”.

Numai în condițiile socialismului

„Criza dinastică” a luat sfârșit la 8 iunie 1930, prin revenirea lui Carol în țară și proclamarea lui ca rege. Acest moment denumit în terminologia burgheză a vremii cu pompoasa formulă de „restaurație” a fost calificat de mișcarea muncitorească drept un act anti-popular, reacționar. Gazeta *Proletarul*, organul de presă al Partidului Socialist al Muncitorilor din România, publica articolul sugestiv intitulat *Republica socială*, arătând că numai în condițiile socialismului se poate realiza acea formă democratică de guvernare care să ofere libertățile cele mai largi tuturor oamenilor muncii: „Prin socialism, la înlăturarea tuturor jugurilor, prejudecăților, formelor anacronice, apăsării economice și politice, prin socialism spre democrație politică și economică, spre republică politică și socială, iață lozinca lîmpe de învîlmășala evenimentelor în urmă”.

Actul „restaurației” a determinat o vie ripostă și din partea P.S.D., care în declarația publicată în ziarul *Socialismul* din 15 iunie 1930 arăta: „Este de la sine înțeles că, față de acest eveniment, muncitorimea organizată nu are de apărut sau afirmat nici un interes de ordin dinastic. Republicană prin program și convingere, ea consideră cele petrecute la 8 iunie 1930 ca un fapt îndeplinit... Schimbările de persoane ce se petrec în așezarea regimului monarhic nu prezintă nici o importanță directă pentru muncitorime... Eventualitatea reorientării politice însă trebuie să ne preocupe în modul cel mai serios. Se va menține regimul românesc parlamentar și constituțional, altmăcar că l-a

Primul Preziđiu al Republicii Populare Române în fața Adunării Deputaților

putut cucerii poporul românesc pînă în prezent?... Sau ne așteaptă dictatura militară, autocrația... predominarea elementelor reacționare care de atîta timp pîndesc momentul oportun?”

Cum se știe, îngrijorarea mișcării noastre muncitorești față de soarta regimului parlamentar-constituțional s-a dovedit deplin îndreptățită. La 10 februarie 1938¹ prin instaurarea regimului de dictatură personală a regelui Carol II, partidele politice au fost interzise, drepturile și libertățile cetățenești restrînse considerabil, iar măsurile represive împotriva mișcării democratice și revoluționare au fost intensificate. Toate acestea au dus la adîncirea sentimentelor anti-monarhice ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare. În aceste condiții, Partidul Comunist Român s-a adresat tuturor partidelor și organizațiilor democratice, cerîndu-le să se alăture acțiunii de constituire a unui larg front democratic, în vederea înlăturării dictaturii regale și restabilirea regimului parlamentar constituțional, legalizarea partidelor și organizațiilor democratice, lărgirea libertăților cetățenești — condiție esențială pentru apărarea independenței patriei amenințate

în acei ani de puterile fascisto-revizioniste. Cu prilejul împlinirii a unui deceniu de domnie a lui Carol II, P.C.R. a tipărit o broșură în care se arată că în afară de cercurile privilegiate de către dictatura regală, „toată populația muncitoare din România privește cu ură și revoltă prezența de 10 ani a lui Carol de Hohenzollern la conducerea țării”. Documentul pleda pentru constituirea „unei republici democrat-populare”, care să guverneze în interesul maselor largi populare.

În anii grei ai dictaturii militare fasciste și ai războiului hitlerist, cînd problema principală, de importanță vitală pentru însăși existența poporului român, era eliberarea patriei de sub dominația hitleristă, partidul comunist a subordonat toate acțiunile sale acestui țel. În acest context, P.C.R. a folosit contradicțiile care au apărut la un moment dat între dictatura antonesciană și cercurile Palatului și a stabilit contacte cu acestea din urmă. Pentru a se distanța de regimul antonescian, dar și preocupat să-și mențină un loc în constelația politică românească postbelică, monarhul și cei din jurul său au acceptat să conlucreze cu forțele patriotice. În aprilie 1944, în cadrul unei întrevederi între Lucrețiu Pătrășca-

¹ Magazin istoric, nr. 8/1973.

nu și regele Mihai, reprezentantul partidului comunist a definit cu claritate poziția P.C.R. față de monarhie în acel context istoric. „Întrevederea cu M.S. Regele — scria *Semnalul* din 23 august 1945 — a prilejuit în primul moment o explicație clară în ce privește poziția partidului comunist față de monarhie. D. Lucrețiu Pătrășcanu a definit atitudinea acestui partid, arătând că deși republican, el înțelege să nu facă din problema formei de stat — monarhică sau republicană — o problemă de actualitate. Partidul comunist se declară hotărât să conlucreze cu monarhia și să o sprijine, în orice acțiune destinată să scoată România din război și să schimbe politica noastră externă“. Este meritul istoric al P.C.R. de a fi reușit să atragă monarhia spre o colaborare cu cele mai largi forțe democratice, patriotice, antihitleriste, afirmându-se astfel ca un adevărat catalizator al mișcării de rezistență antifascistă. Justețea acestei orientări a fost confirmată magistral de victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

Cum se știe, procesul revoluționar început în august 1944 viza întreg ansamblul structurilor social-politice ale statului, iar adâncirea continuă a acestui proces a creat toate premisele pentru înlăturarea monarhiei și instaurarea republicii. La 30 Decembrie 1947, după mai bine de opt decenii de existență, monarhia a fost abolită, iar statul român s-a organizat sub forma de republică. Acest moment, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „constitua o în-cununare a luptei duse de-a lungul secolelor de poporul român, de forțele sale înaintate, pentru eliberare națională și socială, pentru neafirmare, progres social și o viață mai bună. ■

LIBERTATEA POPORULUI DE A-ȘI CLĂDI O NOUĂ FORMĂ DE STAT

(Urmare din p. 10)

tant, că lucrul acesta s-a făcut cu cumințenie, la timpul său. Nimeni n-a fost supărat cu ceva. Noi mergem înainte pe drumul nostru, cu minimum de zguduiri la maximum de foloase. Vom îngriji ca fostul rege să plece liniștit, așa cum se cuvine, pentru ca nimeni să nu poată avea un cuvânt de reproș, pentru felul cum poporul nostru a ținut să se poarte cu acela care, înțelegând glasul vremurilor, s-a retras, lucru pentru care poporul român nu se poate arăta nerecunoscător. Deci fostul rege va fi respectat ca orice cetățean al acestei țări“.

În după-amiaza aceleiași zile, Adunarea Deputaților, întrunită în ședință specială, a primit actul de abdicare a regelui Mihai și a adoptat legea privind proclamarea Republicii Populare Române. Totodată, a fost ales Preziidiul provizoriu al Republicii.

Actul de la 30 Decembrie 1947 era încoronarea luptei îndelungate desfășurate de forțele cele mai înaintate din România pentru un regim democratic republican; el s-a realizat în contextul mutațiilor sur-

venite după 23 August 1944, generate de înfăptuirea victorioasă a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Vestea proclamării republicii populare a fost primită cu mare entuziasm de masele populare de pe întreg cuprinsul țării. Un grandios miting a avut loc în ziua de 31 decembrie în fața Palatului, devenit al Republicii; în întreprinderi, instituții, unități militare au avut loc adunări prin care oamenii muncii și-au manifestat adeziunea la actul de la 30 Decembrie și și-au exprimat hotărârea de a înălța, prin munca lor, Republica tot mai sus în rîndul statelor libere și independente ale lumii. Aceleași sentimente erau mărturisite în miile de scrisori și telegrame adresate C.C. al P.C.R., guvernului, Adunării Deputaților, Preziidiului Republicii Populare Române, în declarațiile difuzate la radio, în articolele apărute în presă. „În situația României — arăta George Călinescu într-un articol publicat la 4 ianuarie 1948 — o putere executivă emanată de la popor, este instrumentul cel mai sigur, deoarece poporul cu instinctul său nu greșeste niciodată... Republica vrea să zică res-publica, lucrul public, avem așadar de acum încolo toți o parte de responsabilitate în propășirea țării. Cuvîntul nostru de ordine este azi: «Să fim alături de patrie, să slujim RES-PUBLICA»“. ■

Britanie, Mihai a declarat presei — contrar celor cuprinse în actul de abdicare semnat la 30 decembrie 1947 — că abdicarea i-a fost impusă prin forță, astfel încît nu se simțea legat de acest act; asemenea afirmații au fost repetate în Statele Unite ale Americii, cu prilejul primirii lui, în aceeași lună, de către președintele Truman și secretarul de stat Marshall, precum și în alte ocazii. Ca urmare a acestei activități desfășurate de membrii fostei Case Regale, Consiliul de Miniștri a hotărât, la 22 mai 1948, retragerea cetățeniei române pentru: Mihai de Hohenzollern, mama sa Elena, Elisabeta de Hohenzollern, Ileana de Habsburg și Nicolae de Hohenzollern. În diverse ocazii, și mai ales de Anul nou, Mihai a continuat să adreseze „mesaje“ poporului român, dar el nu s-a lăsat atras de cercurile reacționare (foști legionari, transfugi, aventurieri etc.) într-o acțiune de „recăpătare a Tronului“, înțelegînd că nu avea nici o șansă. La 16 iunie 1948, s-a oprit în Palatul regal din Atena (sala Tronului), căștiora între Mihai de Hohenzollern și Anna de Bourbon-Parma, din care au rezultat cinci copii (Margarita, Elena, Irina, Sofia și Maria).

1 Decembrie 1918

„DORINȚA ROMÂNILOR DE-A FI UNIȚI PE VATRA LOCUITĂ DE-A LUNGUL ISTORIEI”

18 ianuarie 1919, orele 14.30. Stéphen Pichon, ministrul de externe al Franței, aruncă o ultimă privire prin Sala orologului din Palatul Ministerului de externe de pe Quai d'Orsay, unde peste numai câteva clipe urmau să-și facă apariția cei 66 delegați din cele 32 state participante la Conferința de pace. Aceasta era chemată să încheie tratatele de pace cu puterile învinse în primul război mondial, tratate în care să fie confirmate noile stări de lucruri existente în lume după prăbușirea marilor imperii (austro-ungar, german, țarist și otoman) și, implicit, să fie recunoscute pe plan politic internațional frontierele statelor naționale nou create sau reîntregite.

Recunoașterea, în mai multe rânduri, de către guvernele marilor puteri aliate și asociate a dreptului legitim al poporului român la unitate națională și statală, afirmarea principiului naționalităților ca factor determinant pentru așezarea relațiilor interstatuale postbelice pe baze noi, principiu ce stătuse la baza marilor acte plebiscitare prin care românii hotărâseră unirea lor cu patria mamă, dădeau tot dreptul guvernului român și celorlalți factori conducători ai țării să aștepte cu deosebit interes Conferința de pace. Și, într-adevăr, în ciuda unor practici ale diplomației marilor puteri, care au impus unele norme nedemocratice de reprezentare și de desfășurare a lucrărilor propriu-zise ale conferinței¹, tratatele încheiate au dat recunoaștere internațională oficială procesului de desăvîșire a unității naționale și statale a poporului român încheiată la 1 Decembrie 1918. Era vorba despre recunoaș-

terea înfăptuirii unui drept legitim și nu de un „dar” al Conferinței de pace sau de „răsplată” oferită României de către aliații săi. Aceasta este și ideea principală ce se degajă din discursul pe care șeful delegației române, Ion I.C. Brătianu, l-a rostit în plenum conferinței, în ședința din ziua de 1 februarie 1919. Reprezentantul român a făcut un lung expozeu asupra participării României la război, a jertfelor făcute de poporul român, argumentînd incontestabilul drept al românilor la unitate națională.

În Arhiva Ministerului de externe s-au păstrat copii în limba română și franceză ale documentului expus de I.I.C. Brătianu; după știința noastră acest document n-a văzut încă lumina tiparului, rămînînd cunoscut doar unui cerc foarte restrîns de specialiști. Cu prilejul unei călătorii de studii în Statele Unite ale Americii, am avut surpriza să consultăm, la Biblioteca Congresului S.U.A. din Washington, secția manuscrise, fondul Woodrow Wilson Papers, rola 448, o stenogramă a expunerii amintite luată de secretarul delegației britanice la Conferința de pace de la Paris. Din această versiune redăm, în traducere românească, cele mai importante fragmente, ideile centrale ale documentului fiind, pentru prima dată, puse în circuit public. Precizăm că intreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar precizările și explicațiile noastre prin paranteze drepte; acolo unde au fost necesare, am dat unele note în subzol.

Dr. Constantin BOTORAN

Raportul cu privire la situația României, ținut de I.I.C. Brătianu în ședința din 1 februarie 1919, orele 3 p.m.

Atitudinea României în timpul războiului... Chiar de la începutul ostilităților, România, deși legată de Puterile Centrale printr-o alianță de-

fensivă, a refuzat să urmeze pe agresori în acțiunea lor care era contrară dorințelor și opusă intereselor sale.

În cursul războiului, nicio dată ea n-a încetat să accentueze natura binevoitoare a neutralității sale față de Antantă. Astfel, contrar celor

mai importante interese economice ale ei, România și-a restrîns pe cit a putut exporturile sale în beneficiul Puterilor Centrale și nu le-a acordat decât un minimum indispensabil ca obiect de compensație pentru furniturile militare necesare înarmării și echipării

¹ Acest articol nu-și propune să examineze evenimentele de la Conferința de pace de la Paris, nici semnificația și importanța lor.

armatei române și pe care nu le putea obține la acea dată din altă parte.

România a ușurat trecerea armamentului pentru Serbia și a împiedicat tranzitul în trezgul material de război [german] pentru Turcia, tocmai în momentul cînd situația părea de un interes capital. Importanța acestor servicii aduse cauzei Antantei, care i-au atras sentimentele ostile și amenințările Germaniei, a fost în mod expres recunoscută de guvernele Antantei și a dat loc din partea Rusiei unui angajament formal, definind teritoriile din Austro-Ungaria revendicate de România, pe care guvernul Rusiei le recunoștea deja în principiu chiar de la începutul războiului, în schimbul neutralității binevoitoare a României (acordul din 1 octombrie 1914)¹.

La apelul guvernelor Antantei, România s-a declarat

¹ Este vorba despre acordul secret concretizat prin scrisoarea oficială adresată de S.D. Sazonov, ministrul de externe rus, lui C. Diamandy, ministrul român la Petersburg, prin care, în schimbul neutralității binevoitoare a României, i se recunoștea de către Rusia dreptul de a se uni cu provinciile românești aflate sub stăpînirea Austro-Ungariei, iar Rusia se angaja să apere integritatea teritorială a statului român de atunci.

Sala orologiului, din palatul Ministerului de externe al Franței, a găzduit mai multe ședințe plenare ale Conferinței de pace de la Paris. La 1 februarie 1919, I.I.C. Brătianu (în prim-plan) a prezentat în plenul conferinței punctul de vedere al delegației românești cu privire la justația actului de la 1 Decembrie 1918

gata să acorde concursul efectiv al armatei sale unei cauze pe care o considera deja ca fiind a sa proprie. Prin urmare, ea a notificat la Londra condițiile în care putea să înceapă o acțiune militară eficace de natură să asigure victoria — apelînd, totodată, la marile principii de justiție — cit și factorii necesari dezvoltării poporului român... După mai multe amînări, ale căror cauze nu mai este necesar să fie explicate [în cadrul conferinței], dar care nu provin din partea guvernului român, ce n-a oscilat niciodată în atitudinea sa, puterile Antantei au sîrșit prin a recunoaște justația cererilor românești și, printr-un Tratat de alianță și o Convenție militară [semnate la 17 august 1916]², s-au angajat să le realizeze. Aceste două acte trebuiau, pe de o parte, să asigure întreaga eficacitate acțiunii militare române pentru cauza generală și, totodată, să garanteze, după victorie, revendicările recunoscute ca legitime și necesare pentru dezvoltarea națiunii române.

² Magazin istoric, nr. 9/1976.

În mod loial și fără a se lăsa descurajată de cele mai amare deziluzii, care nu proveneau numai din partea inamicului, România are conștiința de a-și fi îndeplinit corect datoria sa pentru marea cauză la care se angajase pînă la limitele extreme ale posibilităților și pînă la suprema speranță că sacrificiile sale, care nu importă ce o costau, puteau să fie proporționale cu serviciile ce-i vor fi aduse.

Nici atacul bulgar³, nici posibilitățile lăsate Germaniei, prin liniștea de pe celelalte fronturi, de a-și concentra eforturile sale contra României, nici inacțiunea aliaților vecini, care nu s-au aflat la întîlnirea fixată în Transilvania, nici întîrzierea ajutorului rus⁴ care putea acoperi Bucureștiul și Muntenia, nici, în

³ Se referă la atacul declanșat în Dobrogea de către trupele bulgare, în cooperare cu cele germane și otomane, la 31 august 1916.

⁴ Textul Convenției militare semnate la 17 august 1916 prevedea o serie de obligații asumate de Aliați în vederea ușurării ofensivei românești în Transilvania. Între altele, „o ofensivă pe toate fronturile” și „o ofensivă pe frontul rusec avînd ca obiectiv Cîmpia Ungară” ce urma să se desfășoare în strînsă legătură cu acțiunea trupelor române la nord de Carpați; pentru a preveni un atac din sud al forțelor bulgare, trupe ruse cu un efectiv de 200 000 oameni urmau a fi dispuse în Dobrogea, de-a lungul graniței româno-bulgare; în același scop, Corpul expediționar aliat de la Salonic trebuia să acționeze ofensiv spre nord, pentru a fixa trupele bulgare pe acest teatru de operații. (Vezi amănunte în Magazin istoric, nr. 10/1977.)

Extru la...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

...
 ...
 ...

Textul Tratatului de alianță dintre România și puterile Antantei, semnat la București în ziua de 17 august 1916

sfsirft, tot ceea ce putea să reprezinte din punct de vedere material și moral pierderea a două treimi din țară, inclusiv Capitala, n-au clintit loialitatea și devotamentul românilor pentru cauza pe care o făcuseră a lor proprie.

Ajutați de Misiunea franceză, românii, care pierduseră mai mult de jumătate din armata lor, au continuat să lupte și, la Mărășești¹, au produs înfringerea celor mai bune trupe ale mareșalului Mackensen, făcând astfel imposibilă invadarea Rusiei prin sud.

Din nenorocire, în acest timp, Rusia se prăbusea... Nici o singură companie română însă, nici un pluton român n-a dezertat. Armistițiul încheiat pe frontul românesc a fost rezultatul nu al descurajării României, ci al condiției impuse de comandamentul ucrainean, la acea dată, ultima speranță a Aliților în Rusia, care vedeau în această măsură singura posibilitate de a reface un front rusesc capabil să continue lupta. Această posibilitate a fost departe de a se realiza...

[Între timp] se încheia pacea de la Brest-Litovsk²...

Așa cum au recunoscut reprezentanții puterilor aliate, acțiunea militară din partea României nu mai era posibilă în acea perioadă a războiului. Singurul lucru care rămneau să-l facă regele României și guvernul său era să încerce să mențină armata română suficient de puternică și capabilă să reia operații active îndată ce condiții favorabile le-ar fi făcut posibil. Această decizie, comunicată din primul moment guvernelor aliate, și-a găsit expresia în așa-numitul „Tratat de la București” din anul trecut [1918], care nu era altceva decât un răgaz într-o luptă ce se aștepta să fie reluată. Negocierile de pace au început numai cu scopul de a câștiga timp și nu de a separa pe rege de armata sa. Pacea a fost pur și simplu un mijloc de a aștepta evenimentele...

Tratatul de la București a fost aprobat de un parlament

² La 9 februarie 1918 Ucraina, și la 3 martie același an Rusia Sovietică, au încheiat pace, la Brest-Litovsk, cu Puterile Centrale. Complet izolată de aliații săi, România s-a văzut în imposibilitatea de a mai continua singură lupta cu Puterile Centrale și guvernul român, constrins de situație, a început tratative care s-au finalizat prin onerosul Tratat de pace de la București, din 7 mai 1918.

ales sub presiunea ocupantului german, fără ca refugiații din Moldova să aibă dreptul de a se întoarce la căminele lor și în condițiile în care toate manifestele electorale au fost supuse cenzurii germane; tratatul n-a fost niciodată nici sancționat, nici ratificat de rege.

Regimul de ocupație militară [al Puterilor Centrale] a continuat să existe. Opt divizii germane, având misiunea să asigure pacea germană în România, au fost oprite de a se îndrepta spre alte fronturi; 40 000 prizonieri români au fost reținuți în Germania. Rechizițiunile de război s-au agravat chiar după semnarea armistițiului general. Restricțiile impuse persoanelor și bunurilor au continuat să-și păstreze caracterul arbitrar și violent; instituțiile românești cum ar fi Curtea de Casație și marile instituții guvernamentale au refuzat, cu asentimentul regelui, să funcționeze la București; în sfârșit, într-un cuvânt, persoanele, la fel ca și bunurile, au fost supuse [în continuare] aceluiași regim de inechitate și de violență pe care l-a instituit ocupația dușmanului.

Moralmente, nici regele, nici armata, nici poporul nu

¹ Magazin istoric, nr. 7-9/1987.

și-au pierdut nici un moment încrederea în ziua în care vor reîncepe acțiunea. Reprezentanții militari și civili ai Aliatilor la Iași își continuau cooperarea, așteptând acest moment.

De aceea, fără nici o zi întârziere, România a răspuns la chemarea Aliatilor când aceștia au crezut că posibilitățile unei acțiuni militare erau favorabile României și în ziua în care armata generalului Berthelot trecea Dunărea, trupele române treceau linia tranșelor care niciodată nu încetase să existe¹, în timpul păcii de la București [adică în perioada mai-noiembrie 1918], să fie o linie fortificată între două națiuni inamice.

Acestea au fost deci acțiunea și poziția României în timpul războiului. Îmbrățișind o mare și nobilă cauză, ea a servit-o cu loialitate și a realizat-o în interesul comun, mai mult chiar decât îi puteau impune condițiile tratatului său [de alianță cu puterile Antantei]...

Două treimi din teritoriul ocupat, țara întreagă devastată și epuizată, populația decimată de epidemii, pierderile armatei, care se ridicau la peste 335 000 oameni - acestea au fost, în linii mari, sacrificiile impuse României. Ea nu le-a regretat nici o clipă, convinsă că aceste sacrificii îi vor fi recunoscute de către aliații săi și că ele asigurau în același timp înfăptuirea idealului său național, așa cum era garantat prin tratatul semnat cu Aliatii și prin sentimentele de justiție ale acelora cu care se legase. România are o încredere necintită în aceste sentimente a căror expresie fidelă o găsește în nobilele cuvinte ale președintelui Wilson, care în discursul său din 27 septembrie 1918, declara: „Soluțiile sînt generate de însăși natura și împrejurările războiului; tot ceea ce pot face oamenii de

stat sau adunările este de a le realiza sau de a le trăda”.

Într-adevăr, chestiunea României s-a impus prin „însăși natura sa”, în ziua cînd principiile de justiție, de independență și de libertate a popoarelor au fost proclamate; ea s-a impus, de asemenea, „prin împrejurările războiului”, cînd, prin tratatul din 16 [corect, 17] august Aliatii s-au angajat să asigure românilor unitatea lor națională. Cerețile României, așa cum au fost recunoscute prin Tratatul de alianță, n-au avut niciodată un caracter imperialist. Cerețile sale reprezintă numai manifestarea aspirațiilor naționale ale poporului și dorința românilor de a fi uniți pe vatra etnică locuită de ei de-a lungul istoriei.

Cerețile României cu privire la Transilvania. Privind harta lumii se poate ușor observa într-un colț al ei un ținut muntos, în al cărui centru se află Transilvania. Această zonă ridicată coboară treptat spre regiunile colinare, și de cîmpie pînă la Dunăre și Nistru, în timp ce la nord este marginită de Carpații Păduroși și Galitiei... În acest teritoriu s-a plămădit națiunea română și tot aici au germinat și s-au dezvoltat aspirațiile sale de secole spre unitate politică a acestui teritoriu... O perioadă întreagă Transilvania a constituit o regiune aparte a regatului Ungariei. Potrivit statisticilor ungare (de a căror exactitate avem motive serioase să ne îndoiim), românii reprezintă în Transilvania 55 la sută din totalul populației, în timp ce ungurii doar 23 la sută... Este cert însă că aceste statistici sînt inexacte. Este suficient să observăm cifrele conținute de aceste statistici care indică sporul natural al populației românești pentru a constata că ele sînt de-a dreptul fanteziste, varînd în funcție de situația politică și de gradul de acuitate a luptelor politice. În timp ce populația

românească de dincolo de Carpați [din vechiul regat român] s-a triplat și împătrit, populația românească din Transilvania, potrivit statisticilor ungare, a staționat. Dacă s-ar fi făcut un recensămint corect, exact, cifrele ar fi indicat 2 900 000 români și 587 000 unguri sau 72 și, respectiv, 15 la sută. În timp ce populația românească reprezintă 23 la sută din populația de orașe și 72 la sută din cea de la sate, la unguri proporția este de 40 la sută la orașe și 13 la sută la sate. Maghiarii au fost mai cu seamă funcționari și militari, dar din punct de vedere etnic sînt departe de a reprezenta proporția etnică pe care o revendică. Populația maghiară a alcătuit o clasă dominantă care a trăit în mijlocul poporului român.

Transilvania include, de asemenea, lîngă frontiera Moldovei un neam înrudit cu ungurii [secuii], și o populație saxonă. Primii numără 450 000, iar ceilalți 260 000. În total, marea majoritate etnică a populației este românească...

La data cînd se semna armistițiul [dintre Aliatii și Germania, la 11 noiembrie 1918], populația germană aflată la frontiera munteană și moldoveană s-a alăturat României și astfel unitatea ei cu noul stat s-a făcut foarte ușor. Colonii saxoni au încheiat un act de unire cu Regatul României². Românii din Transilvania au ținut o întrunire și s-au constituit ei înșiși într-o Adunare Națională care a hotărît unirea, în timp ce 150 000 oameni din toate părțile provinciei s-au adunat în același scop la Alba Iulia. România a admis imediat în trei ministere pe reprezentanții Transilvaniei și ai ținuturilor românești din Ungaria. ■

¹ Se referă la linia frontului stabilită după bătăliile din vara anului 1917, de la Mărăști, Mărășești și Oltuz.

² Consiliul Central Săsesc și Consiliul Național Săsesc, întrunite în adunare la 8 ianuarie 1919, la Mediaș, au dat publicității un manifest conținînd hotărîrea populației de naționalitate germană de unire cu România.

S.U.A. ȘI TRATATELE DE PACE

DE DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Dr. EUGEN PREDĂ

La 12 aprilie 1921, la cinci săptămâni după instalarea la Casa Albă, noul președinte Warren Harding a adresat un mesaj Congresului, în care îi atrăgea atenția că „Statele Unite sînt singurele dintre Puterile aliate și asociate care continuă (să fie) din punct de vedere juridic în stare tehnică de război împotriva Puterilor Centrale din Europa. Această situație anormală nu trebuie să continue”. Pentru „stabilirea, fără întârziere, a stării de pace” din punct de vedere juridic, președintele preciza că ar aproba o rezoluție a Congresului în acest sens „cu condiția esențială de a proteja toate drepturile

noastre” (subl. ns.). În a sa istorie diplomatică a poporului american, Thomas Bailey considera de altfel: „Poate cea mai presantă problemă a noii administrații era să pună capăt războiului, care, de fapt, se încheiase în noiembrie 1918”. Secretarul de stat, Charles Evans Hughes (1862-1948), care în alegerile prezidențiale din 1916 fusese candidatul aproape victorios al republicanilor, era un adept al Ligii Națiunilor. „Lupta sa în culise de a aduce Statele Unite în Liga Națiunilor, fără articolul X al Convenției, a fost blocată de «ireconcilabili»” (Encyclopaedia Britannica, vol. 11, 1971, p. 813).

Rezoluția Congresului

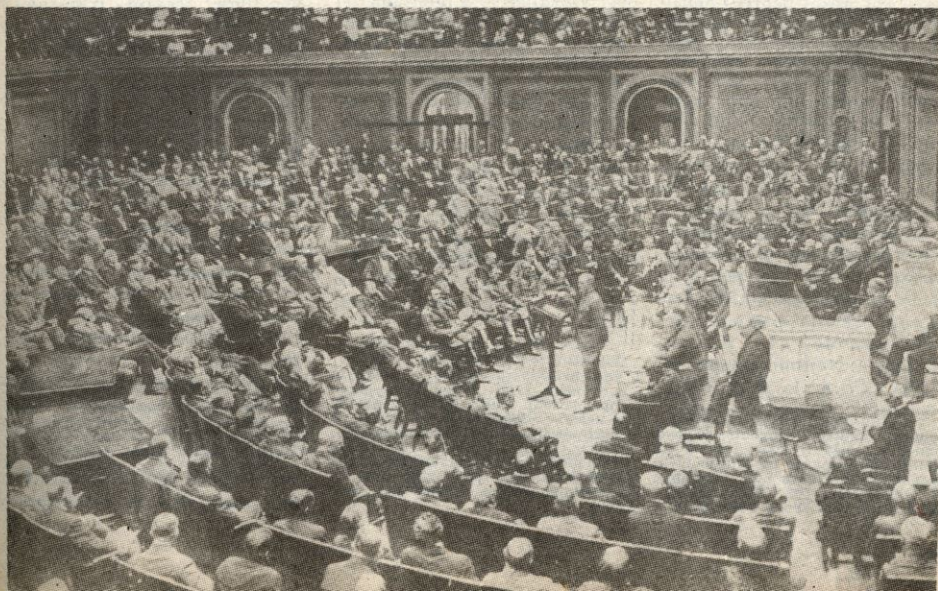
În aplicarea mesajului prezidențial, Hughes, considerat în istoriografia americană un fel de „prim-ministru” - al

administrației Harding¹, a încercat să obțină ratificarea Tratatului de la Versailles fără paragrafele referitoare la Liga

¹ Alexander de Conde, *The American Secretary of State*, 1963, p. 82.

Națiunilor. Dar, nu numai majoritatea Senatului, ci și membrii influenți ai administrației Harding, printre care ministrul de finanțe Andrew

Sala de ședințe a Congresului S.U.A. În imagine, în timpul unei ședințe, la tribună, generalul J.J. Pershing

Din arhiva relațiilor diplomatice ale Statelor Unite ale Americii cu state din Europa răsăriteană și de sud-est 1919-1922

1919

22 ianuarie. Mesaj al secretarului de stat R. Lansing adresat lui I. Paderewski, prim-ministru și ministru de externe al guvernului provizoriu polonez privind recunoașterea Poloniei:

„Este o onoare de a vă transmite cu acest prilej, salutul meu personal și de a vă asigura în mod solemn că stabilirea relațiilor oficiale cu Dvs. la data cea mai apropiată posibil, va reprezenta un prilej de satisfacție pentru noi. A acordă țării Dvs. tot ajutorul posibil, în acest moment în care ea intră într-o perioadă nouă de viață independentă, va reprezenta un act în deplină concordanță cu spiritul de prietenie care a animat în trecut poporul american în raporturile cu compatrioții Dvs.”

6 februarie. Declarație a secretarului de stat R. Lansing. În urma proclamării, la 1 decembrie 1918, a Regatului sârbilor, croaților și slovenilor:

„La 29 mai 1918, guvernul Statelor Unite și-a exprimat simpatia pentru aspirațiile naționale ale popoarelor iugoslave și la 28 iunie a declarat că toate neamurile slave trebuie să fie complet eli-

berate de sub stăpînirea germană sau austriacă. După ce și-au dobîndit libertatea de sub opresiune străină, iugoslavii, care în trecut au fost sub stăpînirea austro-ungară, și-au exprimat în diferite ocazii dorința să se unească cu Regatul Serbiei. În ceea ce îl privește, guvernul sîrb a acceptat public și oficial unirea popoarelor sîrb, croat și sloven. Ca urmare, guvernul Statelor Unite salută această uniune, recunoscînd, totodată, că reglementarea finală a frontierelor teritoriale trebuie să fie lăsată spre hotărîre Conferinței de pace, în conformitate cu dorințele statelor interesate.”

2 mai. Declarația ministrului S.U.A. în Polonia, H. Gibson, la ceremonia prezentării scrisorilor de acreditare șefului statului polonez J. Pilsudski:

„Pentru poporul Statelor Unite, reconstituirea țării Dvs. reprezintă, prin urmare, o expresie logică a ideii pe care propria lor viață națională este întemeiată. Aceasta constituie o ruptură cu trecutul și intrarea într-o ordine mondială nouă, pe care o sperăm mai stabilă.”

11 iunie. Declarația ministrului S.U.A. în Cehoslovacia, R. Crane¹, la ceremonia prezentării scriso-

¹ S.U.A. au anunțat stabilirea relațiilor diplomatice cu Cehoslovacia la 23 aprilie 1919.

Mellon¹, nici nu voiau să mai audă de orice ar fi adus aminte de wilsonism. În consecință, Congresul a adoptat o rezoluție comună, datată 1 iulie și aprobată a doua zi de președinte, prin care declara încheiată starea de război cu Germania și Austro-Ungaria și cerea asigurarea pentru „Statele Unite ale Americii și cetățenii lor a fiecăruia și a tuturor drepturilor, privilegiilor, despăgubirilor, reparațiilor și avantajelor” decurgînd din tratatele de la Versailles, Saint-Germain-en-Laye și Trianon. Rezoluția autoriza deci încheierea unor tratate de pace separate ale Statelor Unite, deoarece, cum remarcă istoricul Samuel Flagg Bemis, „actul unui beligerant, desigur, nu poate încheia un război decît în cazul în care cealaltă parte la război consimte”. La 5 iulie, Hughes a transmis împuternicitului S.U.A. la Berlin (E.L.

Dresel), Rezoluția comună a Congresului și, separat, l-a însărcinat să întreprindă tatonări dacă guvernul german ar „intentiona să pună în vreun fel sub semnul întrebării drepturile, interesele și avantajele stipulate în beneficiul Statelor Unite în Tratatul de la Versailles”, enumerînd și care anume din părțile tratatului². Într-o telegramă ulterioară, cînd negocierile propriu-zise începuseră, Hughes îi atrăgea atenția lui Dresel asupra faptului că: „Intenția Congresului a fost, evident, că deși S.U.A. nu au ratificat Tratatul de la Versailles, Statele Unite și cetățenii lor nu ar trebui să aibă de suferit în comparație cu cobeligeranții lor”.

La 25 august 1921, la Berlin, a fost semnat Trata-

tul între Statele Unite ale Americii și Germania, pe baza proiectului american, incluzînd în text acordarea „privilegiilor, despăgubirilor, reparațiilor și avantajelor” înscrise în Rezoluția comună a Congresului și în textul Tratatului de la Versailles. Textul tratatului nu numai că includea părți ale Rezoluției Congresului, dar nu prevedea nici un fel de drepturi pentru Germania. În ajun, la 24 august, a fost semnat la Viena Tratatul dintre Statele Unite ale Americii și Austria, în care, după ce se reproducea, de asemenea, din Rezoluția comună a Congresului, în articolul 1 se specifica: „Austria se angajează să acorde Statelor Unite și vor bucura de toate drepturile, privilegiile, despăgubirile, reparațiile și avantajele specificate în Rezoluția comună de mai sus a Congresului S.U.A., din 2 iulie 1921”, inclusiv toate cele stipulate în beneficiul S.U.A., în Tratatul de la Saint-Germain-

¹ Un autor american a comparat numirea multimilionarului Andrew Mellon (1855-1937) ca ministru de finanțe cu plasarea ca „director al unei școli de fete” a lui... Casanova (F. Lundberg, *The Rich and the Super-Rich*, New York, 1969, p. 163).

² Este vorba de Partea IV, Secția I, și părțile V-VI, VIII-XII, XIV-XV. Vezi, în 1918 la români, vol. III (în continuare 1918). Colonile germane (pp. 694-695). Clause militare, navale și aeriene. Prizonieri de război și morminte (pp. 700-717). Reparațiuni, Clause financiare, Clause economice, Navigația aeriană, Porturi, căi pe apă și căi ferate (pp. 718-793). Garanții de executare, Clause diverse (pp. 804-809).

rilor de acreditare președintelui Republicii Cehoslovace, T. Masaryk:

„Pentru mine este o deosebită onoare să intru în relații oficiale cu guvernul Excelenței Voastre, în acest moment cînd triumful principiului autodeterminării popoarelor, pentru care au luptat țările noastre, devine o realitate prin ferma înțelegere a Republicii Cehoslovace”.

1921

25 februarie. Răspunsul președintelui S.U.A., la remiterea scrisorilor de acreditare de către ministrul plenipotențiar al României la Washington, Anton Bibescu¹: „prin statornicia credinței sale în libertate, poporul român a câștigat simpatia și bunăvoința Statelor Unite, față de care sînt convins că și el nutrește sentimente tot așa de amicale. A menține această îndelungată înțelegere, a face, dacă se poate și mai strîns, cordialele legături dintre cele două țări, a întări interesele lor comune, va fi datoria noastră, și voi fi fericit să conlucrez cu Dvs. din toată inima pentru desăvîrșirea acestor scopuri”.

¹ Numit la 1 noiembrie 1920; prima legăție a României în S.U.A. și-a început efectiv activitatea în ianuarie 1918. Prima legăție a Statelor Unite la București a fost stabilită în 1880, an în care au și fost statornicite relații diplomatice între cele două țări; primul consul al S.U.A. a fost numit la scurt timp după Unirea de la 24 ianuarie 1859.

en-Laye¹. La 29 august a fost semnat, la Budapesta, *Tratatul dintre Statele Unite ale Americii și Ungaria* și al cărui conținut era similar cu acelea semnate cu Germania și Austria, și avea la bază tot proiectul american. Încă la 17 august, Hughes, într-o telegramă adresată împunternicului S.U.A. la Budapesta, U. Grant Smith, aprecia că „nerecomandabil să se stipuleze în acest tratat, alți drepturile, avantajele și privilegiile specifice pe care Statele Unite le revendicău, cît și drepturile, limitările sau condițiile în favoarea Ungariei. O astfel de procedură ar echivala cu o încercare de a introduce în acest caz un comentariu asupra Tratatului de la Trianon, ceea ce nu este în interesia guvernului nostru. Tot ceea ce se cere, este un acord simplu, declarînd în acest

scop că *Statelor Unite li se acoraa acele drepturi cuprinse în rezoluția păcii, cu referire specială la acele părți ale Tratatului de la Trianon, pe care prin tratatul în discuție Statele Unite vor să le accepte*”. Numai după semnarea, ratificarea și intrarea în vigoare a Tratatului, mai preciza aceeași telegramă, „vor putea fi reluate relațiile diplomatice”.

Preambulul tratatului lua în considerare că „fosta monarhie austro-ungară a încetat să existe și a fost înlocuită, în Ungaria, de un guvern național ungar” și că „Tratatul de la Trianon, la care Ungaria este o parte, a fost semnat la 4 iunie 1920 și a intrat în vigoare conform Articolului 364, dar nu a fost ratificat de Statele Unite”. Deci, preambulul fixa intrarea în vigoare a Tratatului de la Trianon și ratificarea lui de către Ungaria. Tot în preambul erau reproduse, din Rezoluția comună a Congresului american, referirea la încetarea stării de război cu guvernul imperial și regal al Austro-Ungariei” și secțiunile 4 și 5 ale documentului. În Tratat, pasajele din

Cu trei ani în urmă, la 5 noiembrie 1918, secretarul de stat al S.U.A. Robert Lansing dăduse publicității o declarație, în care se preciza:

„...În spiritul unității naționale și al aspirațiilor românilor de pretutindeni, guvernul Statelor Unite împărtășește profund necazurile românilor și nu va neglija ca la timpul convenit să-și exercite influența astfel încît poporul român să-și poată obține drepturile politice și teritoriale și să fie asigurat împotriva oricărei agresiuni străine”.

1922

25 iulie. Telegrama secretarului de stat C.E. Hughes către reprezentantul S.U.A. (Blake) în Albania:

„La 28 iulie puteți transmite ministrului afacerilor externe al Albaniei o notificare scrisă a recunoașterii de jure a Albaniei de către Statele Unite... Efectuarea recunoașterii va fi dată publicității în ziarele din dimineața zilei de 28 iulie”.

Surse: Arhivele statului București, Fond Casa Regală, Dosar 18/1921, fila 2; The Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919, Volume II, Washington, 1934, pp. 85, 90, 741, 743, 899; 1922, Volume I (1938), p. 604.

Rezoluție ocupă mai mult de jumătate din întregul text. Partea dispozitivă cuprinde trei articole. În primul, „Ungaria se angajează să acorde Statelor Unite, iar Statele Unite vor avea și se vor bucura de toate drepturile, privilegiile, despăgubirile, reparațiile sau avantajele specificate în Rezoluția comună a Congresului Statelor Unite din 2 iulie 1921, inclusiv toate drepturile și avantajele stipulate în beneficiul Statelor Unite în Tratatul de la Trianon, pe care Statele Unite le vor avea pe deplin, în pofida faptului că acest tratat nu a fost ratificat de Statele Unite”. Articolul 2 prevedea că „drepturile și avantajele” Statelor Unite sînt cele prevăzute în părțile V, VI, VIII, IX, X, XI, XII, și XIV ale Tratatului de la Trianon², că Statele Unite nu vor fi legate

¹ Vezi, în 1918, vol. VI (1986): Clauze navale și aeriene (pp. 294-306), Prizonieri de război și moriminte (pp. 306-308), Reparațiuni (pp. 309-325), Clauze financiare (pp. 325-337), Clauze economice (pp. 337-378), Navigația aeriană (pp. 378-379), Porturi, căi pe apă și căi ferate (pp. 379-393), Clauze diverse (pp. 394-398).

¹ Este vorba de Partea V-VI, VIII-XII și XIV. Vezi, în 1918, vol. IV (1986): Clauze militare, navale și aeriene, Prizonieri de război și moriminte (pp. 323-337), Reparațiuni, Clauze financiare, Clauze economice, Navigația aeriană, Porturi, căi pe apă și căi ferate (pp. 338-420), Clauze diverse (pp. 421-425).

de prevederile Părții I (Convenția Societății Națiunilor) și „nu-și vor asuma vreo obligație” decurgând din părțile II, III, IV și XIII¹. În Articolul 3, se stabilea procedura ratificării.

Tratate separate, dar cu prevederi exprese

Tratatele semnate de Statele Unite cu Germania, Austria și Ungaria au fost aprobate de Senat în luna octombrie și imediat ratificate prezidențial, iar schimbul instrumentelor de ratificare a putut avea loc pînă la sfîrșitul anului. Cum sînt privite aceste acte în istoriografia americană? Reputatul istoric Thomas Bailey opiniază: „Statele Unite au făcut pace fără Europa — o pace a avantajelor, fără obligații”. Pentru Arnold Offner, aceste tratate „reflectau extrem de naționalista atitudine de «a-ți avea prăjitura și a o minca» prevalentă în Statele Unite și chiar Hughes a admis că aranjamentele trebuie să fie înghițite «strimbînd din nas»”. Profesorii J.W. Pratt, V.P. De Santis, J.M. Siracusa, în *Istoria politicii externe a Statelor Unite* (ed. IV, 1980), în subcapitolul *Statele Unite renunță la război, dar dau cu piciorul mecanis-mului păcii*, observă: „Tratatele rezervau Statelor Unite, în conformitate cu prevederile Rezoluției comune din 2 iulie, toate drepturile la care ar fi fost îndreptățite conform tratatelor de la Versailles, St Germain și Trianon, în timp ce o despovărau de toate răspunde-rite ce le-ar fi revenit ca parte a acestor tratate. Astfel, [aceste tratate din 1921] au adus Statele Unite la o încheiere fără glorie a cruciadei lor, în numele democrației, dreptului internațional și păcii mondiale”.

Desigur, abandonarea Societății Națiunilor și încheie-rea separată a păcii cu Ger-mania, Austria și Ungaria nu însemnau cîtusi de puțin că Statele Unite nu au recunoscut realitățile teritoriale consfin-țite pe planul dreptului inter-

național în tratatele de la Versailles, Saint-Germain-en-Laye și Trianon, așa cum unii corijenți la istorie din rîndul adeptilor revizionismului au căutat să acrediteze, preva-lîndu-se de faptul că, în Sena-tul american, aceste din urmă tratate nu au întrunit sprijin-ul de ratificare. La tratatele separate încheiate de Statele Unite erau anexate toate acele părți din tratatele de la Ver-sailles, Saint-Germain-en-Laye, Trianon în care se făceau referiri la noul statut terito-rial. Textul oficial al Trata-

Un senator republican puțin cunoscut, devenit președinte al S.U.A. în urma scrutinului din noiembrie 1920: W.G. Harding

tului între Statele Unite ale Americii și Ungaria, semnat la Budapesta, la 29 august 1921, dat publicității de De-partamentul de Stat, includea, ca appendice, părțile V, VI, VIII, IX, X, XI, XII și XIV ale Tratatului de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920. Astfel, în Art. 107 (Partea V) se vorbește de „limitele teritoriale ale Ungariei, astfel precum acestea sînt fixate prin tratatul de fașă”², respectiv în Partea II. În anexa II, la Partea VIII, Secțiunea I, se vorbește de „situația economi-că și financiară reală a teritoriului ungar, așa cum este delimitat prin prezentul tractat”³, iar în Anexa V de „resursele Ungariei în actualele ei fruntării, astfel cum sînt definite prin prezentul tractat”⁴. În Articolul 186 (Partea IX)

se stipula: „Fiecare dintre statele cărora li s-a transferat un teritoriu al fostei monarhii austro-ungare și fiecare din-tre statele create în urma dez-membrării acestei monarhii, inclusiv Ungaria, vor trebui, *întrucît le-au fost recunoscute teritorii, conform cu tratatul de fașă* [subl. ns.], să-și asume răspunderea unei părți din datorita fostului guvern ungar, garantată cu drumuri de fier sau alte bunuri, așa precum era constituită la 28 iulie 1914”⁵. Lista ar putea, desigur, con-tinua. Să mai menționăm doar Art. 161 (Partea VIII): „Gu-vernele aliate și asociate de-clară, iar Ungaria recunoaște, că Ungaria și aliații ei sînt răspunzători pentru că le-au cauzat toate pierderile și toate pagubele suferite de guver-nele aliate și asociate și de conaționaliilor lor ca urmare a războiului, care le-a fost impus de agresiunea Austro-Ungari-ei și a aliaților ei”⁶. Printre clauzele Tratatului de la Ver-sailles recunoscute de Tra-tatul americano-german se a-flă și Articolul 434 (Partea XV): „Germania se obligă să recunoască completa va-loare a tractatelor de pace și a convențiilor adiționale care pot fi încheiate de către Puterile aliate și asociate cu puterile care au luptat alături de Germania, să accepte dispo-zițiunile ce vor fi luate cu pri-vire la teritoriile fostei monar-hii a Austro-Ungariei, ale Re-gatului Bulgariei și ale Impe-riului otoman și să recunoască noile state înăuntrul frunta-riilor ce le sînt astfel fixate”⁷.

În anii '20 ai secolului nostru, după remarcă istori-cului britanic A.J.P. Taylor, revizionismul ungar „a făcut mult mai mult zgomot” decît cel german. La numai cîteva zile după ratificarea Trata-tului de pace de la Trianon de către Adunarea Națională a Ungariei, primul ministru P. Teleki și-a exprimat, la 18 de-cembrie 1920, în fața forului legislativ, convingerea „că re-vizuirea [tratatlui] va veni

(Continuare în p. 25)

¹ Fruntările Ungariei, Clauze poli-tice europene, Interese ungare în afara Europei, Munca.

² 1918, vol. VI, p. 295.

³ Idem, p. 315.

⁴ Idem, p. 322.

⁵ Idem, p. 327.

⁶ Idem, p. 369.

⁷ 1918, vol. III, p. 805.

1917. Trimisul Spaniei în România raportează:

„UNITATEA NAȚIONALĂ — CAUZĂ A PARTICIPĂRII LA RĂZBOI”

EUGEN DENIZE, PAUL OPRESCU

In primăvara anului 1917, armata română se afla în plin proces de refacere și reorganizare, pregătindu-se pentru reluarea luptei cu invadatorii. Lupta românilor avea să culmineze cu izbînzile de la Mărăști, Mărășești și Oituz¹. În pofida condițiilor grele, speranța se menținea vie. Poporul român a știut să găsească și de această dată resursele necesare pentru a-și realiza as-

pirațiile sale de libertate și unitate.

Un puternic factor de îmbărbătare pentru starea de spirit a maselor de soldați-tărani l-a constituit și anunțarea unui program de reforme social-politice, menite să răspundă unor mai vechi deziderate de ordin economic și politic. De altfel, în conștiința maselor populare, dar și a claselor conducătoare, amintirea anului 1907 era încă vie. Șeful Partidului Național-Liberal, Ion I.C. Brătianu, care era totodată și prim-ministru

al guvernului, om politic cu o îndelungată experiență, a intuit că pentru asigurarea realizării idealului național, în care era interesată întreaga societate românească, dar și pentru a păstra capacitatea de guvernare a partidului său și a-i menține suprafața electorală, trebuia să formuleze, pe lângă obiectivul desăvîririi unității național-statale, și o serie de măsuri economice și politice care să răspundă cerințelor arzătoare ale maselor. Între acestea, pe primul plan se si-

¹ Magazin istoric, nr. 8/1977, 7,8/1987.

În fața gării din Iași, voluntari transilvădeni salutați de generalul Prezan și de Vintilă Brătianu

tuau reforma agrară și cea electorală. Făgăduite încă din primăvară, cele două legi, ce urmau a fi aplicate după eliberarea teritoriului, au fost votate de Parlament în iunie 1917.

Printre personalitățile diplomatice aflate în acea vreme la Iași și care au înregistrat starea de spirit ce domnea în rândul poporului român, s-a numărat și reprezentantul diplomatic al Spaniei, Manuel Muelto y Cortina. Interesul cercurilor politice și al opiniei publice spaniole față de situația din România era stimulat de afinitățile de origine și de limbă, ca și de legăturile mai vechi stabilite între cele două popoare. Relațiile oficiale dintre cele două state s-au inaugurat în aprilie 1869, cînd s-a creat la București primul consulat general spaniol, condus de viconte d'Ecquevillar. În februarie 1881, guvernul spaniol a propus guvernului român înființarea unei legații la București, numind și un însărcinat cu afaceri în persoana lui Juan Pedro de Aladro. Răspunzînd inițiativei spaniole, guvernul român a acordat, un an mai târziu, pe Alexandru Pherekyde — reprezentantul diplomatic de la Paris — și la Madrid.

În corespondența sa diplomatică Manuel Muelto y Cortina face ample referiri la marile probleme care frământau în acel moment societatea românească: realizarea unității naționale și înfăptuirea programului de reforme social-economice și politice cu vîdit caracter democratic. Între rapoartele ministrului spaniol — aflate în colecția de microfilme a Direcției generale a Arhivelor statului și din care prezentăm în continuare, pentru prima oară în traducere românească, pasajele cele mai semnificative — se află și un document din 10/23 iunie 1917. Caracterul drept al intrării României în primul război mondial constituie ideea centrală a acestuia: „Aspirația națională — cauză a războiului — de a realiza unitatea națiunii

române prin unirea cu provinciile incorporate în Imperiul austro-ungar, s-a manifestat odată mai mult cu ocazia unui act solemn: jurămîntul de credință care s-a celebrat în dimineața zilei de ieri pe cîmpia de la Maluri [îngă Iași]¹. [Jurămîntul a fost] depus de soldații înrolați voluntar pentru a lupta în armata română, recrutați dintre [transilvănenii] aceia care au fost prizonieri la ruși și acum eliberați ca urmare a mișcării revoluționare ce a triumfat în acea țară. Soldații transilvăneni au jurat pe steagul românesc în prezența M.S. regelui Ferdinand și a principelui moștenitor, a unei reprezentanțe a guvernului și a Camerelor...

Ieri după-amiază, cei care au depus jurămîntul de credință au asistat la o sîrbătoare care a avut loc în piața cu același nume și în care, în anul 1859, a fost celebrată unirea celor două Principate, Moldova și Țara Românească. A fost de față o reprezentanță a guvernului, iar oratorii care au luat cuvîntul au scos în evidență semnificația ceremoniei ce a avut loc lingă statuia principelui Cuza. Președintele Consiliului de Miniștri [Ion I.C. Brătianu] a luat cuvîntul pentru a reaminti că acolo, în același loc, s-a născut România actuală. A urât bun venit transilvănenilor care aspiră să realizeze România Mare. S-a referit la destinul istoric îndeplinit de această națiune pentru a se îndrepta pas cu pas spre o unitate încă nerealizată: «Din adîncul mormintelor lor, părinți și strămoși noștri ne binecuvîntează în ziua de azi...». Apoi alți oratori au luat cuvîntul de pe pedestalul statuii lui Cuza Vodă, care evocă pentru români unirea celor două vechi principate despărțite de secole. Publicistul transilvănean, domnul Goga, a pronunțat un vibrant discurs, afirmînd că jurămîntul soldaților ardeleni era una din temelii pe care se va înălța viitoarea victorie românească. Domnul istoric Iorga și mitropolitul Moldovei au

ținut de asemenea cuvîntări patriotice. În continuare, soldații, personalitățile politice și intelectualii, luîndu-se de mîini, au jucat dansul național numit horă”.

Aspectul căruia diploma- tul spaniol i-a acordat cea mai mare atenție a fost acela al reformelor preconizate de guvernul român. El sesiza caracterul lor democratic și mai ales stringenta lor necesitate. Într-un prim raport, datat 7 aprilie 1917, Manuel Muelto arăta: „...În mijlocul nenorocirilor în care a fost cufundată România ca urmare a desfășurării războiului, guvernul, reprezentat de președintele său Ion I.C. Brătianu, a menționat în nenumărate ocazii dorința incurajatoare care îl animă să realizeze de urgență și anticipat două reforme foarte importante, pe care partidul liberal le-a adus în discuție de mult timp: una este împărțirea pămînturilor către țărani, prin intermediul exproprierei moșierimii și cealaltă este introducerea votului universal. Acordînd acestei intenții cea mai mare importanță, M.S. regele Ferdinand, cu ocazia vizitării trupelor Armatei 2 de sub comanda generalului Averescu, într-un discurs pronunțat la sfîrșitul ceremoniei de acordare a unor medalii militarilor care s-au distins în ultima campanie, ceremonie care a avut loc în ziua de 4 aprilie, a promis solemn înfăptuirea ei. Problemele de politică externă au împiedicat [pînă acum] realizarea acestui obiectiv.

Pentru trupe, formate în cea mai mare parte din țărani, pe care regimul latifundiar din România îi menține în sărăcie, reînnoirea promisiunii are valoarea de fortifiant moral și recompensă meritată. Nu există nimic nou în această promisiune, decît urgența cu care se profilează acum transformarea ei în realitate.

Diferitele fracțiuni politice s-au pus de acord asupra celor

¹ Magazin istoric, nr. 12/1978.

două reforme pe care le consideră de interes național¹.

Parlamentul este convocat la sfârșitul lunii și se va reuni cu caracter de Constituantă. Realizarea celor două reforme va fi unul din evenimentele cele mai importante în dezvoltarea națională a României... În această situație, viața economică și politică a țării se va așeza pe baze noi.

Odată consolidată pacea, reforma va deveni realitate. Deocamdată, cu mai mult de jumătate din țară ocupată de străini și cu Rusia vecină și aliată zgduidă de revoluție, stabilitatea momentului politic este deosebit de fragilă².

Pe data de 2 iunie, ministrul spaniol revenea cu un nou raport, consacrat aceleiași probleme.

„În cadrul Parlamentului s-au format o comisie și o subcomisie, al căror scop este acela de a redacta un anteproiect care să fie prezentat spre discuție și aprobare Camerelor. Amploarea reformei agrare este pusă în evidență de numărul de hectare de teren arabil care, fie că sînt proprietate de stat, sau a patrimoniului regal, fie că aparțin străinilor și absenteiștilor [cei aflați în străinătate, care-și administrau moșiile prin intermediari], vor forma obiectul exproprierii. Pămînturile astfel vizate vor atinge suprafața de 2,5 mili-

oane hectare [de fapt, erau 2 326 337 ha]. În plus, trebuie adăugat la această ridicată cifră pămîntul pentru pășuni, care va avea un caracter comunal, fiind destinat folosului public, în detrimentul proprietarilor menționați... Subsolul se declară proprietate a statului, prevăzîndu-se posibilitatea descoperirii de petrol care va fi exploatat de stat, ca sursă de acoperire a cheltuielilor impuse de reformă.

Comisia a elaborat și proiectul referitor la vot. Anteproiectul stabilește sufragiul universal, direct și secret, pentru alegerea deputaților, adăugînd și condiția votului obligatoriu. În privința alegerii senatorilor, se stabilește că unii dintre aceștia vor fi aleși și alții numiți de drept; se exclude procedeu legiilor cenzitare pentru desemnarea senatorilor.

O dovadă grăitoare a urgenței cu care guvernul atacă reformele, este aceea că, abia terminată munca preliminară a comisiei, s-a anunțat că în Parlament se va trece la expunerea și discutarea proiectelor³.

Raportul din 23 iunie anunța guvernului spaniol rezultatul votului din Parlamentul român: „...la sfârșitul unei animate discuții, care a avut loc în Parlament, referitoare la proiectul de reformă agrară, acesta a fost votat de o majoritate foarte apropiată de unanimitate. Nici un partid nu a scăpat ocazia să-și facă cunoscută opinia și toți oamenii politici de prestigiu din viața publică au studiat problema din diferite puncte de vedere... Pregedintele guvernului, domnul Brătianu, a rezumat debaterile, acordînd puțină atenție opoziției și consolidînd în rîndurile majorității sentimentul datoriei de a vota fără nici o întîrziere reforma. Rezultatul a fost că în ședința de astăzi, din cei 144 deputați care au luat parte, 130 au votat în favoarea proiectului și 14 împotriva⁴. ■

S.U.A. ȘI TRATATELE DE PACE DE DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

(Urmare din p. 22)

inevitabil⁵. Pretențiile revizioniste au găsit terenul propice abia după ascensiunea nazismului în Germania, deși fascismul se instaurase în Ungaria, Italia, Bulgaria, încă de la începutul anilor '20. Cum nota istoricul britanic de origine germană George Lichtheim, „este important să înțelegem că fascismul și revizionismul sînt fenomene asociate”, că „puterile fasciste și cele care le urmau așteptau să răstoarne reglementările din 1919-1920, atît în aspectele lor teritoriale, cît și în ce privește regimurile liberal-democratice” (*Europe in the Twentieth Century*, New York, 1972, p. 122).

După vîlvățiile celui de-al doilea război mondial, o serie de lecții ale istoriei s-au impus. În februarie 1947, chiar în luna în care au fost semnate tratatele de pace, Departamentul de Stat a publicat un volum intitulat *Making the Peace Treaties, 1941-1947*. Sintetizînd prevederile armistițiului cu Ungaria, încheiat la Moscova, cu U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, la 20 ianuarie 1945, în acest volum se preciza pe primul loc obligația Ungariei privind „retragerea din teritoriile Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României și abrogarea întregii legislații referitoare la anexarea sau incorporarea de astfel de teritorii” (p.9). În legătură cu textul Tratatului de pace cu Ungaria, se spunea: „Tratatul cu Ungaria prevede ca această țară să înapoieze României bogatul teritoriu al nordului Transilvaniei, care este populat de 3 000 000 de persoane; dintre care cei mai mulți sînt români. Acest teritoriu i-a fost dat Ungariei de Hitler” (p. 31).

Acesta era adevărul istoric, recunoscut ca atare de cea de a doua conferință de pace de la Paris. ■

¹ Reforma agrară din România s-a înscris într-o tendință generală din sud-estul Europei, care urmărea să creeze un regim agrar mai bine adecvat exigențelor dezvoltării economice a agriculturii pe calea capitalistă și aspirațiilor sociale ale țăranilor. În cadrul acestor reforme, cele din România și Iugoslavia pot fi apreciate drept mai hotărîte și mai importante prin implicațiile lor economice, sociale și naționale decît cele din Polonia și Cehoslovacia. Reforma agrară și introducerea votului universal au reprezentat — alături de constituirea statului național român unitar — momente importante, cu un puternic caracter progresist în dezvoltarea societății românești. (*XV Congrès international des sciences historiques. Rapports*, vol. II. *Section chronologique*, București, 1980, pp. 669-671).

O excepțională descoperire arheologică:

TEZAUURUL MONETAR DIN CETATEA

ARMANUL NEGRU

SERGIU IOSIPESCU

● 612 grame de aur de cea mai fină calitate ● Tehini venețieni în serie completă ● Când Dunavățul era navigabil ● De la Vicus Celeris la castelul Armanul Negru ● Dezvăluirile fotografiilor aeriene ● Placa turnantă a comerțului maritim la Pontul Euxin

Vadu, 9 septembrie 1987. Dimineața celei de-a 36-a zile a companiei de cercetări arheologice desfășurată pe raza acestei localități sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară. Miine vom părăsi satul, pînă la campania din anul viitor. Ceastă dimineață mai stăruie deasupra bălții, spre lacul Sinoe și Marea Neagră. Începe deci ultima zi de lucru. Este ora opt și treizeci de minute. Într-unul din sectoare, la circa un metru adîncime sub nivelul solului, apare pîn-tecul unui ulcior.¹ Nu este primul descoperit în săpăturile de la această cetate a Armanului Negru (sau Karaharman, cum i se mai spune prin părțile locului). S-au scos nenumărate, întregi sau sfărîmate. Contururile gropii în care a fost pus și poziția vasului îmi atrag însă atenția și, cu precauția cuvenită, încep degajarea sa din peretele secțiunii.

Pămîntul este tare; scot fărîme cu o lamă bine ascuțită și, în sfîrșit, vasul se desprinde. Operația decurge neașteptat de greu; toarta este ruptă, vasul nu are capac și este, pînă la gură, plin cu pămînt negru, afînat. Este însă prea greu pentru a fi umplut numai cu pămînt. Scot o parte din el, cu aceeași lamă, și, în soarele ce a biruit ceața de septembrie, apare o monedă strălucitoare.

¹ Apariția vasului a fost semnalată de soldatul Ion Cristian. Lui, ca și soldatului Gicu Castravete, precum și întregului detașament de soldați conduși de locotenentul Mircea Mîscean, participanți la săpături, le sînt recunoscător pentru sprijinul permanent și interesul cu care au urmărit desfășurarea cercetărilor.

Mergem la cantonamentul nostru — grădina satului Vadu — și, pe măsufele joase, acoperite cu hîrtie albastră, golim ulciorul. În grămăjoara de pămînt strălucesc monede de aur și argint: 176 monede de aur, — cîntărind 612 grame — și 71 de argint (mai masive și sudate între ele, din pricina timpului îndelungat de păstrare și a presiunii la care au fost supuse) toate cîntărind peste un kilogram.

La 9 septembrie 1987, străvechiul nostru pămînt dobrogean ne oferea, la Vadu, cel mai mare tezaur monetar din vremurile moderne de pe aceste meleaguri.

A urmat operația de curățare, identificare și sortare a monedelor. O primă constatare surprinzătoare. Majoritatea monedelor nu sînt așa cum ne-am fi așteptat otomane (acestea păreau să fie monedele cu cea mai largă circulație în sec. XVII, în această parte a continentului), ci de altă proveniență: 147 din cele 176 monede de aur sînt venețiene, iar între monedele de argint, preponderența o dețin cele spaniole — 47 exemplare, dintre care unele au provenit din emisiuni monetare pentru continentul latino-american.

Urmează, în ordine numerică, monede de aur și argint ale Sfîntului Imperiu romano-german și doar șapte piese de aur otomane.

Constatări interesante oferă și tipurile de monede reunite în acest tezaur. Seria monedelor venețiene, de pildă — vestii tehnici (avînd reprezentată pe avers imaginea lui San Marco înmîinînd dogelui ingenucheat

vexillum — însemnul autorității) — este aproape completă, cuprinzând monede emise de dogele Nicola de Ponte (1578-1585) și apoi de toți dogii pînă la Alvise Contarini (1679-1684), deci pe intervalul a aproape un secol.

Monedele sînt excelent păstrate și, după curățare, se arată în toată splendoarea lor. Impresionați sînt ducații de aur ai Provinciilor Unite ale Țărilor de Jos, cu imaginea războinicului în picioare, cu viziera ridicată, cu spada în dreapta și fasciile în stînga, semn al războiului purtat cu Spania vreme de aproape 80 ani, pentru dobîndirea independenței. Perfect păstrate sînt și monedele germane cu chipurile împăraților Rudolf II și Matthias, fin gravate, în maniera barocului incipient, sau cu efigiile unor orașe imperiale: Deventer, Campen, precum și ale republicii Nürnbergului.

O primă și firească întrebare: cum a ajuns acest tezaur aici, la Vadu, între zidurile cetății Armanului Negru și — legat de această întrebare — care este, măcar ipotetic, explicația ascunderii lui? Pentru a căpața răspuns se impune o succintă privire istorico-geografică asupra fortificației și a rosturilor înălțării ei. Localitatea Vadu se află, în prezent, așezată în vecinătatea complexului lagunar Razelm-Sinoe, la distanță de aproximativ 3 km de Marea Neagră. Cu secole în urmă însă, pe aici curgea cel mai sudic dintre brațele Dunării, al cărei curs făcea legătura, prin Dunavăț și lacurile Razelm și Sinoe, cu marea, vîrsîndu-se în aceasta printr-un estuar (Gura Boazului sau Șenalul). În timp, estuarul s-a colmatat, satul Vadu nemaiavind legătură directă cu marea.

În veacul trecut, datorită numeroaselor vestigii antice descoperite pe raza satului Vadu, s-a crezut că pe aceste locuri ar fi fost antica cetate Histria (opinie împărtășită, între alți învățați, și de Grigore Tocilescu). În anul 1868, învățatul francez Ernest Desjardins a identificat adevăratul amplasament al Histriei, vestita cetate antică, pe care săpăturile arheologice inițiate în anul 1914 de Vasile Părvan l-au confirmat cu strălucire. Care era totuși explicația antichităților descoperite la Vadu? Cum s-a stabilit ulterior, aici s-a aflat una din așezările rurale ce gravitau în jurul Histriei, anume *Vicus Celeris* (satul lui Céler), al cărui nume e atestat de două inscripții: una descoperită chiar în Vadu, din anul 177 e.n. purtînd numele primarului Ulpianus Ulpianus săpat pe altarul lui Jupiter și al Junonei Regina; alta, identificată în ruinele zidului de incintă al Histriei, amintind populara sărbătoare a trandafirilor — *Rosalia* — celebrată anual la 8 iunie.

Identificarea Histriei a determinat o scădere a interesului față de Vadu. La începutul deceniului șase al secolului nostru, aici, pe promontoriul Ghiaurchioi, a fost efectuat un sondaj arheologic, repede abandonat.

Din hărțile cartografiilor medievale, în-deosebi harta Mării Negre din *Atlasul* lui Seyd Nuh (o reproducere după hărțile lui Piri Reis, cunoscutul capudan-pașa = amiral al Porții) se știa de existența, aproximativ în zona satului Vadu, a unei „schele” (cum erau numite în epocă amenajările portuare). Această schelă numită a Armanului Negru (Karaharman) e menționată și într-o reglementare vamală din vremea sultanului Soliman Magnificul. În ultimul pătrar al secolului XVI, așezarea, ca și întreaga zonă înconjurătoare, a avut deseori de suferit de pe urma succesivelor invazii ale cazacilor. Pentru protejarea navigației în fața fărâmurilor dobrogene, ca și pentru apărarea satelor și țărgurilor atacate și pe mare și pe uscat de cetele de cazaci, la sfîrșitul deceniului trei al secolului XVII s-a hotărît construirea unei fortificații, castelul de la Armanul Negru: „De cînd s-a construit această cetate — consemna la jumătatea secolului celebrul călător otoman Evlia Celebi —, nu mai apar cazacii la această trecătoare și nici la orașul Babadag”. Sub zidurile puternice ale castelului, prevăzut cu o numeroasă artilerie navală, portul Armanului Negru cunoștea o continuă dezvoltare. Potrivit mărturiei de la 1634 a misionarului italian Emidio Portelli din orașul Ascoli Piceno, acest port era principalul debarșeu al mărfurilor pe țărmul stîng al Pontului, încet-încet în jurul portului dezvoltîndu-se o așezare cu 300 case acoperite cu olane și șindrii și 70-80 hanuri pentru negustorii și marinarii de pe mulțimea de vase acostate la cheiurile canalului navigabil al Dunării.

Portul Armanului Negru nu valorifica numai produsele dobrogene, ci ale întregii Țări Românești; de altfel, locuirea românească a fost aici neîntreruptă, cum o atestă și tezaurul de bani de argint din vremea marelui voievod Mircea, domnul Țării Românești, descoperit cu ani în urmă pe aceste locuri¹.

Începînd din veacul XVIII, importanța castelului Armanului Negru a scăzut, acesta năruindu-se cu trecerea vremii. Zidurile de piatră au fost folosite de localnici la ridicarea diferitelor construcții, astfel că la suprafață nu a mai rămas nici o urmă a castelului.

La începutul anilor 1980, în cadrul unui complex de cercetări inițiat de Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară privind sistemul de apărare a frontierelor în evul mediu, urmîrind în primul rînd modul de amplasare al fortificațiilor teritoriului de graniță, ideea identificării cetății Armanului Negru (despre care se păstrau doar știri documentare) a revenit în actualitate. Studiul fotografiilor aeriene a arătat posibila existență, în raza satului Vadu, a unei fortificații, iar săpăturile arheologice, începute în anul

¹ Descoperit la sfîrșitul anilor '50 de săteanul Constantin Brezeanu, el cuprindea aproape 300 monede.

1981, împreună cu Muzeul de istorie și arheologie din Constanța, au confirmat ipoteza. Cercetările efectuate în perioada 1981-1987 au scos la lumină o cetate patrulateră, cu solide turnuri rotunde la fiecare colț — o fortificație deci ce reproduce întocmai planul castelului central de la Cetatea Albă, citorit de domnul Moldovei Ștefan II, mărturie și pe cale arhitectonică a continuei prezente românești la țărmul Mării Negre.

Recenta descoperire a valorosului tezaur monetar adăpostit în cuprinsul cetății — cel mai mare din perioada istoriei moderne a Dobrogei și una din cele mai importante descoperiri de acest fel din întreaga țară — confirmă încă o dată semnificația deosebită a cetății Armanul Negru și, în același timp, furnizează noi temeuri de abordare pentru cercetarea istorică a acestei zone. Înainte însă de a le formula, se impune o precizare: existența tezaurului trebuie legată, în mod cert, cu activitatea comercială maritimă desfășurată în portul Armanul Negru. Aduarea laolaltă a unui tezaur atât de valoros și mai cu seamă componența lui eterogenă — monede venețiene, spaniole, germane, din Țările de Jos și otomane — îndeamnă la o concluzie. Multă vreme, Marea Neagră a fost considerată un „lac turcesc”, în care comerțul se rezuma doar la transportul produselor agricole din țăările române („chelerul” Porții — cum erau considerate) spre capitala Imperiului otoman. Masiva prezență de monede venețiene, spaniole ș.a. ne conturează însă o altă imagine a activității comerciale, Marea Neagră arătându-ni-se, și în veacurile XVI și XVII, ca o autentică „placă turnantă a traficului internațional”, cum atât de potrivit a caracterizat-o Gheorghe Brătianu¹.

Având prin intermediul tezaurului — imaginea bogatei activități comerciale și știind, totodată, că portul Armanul Negru era un important debarcau pentru mărfurile Țării Românești, putem avansa — măcar cu titlul de ipoteză — că prin comerțul practicat prin acest port a existat una din posibilele căi prin care domnul Țării Românești, Constantin Brîncoveanu, supranumit de otomani Altın-bey (Prințul auriului) își va fi sporit averile. Data emisiunii monetare cea mai recentă din tezaur (din vremea dogelui Cantarini, aproape contemporan cu Brîncoveanu) constituie un argument. Desigur, este deocamdată, o ipoteză; una din multele și încă necunoscutele cerințe ale istoriei pe care fiecare nouă descoperire, cum este și aceasta a tezaurului de la Cetatea Armanului Negru, le pune în fața cercetării. ■

¹ Magazin istoric, nr. 4-6/1987.

• CLIO ANUNȚĂ •

ISTORIE ROMÂNEASCĂ ÎN „HISTORIA”

„...Acest popor și-a salvat existența și spiritul-litate refugindu-se în munți... La adăpostul acestora, de-a lungul defileelor Prahovei, atât de dragi prințesei [Martha] Bibescu, ei asistau de departe la „revărsarea asiatică”... O mie de ani de invazii teribile, dintre care numai una singură ar fi fost de ajuns pentru a extermina un popor obișnuit... Săraci, dar liberi, ei au cunoscut un început de viață politică. Satele lor, inaccesibile, aveau în frunte cnezii, iar provinciile lor voievozii”.

Pornind de la strînsa legătură ce a existat între strămoșii noștri și pămîntul pe care aceștia l-au locuit din cele mai vechi timpuri, scriitoarea și ziarista franceză Florica Dulmet aduce, în numărul din decembrie 1986 al cunoscutei reviste lunare franceze *Historia* un elogiu țărânimii române și îndelungatei lupte pentru pămîntul românesc purtat de ea de-a lungul istoriei.

Născută în România, unde și-a petrecut o parte a tinereții, Florica Dulmet a cunoscut bine oamenii acestor locuri. Tatăl ei, absolvent al școlii de agricultură de la Grignon, fusese adus în țară, în 1898, la sugestia fraților Emmanuel și Anton Bibescu, de prințul Constantin Basarab-Brîncoveanu, care dorea să introducă metode agrotehnice moderne pe proprietățile sale. Lucrînd mai întîi la moșia Breaza, apoi la Bureni și Rastu în Oltenia, tînrul agronom francez — avea 24 ani cînd a venit în România — va învăța să respecte și să iubească oamenii locului. „Simpatia sa pentru țăranul român va fi deplină”, notează fiica sa, care i-a moștenit sentimentele. Munca și lupta necurmată a locuitorilor acestor meleaguri — constantă a istoriei românilor — este urmărită de autoare în succesiunea anilor și epocilor, din antichitatea geto-dacă și pînă în epoca modernă. Se subliniază faptul că „fiii lui Decebal și Traian au trebuit să plătească costul ocupației trupelor străine ce n-au încetat să brăzdeze țara, să suporte numeroase corvezi” și devastările provocate de acestea. În Transilvania, „unde românii constituiau majoritatea absolută a populației” au avut loc puternice răscoale, adevărate războaie țărănești îndreptate contra opresiunii și nedreptății sociale și naționale. Autoarea articolului se referă, de asemenea, la marea răscoală a țărânimii din 1907.

Apărut — cum am arătat: — în decembrie 1986, în preajma aniversării a 80 ani de la marea mișcare socială din 1907, într-o publicație cunoscută și de largă circulație, eseu datorat Floricăi Dulmet s-a constituit într-un cald omagiu adus istoriei românești și țăranului român.

FINLANDA,

PE RUTA ORIENTALĂ A VIKINGILOR

EINO JUTIKKALA, KAUKO PIRINEN

Orice volum consacrat trecutului Finlandei¹, cit și epopeea națională finlandeză, Kalevala, care nu este o cronică istorică, ci rodul creației poporului, evidențiază o trăsătură fundamentală a acestui popor: tenacitatea lui seculară întru păstrarea identității etnice și lingvistice, în pofda obstacolelor istoriei. Mindri de fidelitatea lor față de pământul natal și de originile lor, finlandezii au reușit, printr-o politică de echilibru față de puterile vecine, să-și mențină o „voce” originală în concertul națiunilor lumii.

Finlanda a accedat la independență abia în urmă cu 70 ani, în decembrie 1917. Pînă atunci a făcut parte integrantă din regatul Suediei, pentru ca, în 1809, să fie atașată Imperiului țarist, ca mare ducat autonom. Începuturile istoriei finlandezilor, ca și ale altor popoare, se pierd în negura vremurilor. Se pare că teritoriul Finlandei de azi a fost, la origine, domeniul exclusiv al laponilor, pescari sau crescători de reni, așa cum o atestă

urmele arheologice și toponimice. Popor de origine și de limbă fino-ugrică, finlandezii ocupau atunci teritoriul dintre cursul mijlociu al Volgăi și Urali. Împinși spre apus de alte neamuri, ei au ajuns în Europa în jurul anului 500 î.e.n. și s-au stabilit de-a lungul malurilor sudice ale Balticii. De aici au pornit, la începutul erei noastre, noi migrații pe teritoriul Finlandei de astăzi.

Epoca vikingilor, cuprinsă între anii 700 și 1000, a marcat contactul finlandezilor cu lumea exterioară. Despre aceste secole ne relatează doi cunoscuți istorici finlandezi: Eino Jutikkala, membru al Academiei Finlandei, fost profesor la Universitatea din Helsinki, și Kauko Pirinen, profesor la aceeași universitate, în lucrarea lor *Historie de la Finlande* (1978), din care reproducem, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, un fragment și reperele cronologice din trecutul istoric al Finlandei, pînă la cucerirea independenței, moment de la care se împlinesc în această lună șapte decenii.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1982.

Repere cronologice

1155 sau 1157

Prima cruciadă suedeză, sub conducerea regelui Eric cel Sfânt (expediție militară, urmată de creștinare) în Finlanda de sud-vest

1171 sau 1172

Primul document istoric oficial care menționează Finlanda: o bulă a papei Alexandru III (către episcopul de Uppsala, care se referise la faptul că finlandezii nu se împăcau cu creștinarea)

1238 sau 1249

A doua cruciadă suedeză, în Tavastia, condusă de Birger Jarl

1293
A treia cruciadă suedeză, în Carelia, condusă de Tyrkil Knutsson. Este întemeiată fortăreața Vilpur (Viborg)

1323
Tratatul de la Pähkinäsari: delimitarea primei frontiere între Finlanda suedeză și Rusia

1362
Finlanda participă pentru prima oară la alegerea regelui Suediei

1397-1523
Suedia-Finlanda face parte din Uniunea de la Kalmar, a regatelor danez, norvegian și suedez

1495-1497
Război împotriva Rusiei

1542
Autoritățile decretăză popularea regiunilor nelocuite din interiorul Finlandei

1548
Traducerea în finlandeză a Noului Testament

1555-1557
Război împotriva Rusiei

1556-1563
Cea mai mare parte a Finlandei este acordată, ca ducat, lui Jan, viitor rege al Suediei

1570-1595 Război împotriva Rusiei („lunga înamicie”). În 1595 se încheie pacea de la Taysinä

1596-1597
Războiul țărănesc („războiul blitelor”), reprimat crunt de guvernatorul Klaus Fleming

1597-1599
Nobilimea finlandeză îl înfruntă cu forța armelor pe ducele Carol, regentul Suediei

1609 (1613)-1617
Război împotriva Rusiei; în 1617 se încheie pacea de la Stolbovo

1640
Se fondează Universitatea din Turku, la inițiativa contelui Per Brahe, guvernatorul Finlandei

1640-1719
În Suedia-Finlanda domnește absolutismul

1700-1721
Război împotriva Rusiei; în 1713-1721: ocuparea de către Rusia („Marea turle”); în 1721: pacea de la Uudenkaupunki

1741-1743
Război împotriva Rusiei; în 1742 — manifestul țarinei Elisabeta, așa-zis „al independenței”, prin care împărăteasa îl chema pe finlandez să formeze un stat finlandez sub protecția Rusiei. Rusia primește de la Suedia Finlanda de sud-est

1772, apoi 1789
Suedia-Finlanda adoptă o nouă constituție (1772), modificată și comple-

Blănuri și somon

La începuturile epocii fierului, întreaga populație sedentară din Finlanda era concentrată pe coasta de apus. În secolul IX, când golful Finic a devenit principală cale de trecere pentru un important comerț internațional, situația s-a schimbat. Către sfârșitul veacului VIII, vikingii din Danemarca și din Norvegia au început să facă incursiuni de jaf înspre apus. Cei din Suedia însă s-au îndreptat spre răsărit, în intenția de a stabili unele contacte cu bogata lume arabă. Expedițiile lor aveau, în orice caz, un scop comercial, dar la epoca aceea comerțul nu se prea deosebea de jaf. Acești mari „călători ai răsăritului”, cărora în Rusia li s-a dat numele de varegi, și-au întemeiat propriile lor colonii pe întreg parcursul drumului străbătut, constituind o clasă conducătoare, în sinul semințiilor slave și fino-ugrice.

Urișa rută comercială către Orient traversa Marea Baltică, apoi, dincolo de arhipelagul Aaland, o lua de-a lungul țărmului nordic al Golfului Finic, protejat de insule, pentru a ajunge la Neva și, de-a lungul ei, pînă la lacul Ladoga. De acolo, pe cale fluvială, atinge cursul superior al Niprului, pe care cobora apoi pînă la Marea Neagră, pentru a ajunge, în cele din urmă, la Constantinopol și în țările arabe. Coasta meridională a Finlandei se afla, în felul acesta, în contact direct cu una dintre marile căi comerciale internaționale.

La început, acest aspect nu a avut nici un fel de consecințe, dar cînd comunitățile varege au devenit independente, regiunile intermediare au dobîndit mai multă importanță, deoarece acolo puteau fi procurate blănuri. Evoluția geografiei finlandeze demonstrează influența exercitată de această rută maritimă: sudul ocupat de Ostrobotnia, retras, s-a depopulat în întregime, ca și zona Karjaa-Tenholma, de pe coasta de sud, care, nefiind protejată de insule, a fost expusă incursiunilor. Dimpo-

trivă, regiunile din interior, situate la o prudentă distanță de coastă, au început să se dezvolte înspre răsărit, paralel cu ruta, și, făcînd un salt îndrăzneț înainte, au atins în sec. IX malul lacului Ladoga, în Carelia.

Cele mai vechi vestigii ale epocii fierului găsite în Carelia sînt exact de același tip cu cele care au fost descoperite în vestul Finlandei. Cu toate acestea, încă din epoca de piatră, existau diferențe notabile între apusul și răsăritul țării, care au persistat pînă tîrziu și care pot fi constatate și astăzi în viața culturală, materială și intelectuală, precum și în dialecte. Este deci greu să afirmăm că, pur și simplu, Carelia a fost o colonie a finlandezilor din vest. Acolo exista o populație mai veche, aflată încă în stadiul civilizației lemnului și a osului, căreia i s-au adăugat finlandezii veniți din apus.

Carelia se bucura de o poziție favorabilă: situată aproape de coloniile varege din răsărit (mai ales de Fort-Ladoga, înălțat pe cealaltă parte a lacului), ea putea să mențină legături, prin golful Finlandei, și cu centrele comerciale din apus. Mare achiziție de blănuri, a cunoscut, în scurtă vreme, o prosperitate deosebită. În ciuda influențelor care acționau dinspre răsărit, civilizația careliană de la vest de Ladoga a păstrat un caracter eminamente occidental. O foarte netă demarcație — care apare cu precădere în obiceiurile funerare — îi deosebea pe carelienii ce trăiau la vest de Ladoga de populația statornică pe țărmul oriental și care, fără îndoială, era compusă din finlandezi de pe țărmul Mării Baltice. Este posibil ca această diferență să nu fi survinut decît în epoca vikingilor.

Influența expedițiilor vikingilor asupra Finlandei a fost indirectă, căci finlandezii n-au participat la ele în nici un fel. Singura excepție o formează insulele Aaland, colonizate încă din veacul VI, în principal de către suedezi, deși elementul finlandez, mai ales la început, părea să fi fost, și el, relativ important. S-au

găsit aici vreo 1 400 monede arabe, pe care insularii le-au adus cu siguranță din expedițiile în Orient, unde au luat-o pe urmele fraților de neam. Foarte puține astfel de monede au fost descoperite în Finlanda continentală. Cerearea crescândă de blănuri, datorată traficului vikingilor, i-a silit pe finlandezi să-și împingă expedițiile de vânătoare până în Laponia și pe țărmurile Oceanului Arctic. Impetuoasele riuri din nord, bogate în somon, îi atrăgeau în mod egal. De asemenea, aici își puteau îmbogăți prada, impunând laponilor tribut și jefuindu-i pe vânătorii străini.

Alfred cel Mare atestă

În Finlanda de vest, centrul comerțului cu blănuri pare să se fi stabilit foarte devreme la Pirkkala (situat în punctul unde apele o porneau spre nord, pe cursul superior al lui Kokemäejoki), care s-ar putea să-și tragă numele de la primul oraș suedez datat documentar: Birka. De fapt, vestigiile celei mai vechi epoci a vikingilor, găsite în Finlanda, vădesc în mod clar influența centrului comercial de la Birka și, mult mai puțin, pe aceea a expedițiilor îndepărtate ale vikingilor.

Pentru a-și procura cât mai multe blănuri și pentru a-și asigura tributul laponilor, colindătorii Nordului s-au constituit în comunități înarmate, care reaminteau pe cele ale varegilor. Cele mai vechi relații despre aceste asociații provin dintr-o sursă anglo-saxonă, celebra geografie a regelui Alfred cel Mare, de la sfârșitul secolului IX. Acesta adunase informații despre regiunile din Extremul nord, în special de la un norvegian numit Ottar, care știuse să-i povestească despre Kainuu (Kvenland), ținut situat în spatele munților, pe care kainuenii (kvenii) îl coleau trăgându-și navele cu fringhii, pentru a se duce să efectueze incursiuni pe litoralul arctic. Sub numele de kvenir, kvenii figurează și în așa-numitele saga scandinave, unde sînt prezentați, împre-

ună cu carelienii, drept rivalii norvegienilor în Laponia. Kvenii nu constituiau un trib, ci pur și simplu o ramură a finlandezilor de vest, care cuteierau Laponia. Comunități similare existau și în regiunile de răsărit, aflate sub influența varegă — îndeosebi ale biarmilor (beorma's), citați de către Alfred cel Mare și menționați în unele saga, ca locuind, pe țărmurile Mării Albe. Ei vorbeau un dialect înrudit cu cel finic. După toate aparențele, își stabiliseră bazele la nord de Ladoga. Carelienii din Finlanda au cunoscut și ei Laponia, cel puțin începînd din sec. XI. Folosindu-se din plin de remarcabila rețea lacustră și fluvială a ținutului, ei au atins, de o parte, capătul extrem al golfului Botnia, iar de altă parte, țărmurile Mării Albe, unde au întemeiat colonii finice.

Sfîrșitul erei vikingilor, în sec. XI, a fost o perioadă agitată, după cum atestă descoperirea numeroaselor ascunzătorii, miile de monede anglo-saxone și germane depuse în acele „bănci de lut”. Canonicul Adam de Brême, a cărui cronică este una dintre principalele surse pentru cunoașterea istoriei țărilor nordice în sec. XI, povestește cum prințul Anund de Suedia a încercat, fără succes, să cucerească ținutul Kainuu. Expedițiile întreprinse de suedezi au constituit doar simple incursiuni, în scopul de a aduna „prăzi și tribut. Ele n-au dus niciodată la o cucerire durabilă. De altfel, se pare că influența exercitată asupra Finlandei de către principalele centre ale vieții politice suedeze a descrescut, după căderea orașului Birka.

Rolul pe care acesta îl juse în comerțul cu Finlanda a fost preluat în veacul XI de insula Gotland, care era marea piață a Balticii și care, în secolul următor, a trecut sub puternică influență germanică. Gotland și-a menținut supremația comercială asupra Finlandei chiar și în epoca cruciadelor, cînd biserică se străduia să interzică, amenințînd cu excomunicarea, vinzarea de arme celor care se încăpățîneau să rămînă în tenebrele păgînismului.

tată prin Actul de unune și de securitate (1789). Ele vor constitui legile fundamentale ale Finlandei, pînă în 1919

1788-1790

Război împotriva Rusiei; mișcare separatistă în sinul nobilimii finlandeze

1808-1809

Rusia ocupă Finlanda

1809

Dieta de la Porvoo. Finlanda intră în componența Imperiului Țarist ca mare ducat, cu autonomie politică și culturală

1844

J.W. Snellman, filozof și om de stat, întreprinde acțiuni în favoarea drepturilor limbii finlandeze (scrie manuale și cursuri în limba finlandeză).

1863

Finlandeza este folosită, de-acum înainte, în administrație, paralel cu suedeza

1863

Finlanda obține recunoașterea legilor sale constituționale specifice și a modului de funcționare a Dietei

1865

Se adoptă un sistem monetar independent

1878

Lege privind recrutarea în armată; Finlanda dispune de armată proprie

1899

Manifestul din februarie (emis de țarul Nicolae I), care abrogă puterea legislativă a Dietei finlandeze, în diferite domenii

1901-1904

Armata națională finlandeză este dizolvată; luptă împotriva recrutării ilegale

1903-1904

Dictatura guvernatorului general N. Bobrikov, care moare asasinat

1905

Grevă generală și abrogarea manifestului din februarie, pînă la noi ordine

1906

Reformă democratică a Dietei finlandeze, care este înlocuită printr-o Cameră cu 200 deputați, aleși prin vot universal

1910

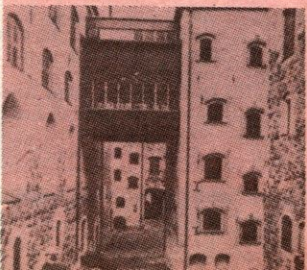
Principalele atribuții legislative ale Camerei finlandeze sînt preluate de Senatul imperial rus

1917

Guvernul provizoriu rus abrogă dispozițiile ilegale luate începînd de la manifestul din februarie 1899. Camera finlandeză proclamă independența Finlandei la 6 decembrie. La 31 decembrie, guvernul sovietic recunoaște independența Finlandei

În p. 29: războinici finlandezi din sec. XVI (imagine dintr-o cronică a vremii)

Curtea interioară a castelului medieval din Turku

Cu excepția insulelor Aaland, la sfârșitul epocii păgine, nu a avut loc o veritabilă infiltrare suedeză în Finlanda. Din timp în timp, negustorii străini se stabileau aici; la început aceștia au fost goți, apoi suedezi și, probabil, și cțiva ruși, dar în număr atât de redus, încât ei au fost absorbiți de populația locală sau pur și simplu s-au întors acasă la ei, când conjunctura s-a schimbat.

Relee de semnalizare a prezenței inamicului

La sfârșitul perioadei păgine, Finlanda continentală prezenta trei zone de populare, relativ omogene. La sud-vest se găseau finlandezii (suomalaiset), care au transmis în cele din urmă numele lor întregului ținut (Suomi). Teritoriul lor, care cuprindea și leagănul kvenilor, era mult mai bogat decât ar fi lăsat să presupună condițiile naturale. Evident că de-a curmezișul lui se scurgea cel mai mare trafic interior. Regiunea lacurilor, incluzând sistemele fluviale din Kokemäejoki și din Kymi, era stăpinită de tavastieni (hämäläiset), care controlau, de asemenea, fără să-l locuiască, o parte din litoralul golfului Finlandei, unde practicau pescuitul și unde se întâlneau, pentru schimburile lor, cu negustorii rutei de răsărit. Conform unei vechi le-

gende, Tavastia se întindea „de la o mare sărată la altă mare sărată”, adică de la Golful Finic până la golful Botnia. Țărurile nu rămneau nici ele nelocuite. La răsărit se aflau carelienii, ale căror centre (din cele mai prospere) erau implantate pe malul occidental al lacului Ladoga, în timp ce litoralul golfului Finic — arteră principală a comerțului cu răsăritul — rămânea oarecum pustiu.

Civilizația materială a finlandezilor atinsese aproape același nivel cu aceea a vecinilor lor de la apus. Ca urmare a multiplelor contacte, ea a căpătat o amprentă scandinavă, deși rădăcinile sale fuseseră cu totul altele, în special baltice. Dar în ceea ce privea organizarea socială, finlandezii rămăseseră în urma vecinilor lor. Cel mai târziu în cursul sec. XI, diversele comunități scandinave s-au constituit în trei regate, în vreme ce la finlandezi nu s-a format nici un fel de stat unificat. Cu toate acestea, în cadrul unor foarte mici spații, ei s-au organizat, pentru a asigura ceremoniile religioase, pentru a administra justiția și a se apăra împotriva agresiunilor. Această ultimă preocupare este atestată de existența unor foarte vechi locuri fortificate — au fost identificate aproape 90 — de fapt niște movile stîlcoase, întărite prin elemente de construcție din piatră și din lemn, netencuite. Focuri aprinse în vârful acestor movile fortificate dădeau imediat de știre tuturor oamenilor din regiune, chemându-i să respingă agreso-

rul. Lanțul continuu de rele prin semnale, format pe aceste înălțimi fortificate, dovedește că în regiune — sau provincie — se atinsese cel mai înalt grad de organizare politică și militară a vechii societăți finlandeze.

Slaba organizare politică se explică prin densitatea redusă a populației în zonele locuite. În plus, centrele de populare se aflau la distanță unele de altele, fiind despărțite prin vaste întinderi de pădure. Limita septentrională a regiunilor locuite abia dacă se apropia de linia formată astăzi de orașele Pori, Ikaalinen, Tampere, Mikkeli și Sortavala. Dincolo de aceasta, nu se aflau, la sfârșitul epocii păgine, decât câteva cătune cu locuințe răzlețe. Cam la 200 km de țărmuri, începeau marile spații pustii (erämaat). Printre finlandezi se găseau destui oameni pentru a trage toate foloasele cu putință din aceste vaste pustietăți, până la țărmurile Oceanului Arctic și ale Mării Albe. În schimb, ei erau prea puțini pentru a se opune cu succes atacurilor bine pregătite ale vecinilor lor de la răsărit și de la apus, superiori din punct de vedere numeric. Din cauza aceasta, avînd o populație rară, pe de o parte, pe de alta, posedînd importante bogății naturale, Finlanda va deveni curînd o foarte ușoară pradă pentru vecinii ei, avizi de expansiune. ■

În românește de
Dorina TULPAN

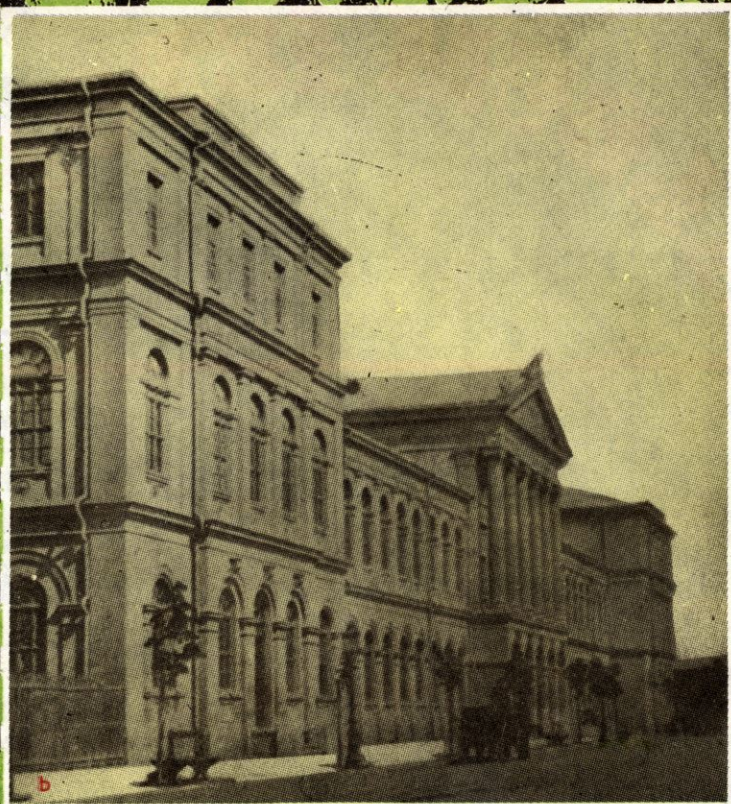
PLANSELE NOASTRE

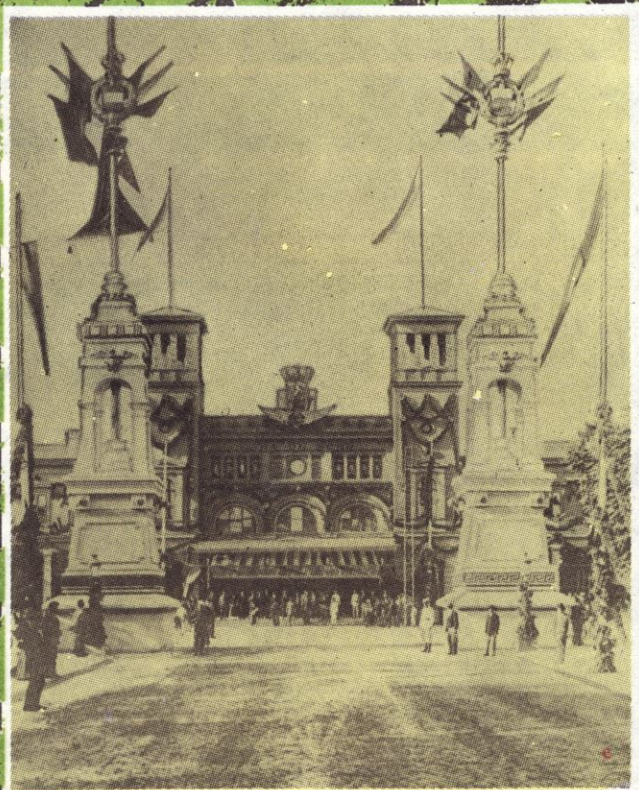
① ② ③ ④ Noi imagini bucureștene din a doua jumătate a veacului trecut, realizate de pionieri ai artei fotografice din țara noastră:

- Ateneul român în anul inaugurării, 1888;
- Universitatea și...
- ...fostul Bulevard al Academiei (astăzi Republicii), în 1880, la intersecția cu Calea Victoriei;
- Capitala, în septembrie 1896, cu prilejul vizitei împăratului Franz Iosif;
- Gara Filaret și...
- ...casa Filipescu, de pe Calea Victoriei

ALBUM ISTORIA

IDEALUL INDEPENDENȚEI ALBANEZE

DEVINE REALITATE

GELCU MAKSUTOVICI

În urmă cu 75 ani, la 28 noiembrie 1912, în micul oraș-port albanez Vlora, de la Marea Adriatică, era înălțat steagul național albanez, cu vulturul bicefal negru pe fond roșu, ca simbol al emancipării de sub stăpânirea Imperiului otoman. Aici s-a întrunit Adunarea Națională a poporului albanez, formată din delegați ai tuturor regiunilor, și, prin glasul hotărât al lui Ismail Qemali, a proclamat independența Albaniei. Era încoronarea unei lupte de veacuri a albanezilor pentru libertate și independență națională, cu deosebire a mișcării de Renaștere națională albaneză (Rilindja Kombetare Shqiptare), din a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX. În noiembrie 1912 a fost constituit primul guvern național, avînd ca obiectiv organizarea noului stat și recunoașterea lui pe plan internațional. El a notificat marilor puteri europene, Înaltei Porți și statelor balcanice, Hotărîrea de la Vlora, solicitînd recunoașterea statului albanez și a guvernului său. O delegație a guvernului, în frunte cu șeful lui, deputatul Ismail Qemali, a plecat la Londra, unde se desfășura Conferința ambasadorilor marilor puteri, pentru a susține cauza Albaniei. După lungi și contradictorii discuții, la 29 iulie 1913, Conferința ambasadorilor a recunoscut independența Albaniei.

România — „a doua patrie”

În lupta lor pentru realizarea idealului independenței, mulți dintre militanții poporului albanez au găsit adăpost în țările române și și-au desfășurat activitatea cu sprijin românesc¹. În virtutea legăturilor de veacuri existente între cele două popoare², în 1840, de exemplu, Naum Veqilharxhi, inițiatorul și organizatorul mișcării de Renaștere națională albaneză, care participase activ la Revoluția lui Tudor Vladimirescu, a lansat de la București un patetic apel către compatrioții săi, chemîndu-i la lupta unită împotriva ocupației turcești, pentru învățămînt și cultură în limba națională. Circa patru decenii mai tîrziu, tot la București, luau ființă societățile culturale albaneze „Drita” (Lumina) și

¹ Magazin istoric, nr. 11/1972, 11/1975, 11/1982.

² În raportul agentului Giovanni de Marini Poli către consilierul imperial Pezzen, datat 1595, martie 14/24, Alba Iulia, se relatează că Mihai Viteazul a îngăduit unui număr de 15 000 albanezi să se așeze în Tara Românească și a alcătuit o oaste cu care a făcut expediții la sudul Dunării, lovindu-i pe turci.

„Dituria“ (Cultura), între conducătorii cărora, alături de patrioți albanezi, figurau și unii români. Sub egida lor aveau să apară numeroase cărți și publicații în limba albaneză, difuzate în Albania și în comunitățile albaneze din străinătate. La începutul sec. XX, aceste două societăți s-au contopit cu o a treia, sub denumirea „Bashkimi“ (Unirea), creînd o mai bună coordonare a acțiunilor de eliberare națională. Din 1892, la București funcționa și o școală normală albaneză, care pregătea tineri pentru a fi folosiți în noile școli create în teritoriile locuite de albanezi.

La începutul secolului nostru, problema curierii independenței Albaniei se punea cu tot mai multă insistență, în toate cercurile patriotice din țară și din străinătate. În anul 1905, din inițiativa prințului Albert Ghica, se întrunesc la București, într-un Congres, perso-

Bancnotă albaneză emisă în România, în anul 1905

nalități politice albaneze din Albania și reprezentanți al comunităților albaneze din străinătate, pentru „a se face tot ce va fi posibil pentru libertatea Albaniei“. În același timp, se crează un Comitet Central pentru îndrumarea mișcării de independență, cu numele de „Kombi“ (Națiunea).

Recent, prin străduința cercetătorului Radu Ocheșeanu, a fost descoperit în Colecția Maria și dr. George Severeanu un interesant document numismatic, un bilet de 10 franci al împrumutului național albanez, emis la 15 mai 1905, în România.

Congresul național albanez de la București, de sub președinția lui Albert Ghica, s-a bucurat de un larg ecou și în presa românească a vremii, susținătoare activă a cauzei poporului albanez și a luptei sale pentru dobîndirea neatrînrării.

În același timp, semnalăm dragostea și recunoștința albanezilor față de țara gazdă și ospitalieră. În toate documentele, ei numeau România „a doua patrie“. În acest sens ni se pare revelator unul dintre documentele existente la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, răspunsul președintelui societății culturale albaneze „Drita“, N.N.

Nacio, la invitația la sărbătorirea semicentenarului Unirii din 1859. „Am primit cu cea mai vie bucurie patriotică — scria N.N. Nacio — invitațiunea cu care ne-ați onorat de a lua parte la marea serbare națională de 50 ani a faimosului și mărețului act al Unirii Principatelor Române. Colonia noastră albaneză, cea mai veche dintre coloniile acestui înfloritor regat, a fost totdeauna cu inima, cu sufletul și cu corpul alături de elementul român, în toate împrejurările grele din vremile de tristețe ale desunirii. Tot așa și în momentele sublime de entuziasm ale actelor mari de unire și consolidare națională, colonia noastră a împărțit aceleași onoruri nobile și vii ale elementului etnic glorios, cu care noi sîntem frați de sînge și avem o soartă comună, atît aici cît și în Balcani“.

Era vorba de o manifestare loială, de dragoste și respect, față de poporul român și istoria sa națională, a celor ce se bucurau de caldă sa ospitalitate, de sprijin permanent și dezinteresat în susținerea idealului independenței Albaniei. În trecerea sa prin București, în anul 1912, patriotul Ismail Qemali, conștient de responsabilitatea misiunii sale, într-un interviu acordat ziarului *Dimineața*, plin de speranțe în ajutorul românesc, declara că: „Albania întreagă își are privilegiile ațintite asupra României“, declarație ce era în concordanță deplină cu politica de susținere a luptei poporului albanez de către țara noastră.

„Pe-al nostru steag e scris unire“

În anii 1908-1912, se înregistrează un reviriment în lupta de eliberare națională a albanezilor, manifestat în aproape toate regiunile atît prin revolte și răscoale, cît și printr-o intensă activitate de pregătire a noi și eficiente acțiuni propagandistice. Această nouă stare de spirit se face simțită și în rîndurile albanezilor ce activau pe teritoriul României. Comunitatea ortodoxă albaneză din București face intense pregătiri pentru a primi pe unul dintre cei mai remarcabili luptători ai cauzei albaneze, scriitorul Fan S. Noli, care întreprindea o călătorie în Europa. El fiind și preot, se gîndesc să-i asigure și posibilitatea de a sluji în limba albaneză într-o biserică din București. În acest sens, se adresează autorităților române, solicitîndu-le sprijinul. La 8 aprilie 1911, Primăria orașului București, cu adresa nr. 20 158/8808 B, comunica Episcopiei Bisericii Enei că a aprobat comunității albaneze să folosească localul bisericii „Dintr-o zi“, din strada Academiei. Patriotul Fan S. Noli s-a bucurat de o caldă primire la București, unde s-a întîlnit cu numeroși oameni politici români și cu fruntași ai emigrației albaneze de aici, solicitînd și obținînd un sprijin serios în activitatea sa. Este semnificativ faptul că în anul 1913, traducînd din limba greacă în limba albaneză *Triodul cel mic*, pe care-l tipărește la Boston, el adaugă pe prima

(Continuare în p. 57)

ÎN CRETA, ACUM 3 500 ANI

NICOLAOS PLATON

În ultimele decenii ale veacului trecut, cunoștințele referitoare la începuturile civilizației grecești antice au fost revoluționate de câteva descoperiri arheologice senzaționale. Heinrich Schliemann¹ scose la iveală — la Troia, la Micene², la Tirint — vestigiile unei lumi aproape

^{1,2} Magazin istoric, nr. 1/1967; 11/1974; 6/1987.
6/1970.

uitate și trecute în legendă: cea a aheilor, veniți în Grecia în mileniul II î.e.n. și deveniți, mult mai târziu, eroi ai epopeilor homerice. Incitat de aceste rezultate spectaculoase ale investigațiilor arheologice pe urmele vechilor tradiții ale grecilor, un tânăr arheolog britanic pe nume Arthur Evans pornea să cerceteze insula Creta, căreia mitul și epopeea îi atribuiseră un trecut strălucitor.

Într-adevăr, începând din 1900 săpăturile de la Cnossos³ scoteau la lumină resturile unor magnifice palate, obiecte de artă și artizanat, fresce și construcții de un rafinament neașteptat, datînd, în marea lor majoritate, din prima jumătate a mileniului II î.e.n. Precedînd, așadar, civilizația miceniană de pe continentul grec și oferindu-i modele, influențe și inovații de o deosebită însemnătate.

După opt decenii de cercetări ample și sistematice, Creta epocii bronzului este azi mai exact cunoscută, dar nu mai puțin fascinantă decît în anii primelor descoperiri. Cadrul cronologic propus de Evans, cu trei etape principale — care au primit nume derivate de la cel al legendarului rege Minos al Cretei: minoicul antic (sau timpuriu), minoicul mijlociu și minoicul recent (sau târziu) — a fost precizat, nuanțat și corelat cu cronologia civilizației contemporane din Grecia continentală, numită heladică și, în faza ei timpurie, miceniană.

Perioadei minoicului mijlociu îi corespund și cele două faze de construcție a palatelor, cuprinse între sec. XVIII î.e.n. și aproximativ 1450 î.e.n. Este perioada de maximă înflorire a civilizației cretane, dominată de „palate” ample centre de reședință ale aristocrației și dinastiilor. Suveranii cretani ce locuiau în aceste „palate” își rezervau o bună parte din bogățiile teritoriilor stăpînite, îndeplinind totodată și rolul de coordonatori ai efortului întregii societăți și de redistribuitori ai averii. Tot ei organizau sărbătorile, ceremoniile și procesiunile, avînd grijă să fie reprezentate în fresce de o rafinată vivacitate.

Lumea aceasta, aflată la răscrucea între Egipt, civilizația Mediteranei de est și Grecia, și care a receptat, reelaborat și transmis nenumărate inovații și influențe, este evocată cu o deosebită pasiune și o bogată documentație de profesorul grec Nicolaos Platon, în lucrarea sa intitulată *Civilizația cretană*, apărută la Paris în anul 1981. Reproducem în continuare — cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric — un fragment din această carte, a cărei versiune românească se află în pregătire la Editura Meridiane.

← Scară din villa regală de la Haghia Triada

Corsajul**alb al****„Pariziencei“**

În epoca neopalațială, structura arhitecturală a caselor a urmărit în mod special să asigure familiei o viață cât mai plăcută. Apartamentele bărbatului, cele ale femeii și camerele copiilor erau astfel dispuse încât să permită, în același timp, comunicarea între membrii familiei, dar și izolarea celui care căuta liniștea. Casa era înconjurată de porticuri cu bănci pe care te puteai odihni, curți interioare și grădini, iar pe acoperișuri erau amenajate terase sau pergole. Există un sistem de alimentare cu apă pentru încăperile principale și spălătorii, în timp ce canalele de scurgere, gropile septice și diferite alte instalații asigurau igiena în condiții satisfăcătoare. Despre mobilierul caselor și palatelor știm puține lucruri: lemnul, atît de perisabil, n-a rezistat vitregilor vremii. Ni s-au păstrat mai ales tronuri, jilțuri oficiale, scaune pliante fără spătar și taburete pentru picioare. Paturile erau, de fapt, niște socluri mari, joase și dreptunghiulare, pe care se așterneau saltele groase și perne moi, ce asigurau un confort pe care îl mai întîlnim încă și astăzi în Orient.

Avem mai multe informații în legătură cu veșmintele, pieptănăturile și pălăriile, felurile tipuri de încălțăminte și alte articole de uz personal. Toți cercetătorii au subliniat farmecul special al veșmîntului minoic, croit anume pentru a-i face purtătorului o talie subțire și suplă. Această tendință s-a păstrat pînă azi în insulă: în regiunea Lassithi, bebelușii sînt înfășați în scutece care le string talia pentru a le forma „mijlocul tras prin inel”. După cum spune un distih cretan. Veșmintele erau foarte variate și este imposibil să le descrii în cîteva cuvinte. Să notăm doar faptul că se foloseau culorile vii, juxtapuse

în benzi sau pătrate alăturate. Numeroase podoabe — cum erau, de exemplu, coronitele mici cu funde de pe corsajul alb al „Pariziencei” — completau ținuta feminină.

Acești oameni, care acordau atîtă importanță aspectului vestimentar, se îngrijeau în egală măsură și de pieptănătura lor. Atît femeile cît și bărbații își aranjau, cu multă grijă, părul, ondulat natural, în șiruri de bucle. Unele femei preferau coafurile înalte, prinse în coouri. Erau la modă mai multe tipuri de pălării: tiara conică, sau din ce în ce mai largă spre vîrf; toca prevăzută cu tot felul de ace; boneta sau bereta moale; pălării cu boruri late sau cele foarte ample în partea din față, asemănătoare cu cele purtate azi în provincia franceză Bretagne, turbanele etc. Li se puteau adăuga pene, pampoane, flori sau alte ornamente.

Prin casă, chiar dacă era un palat, se umbla în picioarele goale, cu excepția situațiilor cînd încălțămîntea făcea parte din costumul ritual, obligatoriu de-a lungul nenumăratelor ceremonii sacre. Pe afară, bărbații și femeile purtau sandale ușoare și elegante, prinse de picior cu noduri și cu barete mici, strînse cu șireturi. Tocurile înalte nu erau, se pare, cunoscute. Oamenii de la țară, curierii, atleții și acrobații purtau pantofi înalți cu un fel de jambiere, care le protejau piciorul.

În palate existau încăperi special destinate toaletei în care s-au descoperit o multime de piepteni, oglinzi, pensete, brice, vase pentru parfumuri și farduri. Asupra rezultatelor obținute prin folosirea acestora ne dau informații, pînă la un punct, frescele care înfățișează femei fermecătoare, cu buzele vopsite violent, cu ochii măriți, cu pielea foarte albă, cu sprîncenele fine, arcuite, cu unghiile de la mîini și de la picioare vopsite în roșu. Puține civilizații s-au preocupat atît de mult de aspectul exterior al indivizilor, de veșminte, coafură, bijuterii și podoabe pentru trup.

0**dovadă****evidentă****de înțelepciune**

Nu știm aproape nimic despre modul cum se făcea educația tinerilor și despre sistemul de învățămînt. Dar, judecînd după înțeleala cu care a progresat civilizația cretană în numai cîteva secole, putem fi siguri că societatea s-a preocupat de această problemă fundamentală. În primii lor ani, copiii rămîneau în grija familiei; apoi ei erau încredințați unor persoane a căror experiență într-un domeniu sau altul era recunoscută de întreaga comunitate.

Folosirea timpului liber era legată în mare măsură de viața socială și cea religioasă. Ceremoniile luau forma unor distrații, mai ales pentru marea masă a populației. Afluența locuitorilor insulei la aceste sărbători le transforma într-un soi de carnavaluri a căror tradiție s-a păstrat pînă astăzi.

Jocurile practicate în societate minoică sînt atestate de numeroasele piese descoperite, adevărate obiecte de artă: pioni, zaruri, arșice, jocuri asemănătoare șahului etc. Este greu să le precizăm regulile, la fel ca și în cazul „șintarului” ale cărui linii erau scrijelite pe... băncile din teatre. Vinătoarea și pescuitul, la origine mijloace de subsistență, au devenit în epoca neopalațială și o modalitate de a petrece în chip plăcut timpul liber. La fel, multe dintre indeletriciile artistice nu aveau drept scop numai producerea unor obiecte pentru negoț, ci erau în același timp și un mijloc de destindere pentru cel care le practica.

Atît în palate cît și în vile existau încăperi special destinate banchetelor, care jucau un rol important în viața fiecărui individ. Poemele homerice au păstrat amintirea acestor obicei, care reflectă o trăsătură de caracter specifică locuitorilor insulei: ospitalitatea. Ea s-a menținut pînă în zilele

noastre, cu toate că în ultimii ani a înregistrat un regres provocat de pătrunderea civilizației tehnocrate. În timpul banchetelor, oaspeții erau distrași cu ajutorul muzicii, al dansurilor și al diferitelor jocuri, fie sub forma unor întreceri, fie sub cea a exercițiilor demonstrative de acrobație și jonglerie.

Încercarea de a reconstitui viața intelectuală a societății minoice se dovedește dificilă și riscantă. Mulți savanți, bazându-se pe faptul că arhivele au păstrat doar texte contabile, cit și pe lipsa inscripțiilor religioase și a oricăru simț istoric în cadrul ciclurilor zugrăvite în fresce, au tras concluzia că orizontul intelectual al cretanilor nu îngloba decât latura practică a vieții de toate zilele, fără a se ridica pînă la cunoașterea trecutului sau la prăgtirea unui viitor mai bun. Ei au crezut chiar că această lume nu a năzuit să exprime ceea ce se afla dincolo de realitatea prozaică, nu a cunoscut căutările poetice și filosofice. O asemenea concluzie se baza doar pe lipsa izvoarelor scrise. Dacă analizăm însă atent operele de artă care ni s-au păstrat, putem descoperi un suflu poetic comparabil cu cel din arta chineză și cea japoneză. În plus, nu este posibil ca o pace durabilă — cum a cunoscut societatea minoică — să nu fi fost susținută de o morală individuală, socială și politică destul de elevată, întemeiată pe dreptate. De aici li s-a tras regulor minoici renumele de înțelepți și drepti. Locuitorii Cretei s-au străduit să trăiască intens și total în prezent și nu au urmărit să își etaleze cu vanitate trecutul, ori să își proiecteze cu orgoliu personalitatea în viitor. Dar nu trebuie să tragem concluzia că n-au profitat cit mai mult de experiența generațiilor trecute și că nu s-au preocupat să deschidă căi noi generațiilor viitoare. Ei aveau o idee foarte precisă despre posibilitățile lor și despre limitele impuse de natură și încercau, pe cit le era cu putință, să se adapteze cit mai bine și să se înfrățască cu natura într-un chip armonios. Era o dovadă evidentă de înțelepciune.

Astăzi, tot mai mulți ceretători sînt de acord să plaseze în epoca neopalățială rădăcinile poeziei mitice și ale epopeii creto-miceniene. Într-adevăr, acesta a fost momentul cînd, sub influența egeeană, au apărut imnurile și poemele în regiunea siro-feniciană, pline de elemente cretane. Este lipsit de sens deci să mai vorbim de absența prozei literare și a poeziei în Creta. Și știm foarte bine, pe baza exemplelor oferite de alte civilizații, că existența unei literaturi nu trebuie condiționată de fixarea ei în scris.

În Orient, omul s-a aflat într-o condiție de inferioritate față de forțele naturii. Viața materială era concepută în mod static și repetindu-se la nesfîrșit, ceea ce a determinat apariția în plan artistic a unor forme înghețate, căci principalul rol al artei era acela de a preamări pe suveran.

În lumea minoică, omul a dat dovadă de mai multă înțelegere față de forțele naturii. El a perceput în mai mare măsură influența lor binefăcătoare — care i-a îngăduit să evolueze și să se dezvolte — decît aspectul lor distructiv. Viața a fost concepută într-o veșnică schimbare, o reînnoire ciclică. Plasînd omul ca un element dominant, în jurul căruia se organiza totul, arta cretană a pus accentul pe categoria estetică a frumosului, adică pe echilibru, armonie și simetrie, înrîndindu-se astfel cu arta sumeriană, cea chineză, japoneză și indiană primitivă. Esențialmente grafică și nu plastică, ea a recurs, pentru a reda diversitatea și neprevăzutul formelor naturii, la alternanța de culori, de forme, de mișcări, care generează iluzia unui flux continuu. Înășurări, torsiuni, spirale, explozii de raze subliniau, în spațiu, mișcarea.

Bucuria de a trăi a fost redată în mod intens, mai ales în frescă, printr-o orgie de cu-

lori asociată cu o opoziție neîntreruptă de lumini și umbre. Ca artă a incîntătorului, ea s-a preocupat mai ales de ceea ce era rafinat, delicat și sensibil, de unde a rezultat și tendința spre miniatură.

Se poate afirma cu certitudine că în Creta a apărut prima civilizație europeană. Încă și astăzi ea ni se pare infinit mai apropiată de noi decît civilizațiile orientale. Și apoi, sensul vieții, așa cum l-au descoperit cretanii, fericita lor împăcare cu natura nu sînt oare elemente căutate astăzi cu tot mai multă înflăcărare? ■

Prezentare și traducere de
Zoe PETRE

• GLIO ANUNTA •

O STATUIE STRĂBATE VEACURILE

În nordul Indiei (Kașmir), în localitatea Ladakh — aflată la 4 500 m altitudine, într-o vale îngustă a munților Himalaia — a fost descoperită cea mai veche statuie de lemn din această țară. După cum precizează revista britanică New Scientist, statuia are 3 m înălțime și îl reprezintă pe Buddha Maitreya, viitorul Buddha, într-un mic templu din care s-au mai păstrat doar temelia și zidul din spate.

Vîrsta ei — aproximativ 1 200 ani — a putut fi stabilită prin comparație cu alte două statui-gigant, săpate în piatră și aflate la 100 km depărtare de Ladakh. Specialiștii consideră că ele aparțin perioadei de apogeu a artei din Kașmir (secolul VIII e.n.), caracterizată, între altele, și de gustul pentru reprezentările de mari proporții realizate în piatră, metal ori lemn.

Condițiile atmosferice grele — iarnă mercurul termometrului coboară pînă la —25°C — au afectat într-o oarecare măsură lemnul statuii, dar ea este, în ansamblu, foarte bine conservată. Cantitatea redusă de ploai ce cad în această regiune a permis păstrarea acestui unicat al artei indiene. Oamenii de știință caută acum cele mai potrivite metode pentru a o conserva.

MAKSIM LITVINOV LA LONDRA (III)

Z.S. ȘEINIS

În ianuarie 1918, printr-o radiogramă a lui V.I. Lenin, M.M. Litvinov, emigrant politic, secretar al coloniei bolșevice ruse din Londra, era numit ambasador al Rusiei sovietice în Marea Britanie¹.

Londra era același oraș enorm, inundat de ceață și fum, cu străzile lui cunoscute, pe care Litvinov le bătuse în lung și în lat, în cei aproape zece ani petrecuți acolo. Dar poziția lui se schimbase. De-acum înainte nu mai putea intra în orice circumștanță, să bea o halbă de bere. Nu mai putea fotografia, pentru curiozitatea lui, podurile de peste Tamiza, cu vagabonzii adăpostiți la picioarele lor. Londra devenise acum orașul în care el reprezenta o țară, o țară mare, Rusia sovietică.

O înțelegere într-un mic restaurant

Arthur James Balfour, ministrul de externe al Marii Britanii, nu l-a primit pe Litvinov, pentru că guvernul englez nu vroia să recunoască Rusia bolșevică. Dar ministrul nu putea respinge nota de investire a ambasadorului unei puteri de talie mondială. De aceea, primind-o printr-un funcționar al Ministerului afacerilor externe, i-a transmis lui Litvinov că va ține legătura cu el printr-o persoană împuterni-

cită, tânărul consilier al ministrului, Rex Liper. Așa a început activitatea diplomatică a lui M.M. Litvinov.

În ultimele luni ale anului 1917, până la numirea sa ca ambasador, Litvinov făcuse tot ce putuse pentru a-l elibera pe Cicerin din închisoarea Brixton². Purtase tratative cu laboriștii, care simpatizau Rusia sovietică și personal, pe Cicerin, și obținuse ajutorul lor. În Parlament se făcuseră interpellări în legătură cu situația sa. Motive întemeiate de arestare nu existau. Opinia publică din Anglia se pronunța tot mai ferm pentru eliberarea lui Cicerin. Vladimir Ilici Lenin făcuse și el tot ce-i stătuse în putință pentru a-l scoate din închisoare și a-l aduce în țară cât mai repede. În zadar, însă. Până la urmă, s-a găsit soluția. Guvernul sovietic a comunicat că ambasadorul englez la Moscova, Buchanan, care trebuia să se întoarcă la Londra, nu va primi viza de ieșire decât după eliberarea lui Cicerin.

În noile condiții, Litvinov a vizitat din nou Foreign Office-ul și i-a transmis lui Balfour că Moscova a hotărât ferm să nu-i dea drumul lui Buchanan. Guvernul englez ar fi vrut, în același timp, să-l înlocuiască pe acest diplomat bătrîn cu un altul, mai tânăr. Candidatul pentru postul de la Moscova era Bruce Lockhart, fost vice-consul la Moscova, întors de la Petrograd, cu puțin înainte de Marea revoluție socialistă din octombrie.

Numirea lui Litvinov la Londra reprezenta o conjunc-

tură favorabilă pentru trimiterea lui Lockhart în Rusia sovietică. La inițiativa lui Balfour, fostul viceconsul la Moscova a intrat în legătură cu Litvinov. S-au întâlnit într-un mic restaurant din Strand și au ajuns la următoarea înțelegere: Litvinov la Londra și Lockhart la Moscova vor beneficia de privilegiile diplomatice. Litvinov a întocmit pe loc scrisoarea către comisarul poporului pentru afaceri externe de la Moscova și i-a înmănat-o lui Lockhart, căruia îi servea ca permis de liberă trecere în Rusia.

Toate acestea au favorizat eliberarea lui Cicerin, care a și plecat curînd în patrie. Maksim Maksimovici l-a condus la gară, în calitate de ambasador al Rusiei sovietice.

Păstrată ca prin minune, o mapă personală a lui Litvinov³ — în care aduna diverse materiale, tăieturi din ziare și alte documente privitoare la primii lui pași în activitatea diplomatică — conține și date despre felul în care și-a petrecut el ziua de 3 ianuarie 1918, după ce l-a condus la gară pe Cicerin. A fost vizitat de un corespondent al ziarului *Daily Chronicle*. Litvinov nu reușise încă să obțină o clădire pentru ambasadă, așa că l-a primit pe ziaristul englez în locuința sa personală. Corespondentul știa că opinia publică este interesată de personalitatea noului ambasador, de aceea a relatat foarte în amănunt convorbirea pe care au avut-o.

„Reprezentantul uneia dintre cele mai mari națiuni din lume, a scris el, locuiește într-o casă modestă, cu nimic deosebită de o mulțime de alte căsuțe din vecinătate. Toate alcătuiesc șiruri uniforme, dis-

¹ Despre viața personală și de om politic a lui Maksim Litvinov în anii emigrației, revista noastră a publicat două articole, în nr. 10 și 11/1987. Continuăm cu prezentarea activității sale de ambasador al Rusiei sovietice la Londra, prezentare pe care o reproducem din revista istorică sovietică *Novosti i nopeiatia istoriia*, nr. 1/1987, într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile redactiei noastre.

² La 7 august 1917, agenții ai serviciului secret britanic îl arestaseră pe Cicerin, cauza constituind-o o discuție a sa cu Nabokov, reprezentantul țarist la Londra, în care Cicerin afirmase că „Korevski (primul ministru de atunci) nu este cu nimic mai bun decât [țarul] Nicolae”.

³ Aflată în arhiva autorului.

puse la fel, șiruri cu care ne-am obișnuit în cartierele de la periferia Londrei. Un culoar îngust duce spre cabinetul de lucru al ambasadorului: o cameră mică, al cărei mobilier constă din câteva rafturi de

Ușa s-a deschis și în cameră a intrat un bărbat solid, înalt. Era ambasadorul. A urmat o puternică și cordială strângere

În anii petrecuți în Anglia, Litvinov își însușise la perfecție limba. Măca de ziarist pe care o practicase din când în când — dovadă și mașina de scris aflată în cameră — îl obișnuise cu formulările literare și îi crease deprinderea de a-și alege cu precizie cuvintele. Vorbea ca și cum dicta un articol. Cele mai influente ziare engleze îl publicaseră, iar în ultimul timp, ca vechi prieten și tovarăș al lui Lenin, se

Cartea de vizită a primului ambasador al puterii sovietice la Londra; Litvinov și soția sa, amuzându-se cu lectura unui roman umoristic englez

cărți, un birou și o mașină de scris.

În puținul timp cit m-a lăsat să-l aștept, m-am uitat în cel mai apropiat raft de bibliotecă. Cineva a spus odată că după cărțile care-i aparțin, poți stabili caracterul omului. Dacă zicala asta o fi adevărată, atunci fiecare să interpreteze cum vrea existența în acel raft a citorva romane umoristice engleze. În ultimă instanță, ele dovedeau că posesorul lor știa limba engleză și, mai ales, că prețuia caracterul și umorul englezului. Mult mai semnificativ în acest sens mi s-a părut *Istoria Comunei din 1871*, pe care ambasadorul numai ce o lăsase din mână. Cea mai mare parte a raftului era ocupată cu cărți rusești și cu o ediție veche a *Enciclopediei britanice*.

de mână. În ochii lui cenușii, din spatele pince-nezului, strălucea o vie inteligență. Bărbia bine conturată, proaspăt rasă, și ceafa puternică exprimau multă voință, fermitate în opinii. Și-a aprins o țigară rusească, apoi s-a așezat în fața căminului, în care ardeau mocnit cițiva cărbuni, și a început să-mi vorbească calm, fără grabă, gândind fiecare cuvânt și privind tot timpul nu la mine, ci la flăcările căminului.

— Misiunea mea de ambasador — mi-a spus Litvinov — va consta în propagarea adevărului despre Rusia. Eu trebuie să spulber vâlul de minciuni creat din înțelegerea greșită — mai ales din interpretarea greșită — a unor inițiative ale guvernului sovietic, a caracterului și scopurilor sale.

aflase și în obiectivul editorilor. Dar numirea sa ca ambasador pusesse punct carierei sale de publicist.

Victoria Street 82

Peste ani, într-o convorbire cu Ivan Mihailovici Maiski¹, Litvinov povestea despre activitatea sa: „Așa am ajuns eu reprezentant plenipotențiar, fără să am nimic: nici directive de la Moscova, nici bani, nici personal! De prisos să mai spun că nu aveam nici experiență, nici pregătire pentru

¹ Ambasadorul Uniunii Sovietice la Londra între anii 1939 și 1943, apoi (1943-1946) locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri externe. Autor a două volume de memorii, apărute sub titlul *Amintirile unui diplomat sovietic* (1965 și 1971), unul dintre ele tradus și în limba română, la Editura Politică.

activitatea diplomatică. A trebuit să o iau literalmente de la zero. Înainte de orice, trebuia să iau legătura cu Moscova. Am profitat de revenirea în Rusia sovietică a unui tovarăș de emigrație și am expediat la Comisariatul poporului pentru afacerile externe, proaspăt format, o scrisoare cu rugămintea de a-mi trimite instrucțiuni și bani. Cu același tovarăș, am trimis la Comisariatul poporului pentru afacerile externe (C.P.A.E.) cifrul întocmit de mine cu ajutorul unui funcționar simpatizant de-al nostru, care lucrase la fosta misiune militară țaristă de la Londra. Pînă atunci, nu avusesem cifru către C.P.A.E. Toată corespondența dintre noi se purta prin telegrame în clar. Într-o dată refăcut, cifrul nostru a fost apoi difuzat tuturor reprezentanților plenipotențiarilor. Creîndu-se astfel posibilitatea corespondenței cifrate, relațiile mele cu C.P.A.E. s-au mai strîns.

După multe insistențe din partea mea, în martie 1918, mi s-a comunicat, în sfîrșit, de la Moscova că C.P.A.E. îmi trimite primul curier diplomatic. Ușor de imaginat cu cîtă nerăbdare l-am așteptat! Am urmărit cu maximă încordare etapele drumului lui complicat. Trebuia să treacă prin Finlanda, Suedia și Norvegia. M-am dus să-l primesc personal la gară... Dar vai!... Poșta nu mi-a adus ce așteptam... Sub un anume aspect însă, îmi rezolvase dificultățile: am primit aproximativ două mii de ruble în credite țariste, care pe atunci mai erau valabile la Londra. Puteam acum să trec la întocmirea structurii organizatorice a primei reprezentanțe plenipotențiarilor sovietice la Londra. Am închiriat o clădire specială, în Victoria Street 82 (pînă atunci reprezentanța se aflate în locuința mea), am comandat antete și ștampile și am convocat cîtiva colaboratori. Secretar al reprezentanței era soția mea, care se ocupa de întreaga corespondență în limba engleză. În afară de ea mai lucrau vreo 3-4 persoane, dintre imigranți și dintre foștii funcționari ai misiunii militare țariste.

Pe ușa reprezentanței am agățat o tablă cu inscripția «Ambasada rusă a poporului».

Tot aici funcționa și Consulatul, intitulat «Consulatul rus al poporului». Toate aceste denumiri fuseseră formulate de mine, deoarece, repet, nu aveau nici un fel de indicație de la Moscova, nici măcar referitoare la titlul meu oficial¹.

În mapa personală a lui Litvinov s-a descoperit un exemplar din cartea sa de vizită cu titlatura și programul de lucru al ambasadei ruse de pe Victoria Street 82. Era deschisă pentru vizitatorii între orele 11 și 13 și 16 și 17, iar sîmbăta numai dimineața.

Casa refugiu

Înainte de a continua povestirea lui Litvinov, să ne întoarcem acasă la el și să vedem ce se petrecea acolo, la două săptămîni după numirea sa ca ambasador. Ne relatează ziarista britanică Marion Ryan, care la 20 ianuarie 1918 a publicat în ziarul *Weekly Dispatch* articolul *Litvinovii la ei acasă*: „Mr și Mrs (Domnul și Doamna) Litvinov erau oameni energici. În Rusia se petreceau evenimente cruciale, visurile lui Litvinov erau aproape de realizare. Emigranții luaseră drumul casei, dar el rămăsese la Londra. Îl cunoștea bine pe Lenin și scria despre el că este un om talentat și plin de energie.

Și deodată, acest domn simpatice, pașnic, semănînd cu un politician englez sau cu un modest om de știință, credincios tinerei sale soții și copilășului lui, a fost numit reprezentant al poporului rus, ambasador recunoscut neoficial, cu ambasadă oarecum neoficială.

Bolșevicii l-au ales datorită convingerilor sale, a șederii sale îndelungate în Anglia și a cunoașterii limbii la perfecție.

Din acel moment, viața familiei Litvinov s-a modificat radical, ceea ce s-a răsfrînt asupra întregii străzi. Toată ziua vedeai acum la ușa lor vizitatori, taxiuri, reporteri, curieri, iar vecinii Litvinovilor se aflau într-o stare permanentă de agitație. Era suficient

să sune de cîteva ori la clopoțelul de la poarta casei și să nu iasă nimeni, pentru ca un vecin amabil să-ți spună exact cînd au ieșit din casă locatarii respectivi și, poate, cînd se vor întoarce.

Am rătăcit și eu pe străzile acoperite cu noroi, prin vînt și ploaie, în căutarea casei Litvinovilor. Am găsit-o în sfîrșit și clopoțelul meu a fost auzit. Mrs Litvinov era acasă. M-a primit într-o cameră mică, folosită ca birou, sufragerie, cameră de oaspeți și de joacă pentru micul Mișa Litvinov, în vîrstă de un an.

Mrs Litvinov era tînră, înaltă, zveltă, cu trăsături distincte, cu ochi și păr închisi la culoare, tunsă după ultima modă.

«Nu vrem să se scrie în ziare despre noi, mi-a spus ea. Și nu vreau deloc, ca noi două să vorbim despre politică. Am să vă servesc cu un ceai și am să vi-l arăt pe Mișa al meu. Cuvîntul ambasadă te duce cu gîndul la scări de marmură, vestibule și saloane imense, cu flori parfumate, a adăugat ea așezîndu-se în genunchi în fața focului, pentru a-mi prăji o bucăcă de pine. De aceea n-aveți de ce să numiți casa noastră ambasadă — neoficială sau mai știu eu cum —, iar despre mine nu trebuie să relatați ca despre soția ambasadorului neoficial, pentru că eu nu aduc deloc cu așa ceva, chiar și neoficială. Soțul meu reprezintă poporul rus. Asta este suficient.

Vom încerca să închiriem o casă ceva mai mare, cu telefon. La drept vorbind, niciodată nu mi-am închipuit că telefonul este un obiect atît de necesar. Abia acum două săptămîni am înțeles.

Despre soțul meu n-aș putea să vă povestesc mai multe, pentru că știu că nu i-ar face plăcere. Vrea pur și simplu să-și vadă de treburile lui; să nu-l împiedice nimeni, ceea ce acum nu se poate. Această mică încăpere a fost întotdeauna pentru el un refugiu. Acum nu mai este așa, pentru că chiar dacă el are un sediu de lucru în City, oamenii continuă să vină aici. Toate strădaniile mele de a-mi îndeplini cît mai bine rolul de polițist care ve-

¹ Maiski, I.M., *Vospominania sovetskogo diplomata*, Moskva, 1971.

ghează la liniștea lui nu sint
suficient de eficiente.

De fapt, nu sint cu adevărat secretara lui, chiar dacă îl ajut la corespondență. Vorbește și scrie admirabil în engleză, dar are atîtea treburi, încît nu se poate descurca cu tot ce este de scris. Pînă să mă căsătoresc cu el nu prea m-a interesat politica. Simpatile mele înclinau într-adevăr spre socialism, dar cred că n-aveam nici un fel de concepții, cit de cit cristalizate.

Prietenii de aici ai soțului meu, în mare parte tot imigranți ruși, semănau cu el. Acum, mulți dintre ei s-au întors în patrie. Pe unii dintre ei i-am cunoscut bine și tare mult aș fi vrut ca toți englezii să-i cunoască pe ruși la fel de bine ca mine. Erau interesanți acești imigranți. Trăiau în sărăcie, luptau pentru dreptul de a-și câștiga pînea, dar niciodată nu se plîngeau. Visau și sperau că pînă la urmă sacrificiile lor nu vor fi zadarnice».

Cînd ne-am despărțit, am privit înapoi. Am rămas cu imaginea acestei femei tinere, stînd în prag, cu copilul în brațe. Ziua ei de lucru nu ajunsese nici la jumătate — trebuia să-și culce băiețelul, să pregătească cina, să analizeze împreună cu soțul ei articolele apărute la rubrica Știri și, în sfîrșit, să-l ajute în rezolvarea corespondenței“.

La o recepție în Downing Street 10

Astfel și-a început Litvinov misiunea în Anglia, despre care G.V. Cicerin spunea: „Rolul lui Litvinov consta, înainte de toate, în a stabili legături cu lumea industrială și comercială“.

Iată ce povestește despre activitatea sa însuși M.M. Litvinov: „Ce relații aveam cu guvernul englez și cu societatea engleză? Din acest punct de vedere, se disting două perioade: una pînă la trata-

tul de la Brest¹, cealaltă — după el. Pînă la încheierea păcii de la Brest, atitudinea Angliei față de mine, a Angliei oficiale și neoficiale, era — în funcție de moment și împrejurări — relativ favorabilă... Legătura cu Ministerul afacerilor externe britanic continuam să o păstrez prin Rex Liper. Eram cunoștințe vechi. Foreign Office a hotărît să folosească relația mea cu el în scopuri diplomatice. Întîlnirile mele de afaceri cu Liper nu erau lipsite de un anumit romantism: ne vedeam într-o cafenea, într-un restaurant sau într-unul din parcurile Londrei.

Bineînțeles că primind de la Balfour recunoașterea de *facto*,

La 3 martie 1918 la Brest-Litovsk s-a semnat pacea între Rusia sovietică, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, pe de alta. Cele pentru state capitaliste au impus condițiile grele Rusiei sovietice, dar aceasta le-a acceptat, pentru a permite puterii sovietice să se consolideze. La 13 noiembrie același an, guvernul sovietic a declarat anulate condițiile tratatului de pace de la Brest-Litovsk.

Moscova, Piața Roșie, 7 noiembrie 1918. Prima aniversare a Martii Revoluției Socialiste din Octombrie

am vrut să lichidez vechea ambasadă țaristă, care încă mai funcționa la Londra. I-am scris lui Konstantin Nabokov, pe atunci însărcinat cu afaceri, și i-am cerut să întrerupă această comedie și să-mi cedeze clădirea ambasadei. L-am trimis la Nabokov cu o scrisoare pe unul dintre colaboratorii mei. Nabokov l-a primit și, într-o formă politicoasă, i-a răspuns că dacă guvernul britanic ar fi recunoscut oficial guvernul sovietic, el s-ar fi retras și mi-ar fi predat ambasada țaristă, dar atîta timp cît nu beneficiaz de această recunoaștere, el consideră pretențiile mele neîntemeiate. O scrisoare asemănătoare i-am trimis și consulului general țarist, dl. On, aflat și el încă la Londra. Acesta s-a dovedit un tip mult mai grosolan decît Nabokov. I-a sugerat curierului meu să o șteargă cît mai repede. În schimb, am avut un mare succes în altă parte: am trimis

la Banca Angliei o scrisoare, în care ceream să fie blocate toate fondurile depuse de guvernul țarist pentru plata ambasadelor și misiunii militare țariste de la Londra. Banca a ținut seama de cererea mea, așa că ambasada și misiunea au încetat să mai primească bani.

În ceea ce privește atitudinea presei și opiniei publice, în prima perioadă până la semnarea păcii de la Brest — tot așa, în funcție de moment și împrejurări —, n-am avut de ce mă plinge. Mi se solicitau interviuri, mă fotografiau, erau descrise în detalii rudele soției mele, mă injurau și mă calomniau cu totul nesemnificativ.

Litvinov era invitat și la recepții, în ciuda faptului că Marea Britanie nu recunoscuse Rusia sovietică. A.V. Litvinov scria despre acele zile: „Deoarece exista o Mrs Litvinov, era și ea invitată la dejunurile și recepțiile de la Westminster și, într-o zi, chiar din Downing Street. Acolo am stat alături de Ramsay MacDonald și față în față cu Bertrand Russell. M-am aplecat peste masă și l-am întrebat ce crede despre Freud. Pentru o fracțiune de secundă, filosoful și-a oprit privirea de vultur asupra mea, dar nu m-a onorat cu nici un răspuns. Altfel, toți se arătau extrem de amabili cu mine. Cu vecina din dreapta am legat o scurtă conversație.

— Trebuie să fi fost foarte socată, Mrs Litvinov, — mi s-a adresat ea pe un ton cald — când din viața dv., patriarhală, alături de soț și de copii, ați fost brusc aruncată în meandrele evenimentelor internaționale. Tocmai discutăm între noi, într-un cerc, cum, probabil, la micul dejun în timp ce fi turnați ceai sofului, v-a întins *Timesul* și v-a spus «Te felicit, draga mea, se pare că ești soție de ambasador».

Am asigurat-o pe vecina mea că noi nu aflasem știrea din ziare! În lunile acelea, Litvinov a stabilit contacte cu multe firme, industriași și oameni de afaceri din Londra și alte orașe britanice.

¹ Extrase din amintirile soției lui Litvinov, apărute în revista *Novii mir*, 1966, nr. 7.

Din însărcinarea lui, consulul sovietic la Glasgow a făcut același lucru în Scoția. Chiar dacă rezultatele acestei activități nu s-au văzut de la început, în curând, cercurile industriale cu autoritate din Anglia aveau să se pronunțe pentru dezvoltarea comerțului cu Rusia sovietică, apoi pentru recunoașterea ei.

Litvinov a luptat permanent pentru ideile lui Octombrie. În vara lui 1918, la Londra a sosit Kerenski², care a rostit o amplă cuvântare împotriva bolșevicilor, la Conferința laburistilor, prezidată de Arthur Henderson. Litvinov a cerut cuvântul ca să-i răspundă. În sală, mii de oameni strigau: „Să se dea cuvântul ambasadorului, lăsați-l să răspundă!“ Henderson nu i-a permis să vorbească. Cîteva zile mai târziu, laburiștii de stînga au organizat o adunare specială în Caxton-Hall, unde Litvinov a fost îndelung ovacionat.

Moscova urmărea cu mare atenție lupta lui Litvinov la Londra. Dar greul abia avea să vină. Anglia a adoptat o politică de intervenție fățișă, ceea ce a complicat situația lui Litvinov³. „Într-o dimineață, cînd am venit la reprezentanță, am găsit pus la călău. Am aflat că proprietarul casei din Victoria Street 82 hotărîse să lichideze o dată pentru totdeauna o instituție atît de periculoasă și, în-călcînd contractul încheiat între noi, a agățat la călău de ușă. M-am adresat justiției. Tribunalul mi-a analizat plîngerea și a stabilit că proprietarul nu și-a respectat contractul. Acesta din urmă și-a adus în sprijinul acțiunii sale faptul că eu mă ocupam în

² După 7 noiembrie 1917, Kerenski, prim-ministru al Guvernului provizoriu în perioada iulie-noiembrie, a fugit din Petrograd pe front, unde a condus o răscoală armată; cu scopul de a ocupa Capitala și a înlătura puterea sovietică, proclamată în Rusia. După înfrîngerea mișcării sale, Kerenski a fugit pe Don. În 1918 a emigrat în Franța, iar din 1940 a trăit în Statele Unite ale Americii, pînă în 1970, cînd a murit, la New York.

³ La 9 martie 1918, trupe de desant engleze au debarcat la Murmansk; începea intervenția Angliei împotriva Rusiei sovietice.

Anglia cu «propagandă periculoasă împotriva regelui și patriei». Tribunalul i-a dat dreptate lui și, în hotărîre, a specificat că deși contractul a fost încălcat de una dintre părți, eu trebuie să renunț la acțiunea intentată. Am socotit inutil să mai apelez și la alte instanțe, mai înalte, cu atît mai mult cu cît cursul evenimentelor nici nu mai m-a lăsat să o fac. În concluzie, «ambasada rusă a poporului» din Victoria Street 82 a încetat să funcționeze. A trebuit să o mut în apartamentul meu particular din Bigwood Avenue 11, Holders Green. S.Z.”.

„Oaspetele Majestății Sale”

Situația lui Litvinov a devenit și mai grea. Ceea ce s-a repercutat și asupra familiei sale. I s-a născut al doilea copil — o fetiță, pe care au botezat-o Tatiana. Ivy Litvinova își amintește: „La vreo două săptămîni după ce m-am întors de la maternitate, Charlotte, menajera noastră, ne-a anunțat prin cineva că nu mai vine, așa că am rămas singură cu doi copii mici, dintre care unul sugar, iar celălalt la vîrstă cînd nu trebuie să-l slăbești o clipă din ochi. Edith, mătușa mea, s-a dus la Charlotte să o întrebe ce s-a întîmplat. Bîntuia «gripa spaniolă» și am crezut că Charlotte s-a molipsit. Dar ea era bine merci. Nu, nu, nu mai poate lucra la Mrs Litvinov. Niciodată nu și-ar fi permis așa ceva, dar nu vrea ca oamenii să o vadă intrînd și ieșind dintr-o casă supravegheată de poliție. Observase deja de cîteva zile că lîngă felinarul de lîngă ferestrele Litvinovilor stau niște agenți, care cum iese Mr. Litvinov din casă se iau după el. Ea, personal, nu-și poate imagina cu ce a greșit el în fața autorităților, pentru că este așa de blînd și de politicoș, dar, în orice caz, ea una nu vrea să aibă de-a face cu poliția”.

Cercurile guvernamentale engleze nu se puteau împăca

cu gândul că în Anglia se afla un reprezentant al Rusiei sovietice, fie el și semioficial. Charlotte avusese dreptate: Litvinovii erau urmăriti. Deocamdată o urmărire nedecarată. Dar, la 3 septembrie 1918, au renunțat la această poliție formală. În ziua aceea, la Moscova, a fost arestat, pentru activitate contra-revoluționară, Bruce Lockhart. Imediat, în ziarele londoneze a apărut un comunicat: „Astăzi la «ambasada» sovietică a fost plantat un agent al Scotland Yardului, iar acțiunile domnului Litvinov sînt atent supravegheate. Dl. Litvinov a declarat că nu deține informații directe referitoare la arestarea d-lui Lockhart. A mai declarat că supravegherea sa, instituită de către organele poliției, îi va îngreuna munca”.

Și nu numai că i-a îngreunat munca. În curînd, Litvinov a fost arestat. „Ca represalii, guvernul englez — scria Litvinov — mi-a percheziționat casa, la 6 septembrie, și m-a arestat. Odată cu mine, au fost percheziționați și arestați aproape toți funcționarii reprezentanței. M-au închis în închisoarea Brixton”.

Pe usa celui lui Litvinov, poliștii au afîrnat o tăbliță cu inscripția: „Oaspetele Majestății Sale”. Și „oaspetele” bătea în lung și lat celula — trei pași înainte, trei înapoi — gîndindu-se mereu ce să facă să iasă de acolo. De afară se auzeau vești rele. Ziarele cereau să se ia măsuri severe împotriva ambasadorului roșu. Într-unul dintre ele (*Times*) a apărut chiar o notiță al cărei autor pretindea că „la cea mai mică violență comisă față de Lockhart, Litvinov trebuia împușcat”. Greu de spus dacă acest număr din *Times* a ajuns la Brixton, dar în mapa lui Litvinov tăietura există, iar cuvintele despre împușcarea lui sînt încercuite cu roșu.

Dar roata istoriei merge înainte. „La cîteva zile după ce am fost arestat, m-a vizitat în închisoare Liper, a povestit Litvinov. Motivul? Pînă să fiu arestat, Foreign Officeul ținea legătura cu guvernul

sovietic prin mine. După arestarea mea, legătura cu Moscova se pierduse (Lockhart se afla și el tot în închisoare). Din ziua arestării mele, această unică legătură Moscova-Londra se întrerupsese. Între timp, Londra fusese nevoită să înceapă tratative cu Moscova pentru eliberarea lui Lockhart. Ce era de făcut concret? Atunci Foreign Officeul și-a amintit de mine și mi l-a trimis pe Liper. El m-a rugat să trimit la Moscova o telegramă cifrată, conținînd propunerea guvernului britanic de a mă schimba cu Lockhart. I-am răspuns că nu o să trimit nici o telegramă din închisoare. Una din două: guvernul britanic mă consideră ori împușcat la guvernul sovietic, și atunci trebuie să fiu liber, ori arestat, și atunci nu are de ce să-mi adreseze rugămintea să trimit telegrama. Ori, ori. Liper a plecat fără nici un rezultat.

Dar modul cum am pus problema a contat. Zece zile după arestare, am fost eliberat și m-am putut întoarce acasă. La cererea mea, exprimată pe un ton foarte ferm, odată cu mine au fost eliberați și alți funcționari ai ambasadei. Este adevărat că pe urmele mele continuau să păsească agenții Scotland Yardului, dar eram liber. Am fost de acord să transmit guvernului sovietic propunerea Foreign Officeului. Moscova a aprobat-o, așa că, în principiu, plecarea mea din Anglia era rezolvată.

Dar pînă la finalizarea acestui proiect am mai avut de înfrîntat și alte dificultăți, foarte serioase. Lockhart se afla la Moscova, eu la Londra. Legăturile pe calea ferată, telegrafice și telefonice între cele două capitale erau dacă nu total întrerupte, în orice caz foarte complicat de stabilit. În aceste condiții, practic era imposibil să organizăm trecerea frontierei și de către mine, și de către el, în aceeași zi și la aceeași oră. În ultimă instanță, schimbul între noi se reducea la următoarea problemă: cine trece primul granița? Eu sau Lockhart? Mult timp nu am putut cădea la înțelegere. Atunci am făcut

Foreign Officeului următoarea propunere: ies eu primul din Anglia, dar nu plec imediat în Rusia. Rămîn la Christiania (Oslo)¹ și aștept acolo plecarea lui Lockhart din Rusia. Călcîndu-și pe inimă, Balfour a acceptat.

Din nou acasă

Era spre sfîrșitul anului 1918. Legăturile dintre Anglia și Rusia sovietică se făceau atunci prin Scandinavia. Ele erau îngreunate de blocada germană asupra Angliei, de submarinele și numeroasele mine din Marea Nordului. Practic, de la Londra, trebuia să merg la Aberdeen, acolo să mă îmbarc pe un vapor, care, escortat de două distrugătoare, făcea curse, mai mult sau mai puțin regulate, pe traseul Aberdeen-Bergen, apoi prin Christiania și Stockholm trebuia să încerc să ajung în Rusia sovietică. Exact cînd am plecat eu din Londra, căile ferate engleze au declarat grevă. Foreign Officeul a hotărît să ne trimită (cu mine plecau încă vreo 40 bolșevici) cu autobuzele. Am fost de acord. Liper m-a însoțit pînă la Aberdeen. La Christiania am ajuns cu bine. M-am prezentat la ministrul norvegian al afacerilor externe, i-am explicat în ce condiții am plecat din Londra și am încheiat spunîndu-i că sînt cu totul la dispoziția lui. El se afla în dificultate. Înțelegerea mea cu Foreign Officeul nu avea nici o legătură cu el, eu puteam acționa, în continuare, cum îmi dicta conștiința. Am făcut apoi o vizită misiunii britanice de la Christiania, unde am comunicat că, pentru a respecta înțelegerea cu Foreign Officeul, voi rămîne în capitala Norvegiei pînă cînd voi primi înștiințarea că Bruce Lockhart a părăsit Rusia sovietică. La 26 octombrie 1918, o notiță inserată în *Pravda* sub titlul *Sosirea reprezentanților Rusiei sovietice de la Londra* anunța: „Ieri au sosit la Petrograd și s-au oprit la Casa armatei roșii, a muncitorilor și țara-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1986.

nilor membrii ambasadei din Anglia a Republicii ruse. Tovarășul Litvinov a înfriziat pe drum și va veni peste câteva zile”.

Litvinov și-a respectat cuvântul dat ministrului englez al afacerilor externe. El a acceptat la Christiania vestea că Bruce Lockhart a trecut granița finlandeză și abia atunci a pornit la drum. La Petrograd a ajuns în ajunul primei aniversări a lui Octombrie.

Era o zi morocănoasă de toamnă. Litvinov își vedea pentru prima oară patria fără jandarmi și fără agenți de poliție. Se uita tăcut la oamenii de pe stradă, la case, la străzi. Stătuse în exil 12 ani.

Trebuia să meargă la Smolnii. Dar pe neașteptate a vrut să vadă casa de pe strada Troițki, unde se afla redacția ziarului *Novaia jizni*, pe care îl editase în zilele primei revoluții ruse din 1905-1907; apoi, măcar în trecut, să se uite la clădirea în care, în 1905, funcționase C.C. al bolșevicilor.

Litvinov cunoștea bine Petrogradul, dar nu își amintea exact cum să ajungă la Smolnii și se tot uita în jur, încercând să recunoască străzile, piețele, casele orașului. Deodată, la o intersecție a văzut un milițian. Un tânăr cu o față bună, rusească, cu pușca pe umăr și o panglică roșie pe mîneacă. S-a apropiat de el și milițianul, văzînd că-l privește iscoditor, l-a întrebat:

— Ce-ți trebuie, „papasa”¹ (tataie)?

Șocat de apelativul folosit de tânăr, Litvinov s-a pornit pe rîs. Milițianul, jignit, l-a privit sever:

— Cine oi mai fi și tu? Din ăia, foștii?

Ca să-l împrăstie nedumerirea, Litvinov i-a spus:

— Vreau să ajung la Smolnii. — Așa trebuia să spui de la început.

Și milițianul i-a explicat cum să ajungă acolo.

Litvinov era din nou în Rusia. ■

**În românește de
Florentina DOLGHIN**

¹ „Papasa” fusese numele conspirativ din ilegalitate al lui M.M. Litvinov.

DIALOGUL

TITULESCU-LITVINOV

VALENTIN LIPATTI

Între anii 1921 și 1936, cînd Nicolae Titulescu a inspirat sau a condus nemijlocit diplomația românească, politica noastră externă a cunoscut o originalitate, un dinamism și o eficiență nemaiîntîlnite pînă atunci, ceea ce a conferit României un rol de seamă în viața politică europeană. Într-o perioadă în care respectarea realităților politice și teritoriale consfințite de tratatele de pace din „sistemul de la Versailles” constituia o opțiune fundamentală pentru țările ieșite victorioase din primul război mondial, ca și pentru pacea lumii, Titulescu a combătut cu vigoare politica revizionistă și revanșistă a Germaniei hitleriste, a tuturor celor care doreau revenirea la realitățile geopolitice dinaintea de 1914 și a ple-

dat, cu nestrămutată credință, pentru apărarea legalității internaționale. Europa s-a împărțit atunci între sprînjitorii forței dreptului și apologeții dreptului forței. Doar edificarea unui sistem de securitate colectivă, bazat pe tratate bilaterale de neagresiune și asistență mutuală, pe înțelegeri regionale defensive, precum Mica Înțelegere și Antanta Balcanică, ca și pe consolidarea rolului Ligii Națiunilor, ar fi putut bara calea politicii de forță, de agresiune și de anexiuni, pe care aveau să o practice în curînd puterile Axei. O asemenea construcție europeană, întemeiată pe respectarea tratatelor și pe securitatea colectivă, trecea însă, pentru România ca și pentru alte țări, prin dezvoltarea și adîncirea relațiilor bilaterale.

Relații amicale cu toți vecinii

În cadrul acestei orientări a politicii externe românești se disting și eforturile întreprinse de țara noastră pentru normalizarea și stabilirea de relații de bună vecinătate, de colaborare și de respect reciproc cu Uniunea Sovietică, eforturi cu atât mai meritorii cu cât ele trebuiau să depășească obstacole de fond, de natură teritorială și politico-ideologică, care existau între cele două țări. După ruperea relațiilor diplomatice cu Rusia Sovietică, în 1918, încercările României, ca și ale U.R.S.S., de reluare a dialogului au fost numeroase. Redăm aici pe scurt momentele cele mai semnificative ale acestui proces discontinuu. În 1920-1921, au loc la Copenhaga negocieri între N.D. Ciotori și M.M. Litvinov, ca un prim contact între cele două țări, cu privire la raporturile româno-sovietice. În context, sînt relevante și telegramele pe care le schimbă, tot în 1921, comisarul poporului pentru afaceri străine, G.V. Cicerin („toate diferențele dintre cele două țări pot fi aplanate pe calea negocierilor pașnice, iar toate chestiunile teritoriale rezolvate prin bună înțelegere”), și primul ministru și ministrul de externe român Al. Vaida-Voevod („România dorește să stabilească în mod pașnic și să întreprindă relații amicale” cu toți vecinii ei...). Schimbările neoficiale de vederi se continuă apoi la Londra.

Un moment de stagnare este marcat de încheierea, la 28 octombrie 1920, a tratatului între Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia și România, prin care se recunoaște suveranitatea României asupra Basarabiei, tratat pe care U.R.S.S. declară că nu-l recunoaște. În octombrie 1921, are totuși loc la Varșovia o întâlnire preliminară româno-sovietică, însărcinată să stabilească programul unei conferințe bilaterale pentru normalizarea raporturilor dintre cele două state. Negocierile se încheie însă fără a se putea ajunge la un punct de vedere comun. În mai 1922, M.M. Litvinov

adresează guvernului român invitația de a participa, împreună cu alte state limitrofe Uniunii Sovietice, la o Conferință de dezarmare la Moscova. Trei luni mai târziu, guvernul român răspunde că ia în considerare propunerea guvernului sovietic, deoarece România nu are nici o intenție agresivă și se pronunță în favoarea unui pact de neagresiune permanent; partea română consideră, cu toate acestea, că primul act, pe calea spre o înțelegere de dezarmare trebuie să fie recunoașterea frontierelor existente.

În decembrie 1922, la Conferința de la Lausanne consacrată tratatului de pace cu Imperiul otoman și regimului Strimtorilor, delegatul român C. Diamandy are o întvedere cu G.V. Cicerin, cu privire la reglementarea relațiilor bilaterale. Reprezentantul sovietic propune recunoașterea unirii Basarabiei cu România, sub o formă oarecare, contra tezaurului și bijuteriilor Coroanei; reglementarea celorlalte chestiuni pînădinte; încheierea unui pact de neagresiune. În mai 1922, guvernul român aprobă începerea de tratative cu U.R.S.S. privind reluarea relațiilor comerciale bilaterale, iar în noiembrie 1923 — ca un prim acord româno-sovietic — sînt convenite procedurile de prevenire și aplanare a conflictelor pe Nistru. În noiembrie-decembrie 1923, la Tiraspol și Odessa, continuă negocierile privind relațiile comerciale. În martie 1924, primul ministru român, I.C. Brătianu, dă instrucțiuni pentru negocierile cu U.R.S.S., ce urmează a se ține la Viena: despărțirea problemei teritoriale de cea a tezaurului; reluarea de relații pașnice, normale și amicale cu U.R.S.S., cu condiția recunoașterii graniței existente; În acest context, încheierea unui tratat bilateral de neagresiune; considerarea favorabilă a intereselor sovietice, în problemele navigației pe Dunăre. În martie-aprilie 1923, negocierile de la Viena privind normalizarea raporturilor bilaterale se încheie însă, fără a se ajunge la o înțelegere. O reluare a dialogului se produce abia în februarie 1929, cînd România semnează la Moscova, alături de Estonia, Letonia, Lituania, Polonia și U.R.S.S., Protocolul pentru pu-

nerea în aplicare cu anticipație a Pactului Briand-Kellogg. În aceste împrejurări, Litvinov declară că prezența unui stat ca România, cu care U.R.S.S. nu are relații diplomatice normale și cu care există vechi și serioase conflicte încă nelichidate, nu este decât o nouă dovadă a spiritului pașnic de care este însuflețită Uniunea Sovietică. La 25 august 1931, răspunzînd unei invitații poloneze, guvernul român prezintă textul unui tratat de neagresiune între România și Uniunea Sovietică, bazat pe recunoașterea frontierelor și soluționarea diferendelor, prin conciliere și arbitraj. În decembrie 1931 la Riga, apoi în septembrie-octombrie 1932 la Geneva, runde de negocieri între cele două părți continuă, fără să ducă la vreun rezultat.

Poruncile geografiei și istoriei

În promovarea eforturilor de normalizare a relațiilor bilaterale cu U.R.S.S., un moment calitativ nou s-a produs odată cu reîntoarea directă în scenă a lui Nicolae Titulescu. În 1932, ca ministru de externe, Secvența strădanilor sale de a reglementa definitiv și durabil raporturile României cu marea vecină de la răsărit, care s-a eșalonat între 1935 și 1936, a fost adesea relatată de istorici și politologi. Titulescu era conștient nu numai de însemnătatea instaurării unor relații de bună vecinătate cu toate țările limitrofe — ca element important al unui sistem de securitate colectivă pe continent —, dar și de rolul particular pe care Uniunea Sovietică „era chemată să-l joace, alături de Franța, în construcția unui atare sistem. El avea, de asemenea, capacitatea de a separa analiza lucidă a raportului de forțe pe plan extern de convingerile sale anticomuniste, așa cum le profesa pe planul politicii interne. Astfel, construirea unor relații sincere și amicale cu U.R.S.S. era concepută de Titulescu în mod principal. În discursul pe care l-a rostit în Parlament la 16 martie 1933, ministrul de externe român își preciza astfel

poziția față de U.R.S.S.: „România este decisă să ducă cea mai pacifică politică față de Rusia Sovietică. În așteptarea momentului cînd împrejurările vor permite să stabilim cu ea relațiuni politice normale, cu respectul intereselor vitale ale țării”.

Un curent de simpatie personală între Titulescu și Litvinov a apărut mai ales în momentul în care, la Geneva, în februarie 1933, reprezentantul sovietic a prezentat, în cadrul comisiei generale a Conferinței dezarmării, un proiect de definire a agresorului. Reprezentantul român l-a susținut imediat și fără rezerve, considerîndu-l ca un element primordial de securitate. A făcut-o atît în numele României, cît și al Micii Întelegeri. Luna mai 1933 a înregistrat un nou „episod de încălzire”, tot pe tema definirii agresorului: la cea de-a 65-a ședință a Conferinței pentru reducerea și limitarea armamentelor, Titulescu a declarat că „cele trei state din Mica Întelegeră aderă cu totul la definiția agresorului, așa cum a fost formulată de delegația sovietică”. La care, în absența lui Litvinov, reprezentantul sovietic, V. Dovgalevski, a declarat ministrului de externe român că „atitudinea Dv. în susținerea punctului de vedere sovietic va cîntări în balanță”. Practic, dezghețul se produsese, iar normalizarea relațiilor bilaterale putea fi considerată ca o perspectivă probabilă.

Relațiile dintre Titulescu și Litvinov au cunoscut o nouă apropiere în timpul procesului de redactare a Convențiilor pentru definirea agresorului, la care Titulescu și-a adus o contribuție de seamă, cunoscută în literatura de specialitate sub numele de „Convenția Titulescu-Litvinov” sau „Formula Titulescu-Litvinov”. Semnînd în numele României, la 3 și 4 iulie 1933, Convențiile pentru definirea agresorului, Titulescu sublinia, în discursul său, oportunitatea definirii riguroase a agresorului, într-un moment în care pacea apărea mai fragilă decît orînd.

„Dumitale, domnule Litvinov, și delegațiile sovietice îi revine onoarea de a fi precizat pentru prima dată în viața internațională cu curaj, franchețe și claritate definiția agresiunii.

Eu nu revendic pentru țara mea și pentru statele Micii Întelegeri

decît n. ritul de a fi înțeles, împreună cu Polonia, din primul ceas în care definiția dumneavoastră a devenit publică, toată importanța ei pentru menținerea păcii generale și de a o fi susținut din toate puterile noastre în dezbaterile de la Geneva.

Cu cît această definițiune va fi acceptată de un mai mare număr de state, cu atît se va fi lucrat mai mult pentru consolidarea păcii generale”. În același timp, ministrul de externe român evidenția semnificația specială pe care adărea României la Convențiile de la Londra o reprezenta pentru perspectivele normalizării raporturilor ei cu Uniunea Sovietică: „România și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste — declara Titulescu — sînt vecine și istoria nu a înregistrat un război între națiunile noastre. Aceasta înseamnă că ele sînt sortite să fie prietene. Nu am nici o îndoială că, în munca ei neobosită pentru menținerea păcii generale, România va face tot ce depinde de ea și am toate rațiunile să cred că Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste va face la fel pentru ca cele două națiuni să realizeze, pentru cel mai mare bine al lumii, poruncile geografiei și istoriei”.

Suspicioși și interpelări insidioase

Un an mai tîrziu, în mai 1934, la Menton, pe Coasta de Azur, convorbirile dintre Titulescu și Litvinov cu privire la stabilirea de relații diplomatice s-au îndreptat — spre deosebire de tratativele din trecut — către un deznodămint pozitiv. În iunie, cei doi miniștri au căzut de acord asupra tuturor condițiilor de restabilire a relațiilor, după ce un gentlemen's agreement, realizat între ei, permise ca problema statu-quoului teritorial între România și U.R.S.S. să nu fie ridicată în nici un fel. Schimbul de scrisori Titulescu-Litvinov din 9 iunie 1934 consfințește stabilirea de relații diplomatice normale între cele două țări.

„Am ferma convingere — declara atunci Titulescu — că relațiunile astfel stabilite vor rămîne pentru

totdeauna normale și amicale și că națiunile noastre vor continua să coopereze pentru cel mai mare bine reciproc al lor și menținerea păcii în lume”.

Un alt moment al apropierii dintre România și Uniunea Sovietică l-a reprezentat intrarea acesteia din urmă în Societatea Națiunilor. La 15 septembrie 1934, 30 state, printre care și România, au adresat guvernului sovietic invitația de a deveni membră în forumul internațional de pe malul Lemanolui, iar la 18 septembrie Titulescu a votat în favoarea intrării U.R.S.S. în Societatea Națiunilor.

Anul 1935 a fost și el prielnic pentru dezvoltarea relațiilor româno-sovietice, considerate în contextul mai larg al relațiilor de alianță, menite să consolideze securitatea și pacea în Europa. Referindu-se la rolul stabilizator al Micii Întelegeri și al Antantei Balcanice, Titulescu declara în ianuarie 1935, la sesiunea Consiliului permanent al Întelegerii Balcanice: „Aceste Întelegeri, precum și alianța noastră cu Franța, alcătuiesc fundamentul politicii noastre externe. Amiciția între România și Uniunea Sovietică și dintre Uniunea Sovietică și Franța garantează funcționarea normală a tuturor acestor alianțe, care nu sînt îndreptate împotriva nimănui. Din contră, constituie o garanție de pace în partea Europei în care țările noastre sînt situate”. La 2 mai 1935, în urma eşudrii proiectului Pactului oriental¹, Franța și U.R.S.S. au semnat un tratat de asistență mutuală pentru o durată de cinci ani. Titulescu nu numai că a sprijinit încheierea tratatului, dar, la rugămintea guvernului francez, a participat nemijlocit și la redactarea textului, pe care-l considera ca „baza organizației viitoare a securității în Europa”. În septembrie același an, la Geneva, în convorbiri neoficiale cu Litvinov, ministrul de externe român a tatonat pentru prima oară

¹ În cadrul schemei securității colective, Pactul oriental, un pact regional de consultare, de neagresiune și de asistență mutuală, ar fi trebuit să se încheie între U.R.S.S., Germania, Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia și Cehoslovacia. El a eșuat din cauza acțiunilor de forță ale statelor agresive și revizioniste.

posibilitatea încheierii unui pact de asistență mutuală între cele două țări.

Cum era și de așteptat, apropierea româno-sovietică avea să ridice întrebări și să provoace suspiciuni în cercurile politice conservatoare din țară. La 13 decembrie 1935, într-un discurs rămas celebru, pe care l-a rostit în Camera deputaților, pentru a răspunde interpelărilor insidioase ale lui Gheorghe Brătianu, Titulescu declara următoarele, cu privire la politica pe care înțelegea să o ducă față de U.R.S.S.: „Numai printr-o strînsă prietenie cu aceasta, numai prin raporturi de încredere reciprocă între ea și țara noastră putem înlătura pericolele la care s-a gîndit interpelatorul nostru. În fața amicitiei nu poate exista neînțelegere. La locul ei să topim tot ce ar putea stînjea interesele românești. Acesta este sensul politicii mele față de U.R.S.S.... Nu știu dacă România va încheia sau nu vreodată un tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S. Ceea ce știu este că interesul național cere să nu micșorăm cu nimic libertatea de acțiune a României pentru ziua de mâine... Vorbind cu bună-credință, nici un stat străin nu poate considera ca un act îndreptat împotriva lui, și în special ca o tendință de încercuire, eforturile României de a cîștiga prietenia unui popor care reprezintă a șasea parte din planetă și 170 000 000 de suflete și pe care, mai presus de toate, soarta a vrut să-l așeze la hotarele noastre. Este vorba aici de un comandament al geografiei. Voi adăuga: și al istoriei, pentru că istoria nu a înregistrat niciodată un război între poporul român și poporul rus... Numai printr-o politică constantă de pace și de prietenie cu toate popoarele, fără deosebire, se pot asigura viața și dezvoltarea țării conform destinelor ei!”

La nici trei ani

Titulescu a obținut, la 15 iulie, reconfirmarea fără rezerve a deplinelor puteri în vederea încheierii pactului de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, precum și un ansamblu de măsuri menite să

favorizeze pe plan intern realizarea unui asemenea obiectiv.

Reîntors la Montreux, Titulescu a negociat cu Litvinov un protocol, care cuprindea principiile de bază ale viitorului pact: 1) asistență mutuală în cadrul Societății Națiunilor; 2) intrarea în acțiune a fiecăreia din cele două țări numai cînd Franța va intra în acțiune; 3) trupele sovietice și române nu vor putea trece granița dintre ele, fără o cerere formală a guvernului român și, respectiv, sovietic; 4) la cererea guvernului român, trupele sovietice se vor retrage de pe teritoriul român, după cum trupele române se vor retrage de pe teritoriul sovietic. Cei doi miniștri au căzut de acord asupra tuturor punctelor, cu excepția punctului 2, inacceptabil pentru Litvinov și din care Titulescu făcea o condiție sine qua non. Cu acest embargo parțial, textul Protocolului a fost totuși parafat la 21 iulie, cu înțelegerea ca tratatul să fie convenit definitiv și semnat în septembrie.

Dar, la 29 august, Nicolae Titulescu — aflat în strălănită — a fost demis pe neașteptate din guvern și înlocuit la Ministerul afacerilor străine cu Victor Antonescu¹. Rezonanța internațională a îndepărtării celui care, vreme de un deceniu și jumătate, ilustrase politica externă a României a fost enormă. Momentul a marcat și începutul eșecului lent, dar sigur, al sistemului de securitate colectivă în Europa și al idealurilor Ligii Națiunilor, pe care Titulescu le apăsase cu o energie fără seamăn. Pe de altă parte, odată cu plecarea lui Titulescu, apropierea de Uniunea Sovietică — ce urma a se materializa peste foarte puțin timp — a fost și ea temporizată.

Litvinov i-a comunicat lui Titulescu, în septembrie, într-o înțelegere particulară, că nu mai considera valabil textul Protocolului parafat în iulie la Montreux, motivînd că interpreta înșirarea lui din guvern drept o schimbare evidentă a politicii externe românești. În toamnă a celui an, la sesiunea Ligii Națiunilor, relațiile lui Lit-

vinov cu Victor Antonescu succesivul lui Titulescu au continuat, fîrrește, pe un ton amical și plin de bune intenții, de o parte și de alta. Momentul înfăptuirii pactului de asistență mutuală fusese însă iremediabil pierdut.

Știm ce a urmat. Acordurile de la Munchen dintre Anglia, Franța, Germania și Italia, (septembrie 1938), tratatul de neagresiune dintre U.R.S.S. și Germania (august 1939) și, mai presus de orice, lanțul de agresiuni săvîrșite de puterile Axei, care au schimbat configurația geopolitică a Europei de după Versailles, au ruinat, în cele din urmă, idealurile pentru care fusese creată Societatea Națiunilor și au permis declanșarea celui de-al doilea război mondial. Iureșul evenimentelor nu avea să cruțe nici România. „Poporul român, lipsit de orice sprijin, părăsit de puterile europene și supus presiunilor — arăta președintele Nicolae Ceaușescu — a fost nevoit să accepte o altă orientare decît aceea susținută de Nicolae Titulescu”.

La mai puțin de trei ani de la eliminarea lui Titulescu, Litvinov a fost și el, în mai 1939, schimbat de la conducerea diplomației sovietice, fiind înlocuit cu V.M. Molotov. O epocă se încheia și, odată cu ea, părăseau scena politică oameni de mare pricepere, de mare anvergură și de mare talent, care nu preocupaseră nici un efort pentru apărarea păcii și securității internaționale. Evocînd peste ani, și nu fără melancolie, personalitatea lui Titulescu, Litvinov îi rezuza meritele în cuvinte bine cîntărite: „A fost un mare diplomat, unul dintre cei mai iluștri ai perioadei dintre cele două războaie... A fost printre puținii diplomați care și-au dat seama — în condițiile venirii lui Hitler la putere — că numai printr-o înțelegere între Uniunea Sovietică și țările occidentale ar fi putut să fie batută calea războiului...”

Întîlnirea și conlucrarea dintre Titulescu și Litvinov constituie un exemplu, poate rareori întîlnit, în acea epocă, de abordare politică realistă și responsabilă în condițiile deosebit de grele prin care trecea Europa în anii premergători celui de-al doilea război mondial. ■

¹ Magazin istoric, nr. 9/1969, 12/1978, 4/1978, 8/1981, 3-5/1987.

DECEMBRIE
1937

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Reproducând din Istoria Teatrului Național 1877-1937, *Adevărul* din 7 decembrie dă titlurile a 33 de piese din stagiunea 1877-1878 din timpul directoratului lui Ion Ghica. A 33-a piesă jucată era Roma invinsă, a lui Parodi, în traducerea marului nostru dramaturg I.L. Caragiale. „Artist în minuirea versului clasic, Caragiale a tălmăcit Roma invinsă într-o limbă armonioasă, sonoră, încetînd deopotrivă pe ascultători și pe actori. După un deceniu de la reprezentarea lucrării (cu mult succes) Ioan Slavici a publicat-o în Tribuna din Sibiu, în „*offa*” gazetei în numerele de la 7 la 28 noiembrie 1887, fără întrerupere; iar după aceea a scos-o în nr. 45 din Biblioteca populară a Tribunei”.

● Citim în *Adevărul* din 16 decembrie despre Un record românesc. De cînd Gutenberg (1400-1468) a inventat tipografia s-au făcut pe lingă cărți groase și mari și inversul acestora: cărți mici de tot. „Singurul exemplar cunoscut al celei mai mici cărți tipărite vreodată — mică cît o unghie — se află în colecția de cărți minuscule a unei colecționare din București. Dar niciodată și nicăieri — continuă ziarul menționat — nu s-a editat o serie întreagă de cărți minuscule, cum e «Biblioteca Măștișor» care cuprinde cîte un volum de Alecsandri, Arghezi, Caragiale și Creangă și trei ghiduri cu fotografiile și hărțile fiecare în mărimea unei măci postale, așezate într-o etajeră în miniatură. Ele se datoresc bibliofilului H. Fischer-Galați, autorul recordului editorial”.

● În inima Londrei, în Piccadilly Street 178, s-a deschis la 10 decembrie expoziția de cusuțuri românești. „Culoarele însoțite ale țesăturilor noastre — scrie *Timpu* din 16 decembrie — aduc o atmosferă caldă și plăcută în rigida și mohorâtă Londră. Expuse într-un aranjament tineresc, ille și scurtelele și tot felul de casete

Scena politică în această lună de sfîrșit de an este marcată de campania electorală, una din cele mai agitate din istoria vieții parlamentare a României interbelice. Rezultatele acestor alegeri au constituit „o lovitură de teatru” pentru toate grupările politice din țară. Ele nu numai că nu au dus la simplificarea situației extrem de complexe a țării la finele anului 1937, dar au complicat-o și agravat-o și mai mult. Dar să urmărim desfășurarea alegerilor prin intermediul presei bucureștene de acum cîțiva decenii. Astfel, *Adevărul* din 10 decembrie, la rubrica *Glose politice*, relatează: „Abia a început perioada electorală și violențele au trecut de la limbaj, la lovituri și chiar crime. În cîteva zile național-tărăniștii au trei morți, iar liberalii doi... căzuți în arena politică”¹. Totodată, campania electorală „a și adus o seamă de discursuri importante, care precizează terenul pe care diferitele partide și grupări înțeleg să dea lupta. Au luat cuvîntul între alții: N. Iorga și C. Angelescu — în Capitală; Inculț — la Tirgoviște; V.V. Tilea — la Sibiu ș.a. Fiecare orator a apărut punctul de vedere al grupării sale, precum și tactica pe care a adoptat-o”. Cu cît se apropie data alegerilor „cu atît ciomegele au început să devină din ce în ce mai elocvente — scrie ziarul menționat, la 16 decembrie — cuvîntările mai pline de fier și de vitriol, afișele mai numeroase și mai atîțtoare. Pînă la despuiera ernelor, au fost desbrăcați și bătuți o seamă de anonimi, iar vreo cîțiva au fost vîrîți în pămînt”. Referindu-se la ciocnirile care au loc, ziarul *Timpu*, din 19 decembrie, relatează la rîndul său: „Se moare și pentru democrație și pentru nație și pentru dictatură și foarte deseori... pentru nimic. În orice caz, opoziția se plînge, guvernul se disculpă”.

În asemenea împrejurări, data de 20 decembrie — ziua alegerilor — avea să consemneze deznodămîntul unei încordări extreme. Cu toate că guvernul liberal luase măsuri de asigurare a desfășurării „normale” a alegerilor, în ziua de 20 decembrie se cumpărau ultimele voturi, băuturile alcoolice se împărțeau în cantități industriale, zeci de mii de cetățeni fiind împiedecați să voteze, sau după cum notează C. Argetoianu în memoriile sale „s-a furat ca în codru. S-a băut, s-a schingiuit și s-a omorît”.

Referindu-se la momentul alegerilor *Adevărul* din 21 decembrie scrie cu ironie: „Ploaia intervenind în harța electorală a dat și alt sens pronosticurilor neliniștitoare, emise în toiul campaniei — cînd barometrul indica «frumos». Prezența acestui factor a modificat

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Decembrie 1918:
unificarea națională
a fost
desăvârșită.
Desen apărut
în *Dimineața*
din 2 decembrie
1937

Octavia Băneală
și câteva
din tablourile
sale

binișor caracterul scontat al celei mai îndârjite lupte electorale de după război. A redus cu multe grade potențialul adversarilor, a comprimat înaltă tensiune a beligeranților. De efectul dășului rece, în continuu în funcțiune de 24 ore, se resimte întreg peisajul bălăiei¹. Pentru prima oară de cînd este în vigoare actuala lege electorală¹, un guvern nu întrunește prima de 40% și nu poate deci beneficia de cota majoritară. Distribuția mandatelor în Cameră nu dă majoritate nici partidului liberal nici altui partid. Referindu-se la confuzia și deruta din rîndul masei de alegători, fenomene puse în evidență de rezultatele acestor alegeri, organul Partidului Comunist Român, ziarul *Scînteia*, din 8 ianuarie 1938, scria: „Lipsa fundamentală a partidului nostru a fost, în campania electorală, că n-a putut să realizeze frontul tuturor organizațiilor și partidelor democratice, care trebuia să se prezinte în alegeri cu listele unice ale democrației împotriva listelor deschise fasciste și guvernamentale”.

În orice caz, pactul de „neagresiune” încheiat între Iuliu Maniu și Corneliu Zelea Codreanu² a contribuit la derutarea forțelor participante la alegeri.

Faptul că nici unul dintre partidele politice n-a întrunit procentul de 40% din voturile pe țară și deci nu s-a putut alcătui un guvern mono-partid sprijinit pe o majoritate parlamentară proprie, a provocat o mare criză politică. „Grupările parlamentare —comentează *Timpul* din 30 decembrie— așa cum au ieșit din alegeri, reprezintă partide atât de adînc diferențiate din punctul de vedere ideologic, și al metodelor, încît o apropiere între unele din ele spre a putea alcătui o majoritate ar fi fost imposibilă”. Această situație a fost arătată la 26 decembrie de Gheorghe Tătă-răscu suveranului, cînd i-a prezentat demisia cabinetului liberal.

Demisia a fost primită și, la 28 decembrie, s-a format un guvern național-creștin, în frunte cu Octavian Goga, secondat, de A.C. Cuza. Această guvernare a fost o etapă de tranziție spre instalarea dictaturii personale a regelui Carol II, care a înlăturat toate partidele din viața politică și a concentrat în mîna sa întreaga putere, plan urmărit, de altfel, de mult timp de către monarh³.

¹ Legea electorală spune: „Nu se declară nici o grupare majoritară în cazul cînd nici una din ele nu a obținut acest procent de voturi (un procent de 40%) precum și în cazul cînd două grupări care au obținut cele mai multe voturi au perecut de procente”.

²⁻³ *Magazin istoric* nr. 11/1987: 5/1968, 8/1973.

Cronică măruntă

sînt lucrate în coloritul plaiurilor noastre. Un suflet românesc se ridică de peste tot. Suavitatea coloritului și finețea borangicului trezesc un viu interes”.

● În sala cinematografului „Aro” (azi Patria) are loc concertul extraordinar în care renumitul violoncelist și dirijor spaniol Pablo Casals (1876-1973) și nu mai puțin celebrul George Enescu execută, acompaniați de orchestra „Filarmonica”, dublul concert pentru vioară și violoncel de Johannes Brahms. Această capodoperă muzicală a fost născută de două ori executată pînă acum la noi: în 1913 și 1931. De data aceasta „interpretarea se bucură de doi mari interpreți, pe care îi leagă — după cum notează *Adevărul* din 7 decembrie — nu numai admirația reciprocă, indispensabilă colaborării, ci și o veche și nedesmintită prietenie”.

Tot publicația menționată, dar din 12 decembrie, consacră maestrului Enescu o pagină omagială la care colaborează: Alfred Alesandrescu, Anton Bibescu, Celia Delavrancea, Victor Eftimiu, George Gheorghe, Mihail Jora, Trancu-Iași, C. Xeni ș.a. Iată cîteva spieuri: „La Liveni, în satul acela din Dorohol, se naște un copil care devine mai tîrziu ambasadorul patriei lui, ambasador neplătit, reprezentant al puterii creatoare al acestui popor. Belgug de muzică, forță, măreție, poezia și gingășia de gîndire a unui neam. Tara lui. Gloria ei!” (Trancu-Iași); „E singurul artist pe care în răstimpul de 30 ani de cînd îl cunosc nu mi-a pîrînit o deziluzie și care în toate întîîșirile genului său mi-a fîînit în orice clipă încordată atenția pînă la maximum. Omul și artistul se contopesc într-o fîîntă ce n-are pereche în nici o legendă nordică și nici în vreo poveste de mîîlază” (M. Jora); „Am, de-a rîîndul, casa părinților mei a fost la Paris portul unde veneau toți românii

**DECEMBRIE
1937**

Yvon Delbos,
ministru de externe
al Franței,
în vizită
la București

Cronică mărunță

care vroiau să cucerească Cetatea Luminii. Îmi aduc aminte — revin acele ceasuri fericite, după cum scrie Anton Bibescu — de el cînd, avînd 16 ani, a venit la Paris. [Și] totuși la 16 ani, compuse nouă simfonii și cînta la vioară tot așa cum cîntă azi!*

● Un incendiu puternic a distrus teatrul „Vox”, unde juca trupa de revistă a cunoscutului artist C. Tănase, producînd o adevărată impresie în toate cercurile bucureștene. Din inițiativa ziarelor, susținute de mîile de cititori și de admiratori ai marelui comic, pornește un călduros apel pentru ajutorarea celor peste 400 de artiști rămași pe drumuri.

● Un alt oaspete al țării noastre, în această lună, este Louis Gillet (1876-1943), membru al Academiei franceze. Deși vizita a fost foarte scurtă — datorită primirii știrii decesului decanului de vîrstă (ales din 1909) al Academiei franceze, René Doumic (1860-1937), oaspetele fiind gîndurile dispărutului — Louis Gillet a declarat, după cum relatează Adevărul din 21 decembrie: „Considerăm o sărbătoare venirea mea în România. Nu aduceam cu mine mare lucru, dar veneam totuși cu acea simpatie și încredere pe care mi-a inspirat-o totdeauna țara dvs. Cînd am coborît din tren și-am văzut pe Anton Bibescu mi-am adus aminte de anii cînd, împreună, urmam cursurile la Paris și cînd, prin el, începusem să vă cunosc. Apoi mi-au venit în minte toți românii pe care i-am cunoscut, în frunte cu contesa [Anna] de Noailles, Panait Istrati ș.a. Și apoi cum să nu-mi aduc aminte cu drag de România — a continuat oaspetele francez — cînd în ziua în care eram ales membru al Academiei, Anatole de Monzie, amicul meu, îmi trimitea prima telegramă de felicitare din București, unde se afla pentru cîteva zile”.

In decembrie 1937, ministru de externe al Franței, Yvon Delbos este oaspetele României într-un moment „cînd situația internațională se prezintă extrem de confuză”, cum notează B.Brănișteanu într-un editorial apărut în Adevărul din 9 decembrie. Întrevederile franco-române — scrie ziarul Timpul din 12 decembrie — formează obiectul comentariilor presei franceze. Astfel Le Matin declară: „România nu este de părere că organizarea păcii constă în a ceda în fața tuturor amenințărilor. Ea nu acceptă nici o discriminare ideologică în ceea ce privește politica sa externă, nici o intervenție în ceea ce privește regimul său intern”. La rîndul său, Le Populaire scrie: „Colaborarea franco-română se așează pe un triplu plan: acela al organizării militare a Micii Înțelegeri contra oricărei agresiuni, acela al relațiilor economice putînd să înlesnească finanțarea reînarmărilor României și acela al relațiilor culturale, apte să creeze acea atmosferă comună care este condiția și garanția unei politici identice”.

Vizita lui Yvon Delbos este un prilej fericit pentru ziarul Argus, condus de Grigore Gafencu, de a consacra un număr special relațiilor economice dintre Franța și România. Despre strînsele legături franco-române Yvon Delbos spune, după cum scrie Timpul din 13 decembrie, cu ocazia plecării sale din București: „Franța este fericită cînd simte că, în același ritm cu ea, bate inima caldă a României”.

Capitala Italiei se găsește într-o atmosferă de așteptare înfrigurată încă din zorii zilei de 11 decembrie — notează ziarul Timpul din 13 decembrie. Piața Veneția și Calea Imperiului sînt împodobite cu nenumărate drapele. Lîngă fațada palatului, în care se întrunește marele consiliu fascist, au fost ridicate patru estrade de lemn. La ora 21, Mussolini se iese în balcon. Primele sale cuvinte-anunță că Italia părăsește Societatea Națiunilor „fără nici o părere de rău. Este cu neputință să ne părăsim linia de conduită pentru a face jocul marilor democrații”.

Referindu-se la acest eveniment internațional Lumea nouă, organul central al Partidului Social-Democrat din România, din 19 decembrie, scrie: „De zece ori anunțat în ultimii doi ani, de zece ori amînat, presimțit de cîteva zile și înconjurat în același timp de mister și de strălucire preparatorie, acest eveniment a fost primit în liniște la Societatea Națiunilor. Italia n-a făcut decît să imite ceea ce Germania a făcut mai de mult. Astăzi, Italia se află în compania Germaniei și a Japoniei, toate trei în afara de Societatea Națiunilor, socotind, împreună cu ele, că sistemul politic al Genevei nu este favorabil intențiunilor și intereselor ei în politica internațională”.

Prof. Al. Rosetti
în anul 1937
cînd a apărut
primul volum al
Istoriei limbii române

Grigoraș Dinicu —
și vioara sa —
reîntors
dintr-un turneu
în Franța,
după un
mare succes

Între numeroasele noutăți literare ale acestei luni de sfîrșit de an, anunțată cu mult înainte de presa bucureșteană, este și *Istoria limbii române*, vol. I de profesorul Alexandru Rosetti. Iată ce scrie *Adevărul* din 8 decembrie despre apariția lucrării și despre autorul ei: „Pe deasupra valorii și seriozității ei, semnificația apariției acestei cărți reprezintă indicul unor preocupări culturale de nivel european. O lecție de migală și de dragoste pentru o limbă care a fost de atîtea ori scilciat interpretată; iar despre autor: „Într-o lume de măști vulgare, profesorul Alexandru Rosetti e înfățișarea eleganței, a francheții și a cordialității. Un om de nuanțe, adică un om fin. Dar și o personalitate activă, creatoare, energică”.

Despre această remarcabilă lucrare scrie și revista social-culturală *Societatea de mîine*, anul XIV, nr. 4, de sub conducerea lui Ion Clopoțel: „Cartea d-lui Rosetti, perfect în curent atît cu metodele cît și cu faptele prezintă trecutul limbii noastre în lumina ideilor actuale, utilizînd toate publicațiile apărute pînă azi. E de observat că bibliografia este completă, deoarece sînt citați și autori ale căror păreri nu sînt adoptate”.

Și tot în *Societatea de mîine* citim și despre o altă noutate: *Istoria românilor* scrisă în limba engleză și tradusă în franceză (660 pagini) a profesorului de la Universitatea din Londra, Robert Seton Watson, un constant prieten al poporului român. Referindu-se la autorul cărții, revista amintită relatează: „«Călătorul scoțian» [R. Seton Watson își semna multe scrieri cu pseudonimul Scotus Viator = călătorul scoțian] și-a făurit faima binemeritată prin anchetele sale celebre la fața locului, convingîndu-se cu ochii proprii și infierînd, din vîrful unei mari erudiții politice și istorice, metodele abuzive de guvernare ale oligarhului din Budapesta și Viena — mai cu seamă cu prilejul alegerilor sălbatice, cînd jandarmul îndepărta prin teroare de la vot pe cetățenii nemaghiari”. La elaborarea acestui volum, profesorul Seton Watson a folosit în afara izvoarelor românești, numeroase „surse străine foarte veridice și greu accesibile unui compatriot de al nostru. *Istoria românilor* este o operă grandioasă care justifică unitatea națională și așează poporul român în cadre solide, căci Seton Watson — conchide comentariul revistei menționate — dă o atenție deosebită tuturor popoarelor vecine și tuturor factorilor determinanți ai cursului evenimentelor”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

● Un tablou dramatic al frămîntatei Europe din perioada deceniilor trei și patru ale acestui secol conturează la rîndul său Winston Churchill, într-un articol publicat de ziarul *Neuer Zürcher Zeitung* și reprodus de *Lupta* din 17 noiembrie. După încheierea războiului din 1914-1918, arată Churchill, a urmat „o perioadă care ar fi putut fi ușor prevăzută: învingătorii au început să uite, iar învinșii au început să-și amintească.

În Anglia, puțină vreme de la trecerea cererilor absurde, a devenit direct o virtute de a te lepăda și a blestema ceea ce s-a dobîndit cu osteneală nemalpomente. Marea Britanie, care a sacrificat sute de mii de vieți pentru cucerirea unor sate sărmene din pusturile de noroi ale Flandrei, dădea înapoi în fața unor lucruri neînsemnate care ar fi asigurat trînciela păcii.

Astăzi — continuă Churchill — nu avem în realitate nici măcar armistițiu. Ceea ce avem este războiul. E drept, un război fără participarea marilor armate și flote. Ceea ce se petrece acum este un război fără ca tunurile marilor puteri să fi deschis focul și fără ca milioane de oameni să moară. Este un război pe hartă, pe hîrtie, totuși e război.

Au trecut aproape douăzeci de ani. Tranșeele au fost acoperite. Plugul își trage brazdele pe frontul occidental. Dar fronturile puterilor occidentale și ale celor care le armează stau cu armele în mîini față în față și în cumpănă. Niciodată nu au fost mai înarmate ca astăzi. Uzinele lucrează zi și noapte, iar trupele gata de luptă sînt înarmate.

Încurcături zel al războiului din timpuri trecute revin pe primul plan. Credința și fidelitatea în raporturile internaționale și legea fundamentală a Europei — cel mai mult bine pentru cel mai mulți oameni, idealul unei societăți răbdătoare și progresiste — totul este zdruncinat. Dictatorii călăresc pe tigri și nu mai îndrăznesc să se dea jos. Iar tigrii au flămînzit”.

1939-1945.

CORRESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

După conferințele dintre Roosevelt și Churchill de la Quebec (14-24 august 1943), numirea comandantului suprem al trupelor aliate pentru debarcarea în Europa de nord-vest a devenit presanată¹. În principiu, Churchill și Roosevelt căzuseră de acord asupra generalului George Marshall, cea mai respectată personalitate militară americană. Marshall însuși ar fi fost încântat să primească această însărcinare. Dar numirile nu erau determinate numai de stricte criterii de competență militară.

Eroare de apreciere

Aflind despre intențiile lui Roosevelt, adversarii președintelui au căutat să prezinte lucrurile ca și cum el ar fi încercat să-l înlăture pe Marshall de la conducerea statului major american. În acest sens, F.D. Roosevelt i-a scris lui Churchill, la 4 octombrie: „Ziarele de aici, începând cu cele ale grupurilor Hoarst și McCormick, au făcut tapaj mare despre îndatoririle generalului Marshall. Timp de câteva zile au bătut toba desul

de tare, dar acum se poate spune că osteneala lor a fost zadarnică.

Mi se pare că dacă sintem forțați să dăm declarații publice despre numirea comandanților militari, atunci ne vom găsi în situația ca ziarele să ajungă să conducă războiul. În consecință, sper că nu se va face nici o declarație despre această problemă, pînă cînd ea nu va fi rezolvată.

S-ar putea ca situația să împună (din alt punct de vedere decît acela al criticii presei condusă de adversarii noștri politici) o declarație comună, mai devreme decît am prevăzut, dar, pentru moment, vă îndemn cu insistență să păstrăm tăcerea”.

În legătură cu preconizatele reuniuni ale celor trei puteri, Conferința miniștrilor de externe ce urma să aibă loc cîrînd la Moscova a constituit unul dintre cele mai dificile subiecte, sub aspectul locului unde urma să se desfășoare. Printre primele propuneri, fusese avansată Londra, dar Uniunea Sovietică s-a opus. Faptul că știrea cu privire la refuzul U.R.S.S. a „transpirat” în presă l-a iritat pe Roosevelt, care i-a trimis, la 4 octombrie, a doua telegramă din acea zi primului ministru britanic: „În dimineața de sîmbătă, 2 octom-

brie, pe prima pagină a ziarului Washington Post a apărut o relatare cu următorul titlu: Se spune că Stalin a respins Londra ca loc de întîlnire.

Articolul arată, în esență, că Rusia a respins în mod politic propunerea făcută de mine personal de a schimba locul conferinței celor trei puteri de la Moscova la Londra, deoarece starea sănătății secretarului de stat Cordell Hull făcea nerecomandabil o călătorie mai lungă. Pentru a apăre în această ediție a ziarului, știrea trebuie să fi fost difuzată cu multe ore înainte ca eu să primesc răspunsul lui Stalin, în care declara că nu îi surde să schimbe locul de întîlnire.

Acest articol, scris de Frederick Kuh pentru Chicago Sun, a apărut ca o corespondență din Londra. Întrucît Chicago Sun este un ziar cu bună reputație și cu o atitudine prietenească față de actuala administrație, pare rezonabil să închidem că sursa nu a fost falsificată și deci știrea și-a avut cu adevărat originea la Londra. După părerea mea, faptul că această relatare a ajuns pe prima pagină a ziarelor arată clar existența undeva a unei pericolose scurgeri de informații și, în plus, denotă o gravă greșeală din partea

¹ Publicăm, în continuare (Maga-zin istoric, nr. 4-11/1987), extrase din corespondența Churchill-Roosevelt, apărută în trei volume, la New York, în anul 1984.

cenzorului care a lăsat știrea să treacă spre publicare.

Nu credeți că ar fi bine poate pentru amândoi să eliminem această scurgere de informații, așa încât să evităm noi scăpări în viitor, când vor intra mai multe în joc?"

Churchill a răspuns abia la 13 octombrie: „S-a întreprins o cercetare în legătură cu scurgerea de informații. Telegrama dumneavoastră conținând răspunsul lui Stalin a fost datată 2 octombrie și a ajuns la mine în aceeași zi. Telegrama lui Kuh a fost trimisă în seara zilei de 1 octombrie. Deși ambasada sovietică de aici nu este, în general, atât de prompt și complet informată de Moscova, faptele sugerează că, de această dată, i s-a comunicat conținutul răspunsului lui Stalin înainte ca el să fi ajuns la dumneavoastră și că i-au dezvăluit telegrama lui Kuh.

Cenzorul care a dat drumul telegramei lui Kuh a făcut o eroare de apreciere și a fost admonestat. El a fost influențat de faptul că în telegrama lui Kuh se afirmă că informația provine din «surse americane demne de încredere». Ceea ce poate să fi fost un procedeu menit să-i ascundă adevărul canal.

Mesajele lui Kuh arată adesea că el se află în posesia unor informații la care în mod normal nu are acces. El ne face adesea greutăți. Încercăm să-i identificăm sursele. Vom saluta orice ajutor din partea oamenilor dumneavoastră”.

Insistențe zadarnice

Cu toate că și-a dat acordul cu privire la prioritatea operației de debarcare în Europa de vest, Churchill a continuat să fie preocupat de estul Mediteranei, de Balcani, de sudul Europei. El i-a cerut președintelui american, la 7 octombrie, întărirea forțelor americane și engleze din regiune: „Cred că se va constata că peninsulele italiană și balcanică sînt unite din punct de vedere militar și politic și că, de fapt, avem de a face cu un singur teatru de război. S-ar putea, într-adevăr, să nu fie posibilă o campanie reușită

în Italia, dacă se ignoră ceea ce se petrece în Egee. În mod evident, germanii acordă cea mai mare importanță acestei zone răzărîtene. Ei nu au ezitat să retrimită o mare parte a strîmtoarei lor forțe aeriene pentru a se menține acolo. Ei trebuie să se teamă de dezertare din partea Ungariei și României și de o schismă violentă în Bulgaria. În orice moment, Turcia poate să incline balanța în defavoarea lor. Vedem cu toții că de defavorabile sînt condițiile din Grecia și Iugoslavia pentru inamic. Dacă ne reamintim succesele strălucite rezultate din reacțiile politice determinate de efecturile noastre militare în Italia, nu ar fi oare o dovadă de miopie din partea noastră dacă am ignora posibilitatea unui succes similar sau chiar mai mare, în unele sau în toate țările pe care le-am menționat? Dacă am fi în stare să provocăm asemenea reacții și să profităm de pe urma lor, atunci sarcina noastră comună în Italia ar fi mult ușurată.

Vă rog să luați în considerare aceste lucruri, să nu le lăsați la o parte, deoarece am putea pierde astfel unele posibilități, în lunile de însemnătate critică pe care le avem în față. Chiar dacă s-ar sustrage un număr de nave de debarcare și de asalt, la nivelul unei divizii, de la acumularea de forțe pentru „Overlord” pe o perioadă de câteva săptămîni, fără a modifica data zero, tot ar merita efortul. Am sentimentul că am putea scăpa cu ușurință o ocazie imensă, dar trecătoare. Dacă credeți că este bine, v-aș ruga să aveți amabilitatea să-i arătați generalului Marshall această telegramă, înainte de a se lua vreo hotărîre în cadrul Statului major combinat”.

Roosevelt a rămas însă insensibil la apelul lui Churchill. În aceeași zi, a răspuns: „Mă opun oricărui diversiuni, ceea ce, în opinia lui Eisenhower, ar pune în pericol securitatea situației actuale din Italia... Nici o dispersare de forțe și materiale nu trebuie să prejudicieze operația „Overlord”, așa cum a fost ea planificată”.

Dar Churchill, campionul nedezmințit al variantei sale

balcanice¹, a revenit a doua zi: „Primul ministru către președinte, personal și secret. Mă rog din suflet ca părerile mele să se poată bucura de considerație din partea dumneavoastră în această conjunctură critică, amintind că de rodnică a fost acțiunea noastră concertată în trecut și că de importantă este ea pentru viitor”.

După ce exprima punctele sale de vedere în favoarea unei acțiuni de cucerire a insulei Rhodos din Mediterana, Churchill scria: „Trebuie să găsim o modalitate să rezolvăm aceste dificultăți și să căpătăm siguranță asupra căii corecte de urmat. Sînt gata să merg la cartierul lui Eisenhower imediat, împreună cu șefii de stat major britanici, dacă îl veți trimite pe generalul Marshall sau alt reprezentant personal, să se întâlnească cu mine acolo, iar noi putem să vă supunem dumneavoastră și șefilor dumneavoastră de stat major rezultatele unei discuții aprofundate. Putem ajunge acolo duminică după-amiază”.

Răspunsul lui Roosevelt a rămas însă același. Hotărîrea luată la Quebec, ca operația din estul Mediteranei să fie efectuată exclusiv de către trupele aflate acolo, nu putea fi modificată.

Atît Churchill, cît și Roosevelt erau extrem de sensibili la presiunile politice interne. Cinci senatori influenți au formulat critici severe la adresa politicii externe a administrației americane, acuzînd-o că nu reușește să apere și să promoveze interesele naționale americane în întreaga lume. Acuzațiile au stîrnit o reacție atît de puternică în rîndul publicului american, încît, pînă la urmă, președintele a fost obligat să creeze un nou super-minister, Administrația economică pentru străinătate, care a preluat acordurile de împrumut-inchiriere, ajutorul pentru străinătate și alte programe economice ale perioadei de război.

Într-un mesaj către Churchill, care nu a fost trimis,

¹ Vezi pe larg strategia politică și tactică militară a premierului britanic în lucrarea Săritura de piscă de Eugen Preda, apărută în 1976, în Editura Militară.

probabil pentru a nu încorda și mai mult relațiile personale dintre cei doi conducători, președintele american a făcut o scurtă mențiune cu privire la cei cinci senatori, criticând aspru pe cenzorii britanici care lăsau să apară în presă informații cenzurate în S.U.A. Și Roosevelt dădea exemple concrete: dezvăluirea prematură la Londra a hotărârii Italiei de a declara răz-

Felicități pentru triumfala ofensivă sovietică

Reușita Conferinței de la Moscova a ministrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., Marii Britanii și S.U.A. (19-30 octombrie 1943 — *Magazin istoric*, nr. 2-8/1985) a înlăturat și

Stalin, Roosevelt și Churchill, într-o pauză a Conferinței de la Teheran

boi Germaniei și difuzarea tot la Londra a unei fotografii care îi prezenta pe ei doi într-un automobil, la Hyde Park, lângă Washington, în condițiile în care operatorilor americani nu li se permisesese accesul în acel perimetru. „Asemenea incidente”, scria Roosevelt, nu numai că pun în pericol securitatea națională, dar stîrnesc și antagonisme în presă, ceea ce nu contribuie la colaborarea și buna înțelegere anglo-americană¹.

ultimele piedici pentru întîlnirea Roosevelt-Churchill-Stalin de la Teheran. În pregătirea întîlnirii tripartite la nivel înalt, Churchill a insistat pentru o coordonare prealabilă a strategiei politice și militare între Marea Britanie și S.U.A., dar Roosevelt s-a opus constant unei asemenea tactici, invocînd tot felul de

armate, pe durata războiului, și ruinarea culturii și modului tradițional de viață ale locuitorilor”. Americanii preferau să trateze pe cont propriu cu portughezii și, întrucît existau suspiciuni reciproce între englezi și americani în ce priveau interesele postbelice în materie de aviație în Azore, la 8 noiembrie 1943, Roosevelt a intervenit pe lângă Churchill să dea instrucțiuni ambasadorului britanic la Lisabona: „În sensul de a-i convinge pe portughezi de importanța pe care o are pentru efortul nostru militar comun folosirea cît mai urgentă a acestor facilități de către forțele S.U.A.”

argumente care erau, după cum observă Kimball, mai curînd „pretexte” decît: „explicații”.

Insistențele lui Churchill s-au datorat, după toate datele existente, dorinței lui de a porni o operație masivă în Balcani, renunțînd chiar la unele angajamente în Asia (în special, era vorba despre redeschiderea drumului prin Birmania către China) și amînînd chiar și „Overlord”. Dar atît Roosevelt, cît și conducătorii militari americani nici nu vroiau să audă de noi modificări în planurile strategice stabilite.

Pentru președinte personal, raporturile cu U.R.S.S. au căpătat o prioritate absolută chiar față de relațiile cu Marea Britanie. După părerea noastră, această situație s-ar explica cel mai bine prin faptul că U.R.S.S. se impunea, alături de S.U.A., ca fiind una dintre cele două principale puteri după război. Toate aceste preocupări se reflectă și în mesajul lui Roosevelt, trimis primului ministru la 11 noiembrie, după ce se stabilise definitiv că întîlnirea tripartită la cel mai înalt nivel a șefilor de guverne ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii să aibă loc la Teheran: „Am auzit chiar acum că U.J. [I.V. Stalin] va veni la Teheran. Am primit o telegramă din partea lui acum cinci zile, în care m-a făcut să cred că nu va veni nici acolo, deoarece consilierii săi nu doresc ca el să părăsească teritoriul Rusiei.

I-am telegrafiat imediat că pot merge la Teheran pentru a avea o scurtă întîlnire cu el și i-am spus că eram foarte fericit.

Chiar și atunci aveam îndoieli dacă va respecta vechea lui ofertă de a merge la Teheran.

Cred că acum nu mai este nici o îndoială că dumneavoastră și cu mine ne vom întîlni cu el acolo, între zilele de 27 și 30 [noiembrie].

¹ În 1943, instalarea unor baze sau facilități militare aliate în Azore devenise presantă pentru operațiile militare americano-britanice. Ceea ce, cum va scrie mai tîrziu în memoriile sale George Kennan, în sarcinatul american cu afaceri la Lisabona (Azorele erau posesiune portugheză), „reprezenta o preluare a insulelor de către forțele noastre

În acest fel ia sfârșit o situație foarte dificilă și cred că putem fi bucușori.

În ceea ce privește întâlnirea de la Cairo¹ am considerat mereu, după cum știu că ați considerat și dumneavoastră, că ar fi o greșeală îngrozitoare dacă U.J. ar crede că noi ne coalizăm împotriva lui în printr-o acțiunilor militare. În timpul întâlnirilor preliminare de la Cairo, Statul major combinat se va afla, după cum știți, în faza de planificare. Atât și nimic mai mult. Nu ne va deranja nici pe dumneavoastră, nici pe mine dacă Molotov și un reprezentant militar rus se află și ei la Cairo². Nu vor mai avea sentimentul că sînt atrași pe sfoară. Nu vor avea aparat de stat major și nici planificatori de operații. Haideți să-i punem la curent cu jaloanele principale.

Abia acum cinci ore am primit telegrama de la U.J., prin care îmi confirmă Teheranul. Fără îndoială, Molotov și cu reprezentantul militar vor reveni acolo împreună cu noi, între datele de 27 și 30 și, după ce vom fi încheiat discuțiile cu U.J., ei se vor întoarce cu noi la Cairo, adăugînd, posibil, și alt personal militar, pe lângă un reprezentant care îl va însoți pe Molotov în prima călătorie.

Cred că este esențial ca acest program să fie dus la bun sfârșit. Vă pot asigura că nu vor fi dificultăți.

Sînt gata de plecare. Vă urez să ajungem amîndoi cu bine. Roosevelt [F.D.R.].

Molotov nu a mai venit la Cairo și nu este exclus ca primul ministru britanic să fi contribuit, în mod decisiv, la hotărîrea lui Stalin de a nu-

mai trimite la înlînirea prealabilă din capitala Egiptului.

La 14 noiembrie, de la bordul crucişătorului „Renown” cu care călătorea spre Cairo, primul ministru i-a scris preşedintelui: „Am primit următorul mesaj din partea lui Stalin:

«1. Am primit astăzi cele două mesaje din partea dumneavoastră.

nezii privind afacerile din Orient. Semnat: Stalin».

I-am trimis următorul răspuns:

«Am primit mesajul dumneavoastră din 12 noiembrie. Înţeleg întru totul poziţia dumneavoastră şi sînt complet de acord cu dorinţele dumneavoastră. Mă aflu pe mare. Toate felicitările pentru continuarea ofensivei dumneavoastră triumfale».

Înainte de deschiderea şedinţei din 29 noiembrie, de la Teheran, a avut loc o ceremonie solemnă. W. Churchill a remis lui I.V. Stalin, în prezenţa lui F.D. Roosevelt, o sabie din partea regelui George VI pentru locuitorii Stalingradului. După înţelegerea îmurilor de stat britanice şi sovietice, W. Churchill a spus: „Această spadă de onoare a fost lucrată de meşteri englezi, ai căror strămoşi, timp de numeroase generaţii, au făcut meseria de armatori. Pe lama spădei este graţat: „Dar al regelui George VI pentru cetăţenii Stalingradului, oameni cu inima de oţel, în semn de respect al poporului britanic”. Stalin a sărutat spada şi a spus că cetăţenii Stalingradului vor aprecia în cel mai înalt grad acest dar. Prezentîndu-i-se sabia, după ce a citit inscripţia graţată, F.D. Roosevelt a remarcat: „Cetăţenii Stalingradului au într-oferă inimă de oţel”.

2. Deşi i-am scris preşedintelui că domnul Molotov va veni la Cairo la 22 noiembrie, trebuie să vă spun însă acum că, din anumite motive serioase, domnul Molotov, spre regretul meu, nu va putea veni la Cairo. El va fi în măsură să vină la Teheran, la sfîrşitul lui noiembrie, şi va sosi acolo împreună cu mine. Voi fi însoţit, de asemenea, de cîţiva militari.

3. Se înţelege că la Teheran trebuie să aibă loc, aşa cum s-a căzut de acord, o înţîlnire a numai trei şefi de guverne. Trebuie să fie absolut exclusă participarea reprezentanţilor oricăror alte puteri.

4. Vă urez succes la înţîlnirea dumneavoastră cu chi-

Lîngă vechea Cartagină

În cele din urmă, controversa americano-engleză cu privire la viitoarele operaţii militare (Balcani sau Europa occidentală) a fost tranşată prin insistenţa şefului guvernului sovietic la Teheran pentru începerea unei operaţii masive în vestul Europei. Conferinţa de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie) s-a încheiat cu un succes deplin. Dacă înţîlnirea de la Casablanca a marcat apogeul alianţei americano-britanice, Conferinţa de la Teheran a

¹ La Cairo (22-26 noiembrie 1943 - nume de cod „Sextant”) unde au participat Roosevelt, Churchill şi Jiang Jieshi (premierul chinez numai la discuţiile privind Extremul Orient), s-a încercat realizarea unei platforme comune anglo-americane înainte de Teheran. Conferinţa s-a încheiat nedecis, deoarece Churchill si-a menţinut punctul de vedere al acţiunilor în Balcani în detrimentul „Overlordului”. Roosevelt a susţinut crearea unui comandament aliat comun al operaţiei din Mediterana cu al operaţiei de debarcare în vestul Europei.

² Roosevelt nu l-a informat în prealabil pe Churchill despre invitaţia adresată lui Molotov de a veni la Cairo. Primul ministru a aflat despre invitaţia de la Moscova.

marcat apogeul coaliției antihitleriste¹.

Churchill și-a sărbătorit a 69-a aniversare a zilei sale de naștere la Teheran. Roosevelt i-a dăruit, cu acest prilej, o vază foarte valoroasă, persană (Kashan), cumpărată, după mărturia lui Robert Sherwood, de la depozitul local al armatei americane. După documentele găsite la Biblioteca Roosevelt și după memoriile lui Harriman, cadoul a fost însă obținut chiar de Harriman, de la un prieten american detașat cu serviciul la Teheran. Churchill a mulțumit: „Am fost cu adevărat mișcat de darul pe care mi l-ai făcut. Este un vas foarte frumos și îl voi păstra mereu cu drag, ca o amintire a zilelor însoțite de la Teheran și a celei mai memorabile dintre aniversările mele.

Nu pot să-ți mulțumesc îndeajuns pentru prietenia și sprijinul dumitale în anii de când lucrăm împreună și sint bucurosi că am prilejul să-ți transmit sincera mea afecțiune și recunoștință.

Al dumitale mereu, Winston S. Churchill”.

La plecarea spre Cairo și Teheran, Churchill era răcit și avea febră. Starea proastă a persistat în timpul celor două conferințe, primul ministru plângându-se mereu de oboseală. În drumul de întoarcere, el avea intenția să viziteze trupele din Italia, dar la Tunis starea sănătății sale s-a înrăutățit și pînă la urmă s-a îmbolnăvit de pneumonie. A fost obligat să stea la pat la Tunis, pînă la 29 decembrie, cînd a plecat la Marrakech² în Maroc, pentru

două săptămîni de convalescență. De acolo a continuat să conducă activitatea guvernului de la Londra și să se ocupe de corespondența cu Casa Albă și Kremlinul.

1. „Zac împotmolit, scrie el lui Roosevelt la 15 decembrie, printre ruinele Cartaginei³ — unde ați stat și dv.—, avînd febră mare și pneumonie. Toși oa.nenii dv. [Tunisul era ocupat de americani — n. C.B.] fac tot ce le stă în putință pentru mine, dar nu pot să spun că mă simt bine.

Sper să vă trimit curînd cîteva sugestii cu privire la noile numiri în posturile de comandă. Sper că ați avut o călătorie plăcută. Vă rog să transmiteți toată dragostea lui Harry [Hopkins].

2. Viceprim-ministrul [liderul laburist C.R. Attlee] dorește să adaugă că, din motive de securitate, nu se va face nici un fel de comentariu la faptul că primul ministru este bolnav”.

Roosevelt a răspuns la 17 decembrie:

„Sint întristat de pneumonia dumitale, iar Harry și cu mine te conjurăm să fii cumințe și să scapi de ea cît mai repede. Chiar acum am coborît de pe „Iowa“ [navă de război americană], urc în amonte pe Potomac. Biblia spune că trebuie să faci exact ce poruncește Moran [doctorul lui Churchill], dar în acest moment nu pot să-ți indic exact versetul și capitolul⁴. Mîine, de îndată ce mă întorc la Washington, voi încerca să-l ajut pe Chiang [Jiang Jieshi] în chestiunea stabilizării⁵. Sint bucurosi să

aflu de oferta turcească⁶. Se pare că pentru moment nu se mai anunță nimic mai important, astfel încît să o ascuți pe Sarah⁷, căreia-i transmit toată afecțiunea mea. Ține-te bine”.

Din cauza bolii, Churchill nu a apucat să se bucure de pomul de Crăciun trimis de Roosevelt⁸, dar nu a uitat să-l menționeze în corespondența sa cu Roosevelt, de la Marrakech.

„30 decembrie 1943. Primul ministru către președintele Roosevelt, personal și strict secret.

1. Am primit din partea fratelui meu, Jack, un raport complet asupra pomului de Crăciun de la Chequers. Toți nepoții mei au fost de față, împreună cu mulți alți copii, și cu toții s-au distrat de minune. Winant [ambasadorul S.U.A.], și el prezent, a promis că vă va scrie cum a fost. Vă mulțumesc foarte mult că mi-ați trimis acest semn. De asemenea, trebuie să vă mulțumesc pentru minunata mapă de hărți care a sosit din partea dumneavoastră pentru mine și pe care sint nerăbdător să o văd. Stăm cu adevărat confortabil în această frumoasă vilă cu flori, iar eu mă refac repede. Astăzi soarele strălucește, dar nimic nu mi-a făcut atât de bine ca telegrama dumneavoastră, care arată cît de bine conlucrează mințile noastre în mohorîtele probleme ale acestui uriaș război. Alexander îmi raportează că a pus la punct în mod satisfăcător, împreună cu Clark, planurile pentru „Shingles”. Va folosi Divizia 1 britanică și Divizia 3 americană, cu trupe de parașutiști și blindate. Mă bucur. Ne stă bine să împărțăm la fel suferința, riscul și onoarea”.

(Va urma)

Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

¹ Turcia a acceptat anumite pregrătiri pentru o prezență militară britanică pe teritoriul ei, dar în final această idee nu s-a materializat.

² Filica lui Churchill, care l-a însoțit în călătoria la si de la Cairo.

³ În apropierea Crăciunului, președintele american îi trimisese primului ministru britanic un brad, într-un ambalaj plîzat.

⁴ Denamirea codificată a operației de debarcare la Anzio, în Italia.

¹ Fără a avea o ordine de zi precizată dinainte, Conferința de la Teheran a luat în discuție, în primul rînd, problema deschiderii frontului din apusul Europei, respingînd „varianta balcanică” susținută de Churchill și adoptînd hotărîrea ca al doilea front să fie deschis în mai 1944. În cadrul ei, U.R.S.S. a confirmat că, după terminarea războiului în Europa, va intra în război împotriva Japoniei.

² Oraș situat la poalele masivului Atlasul Mare, fondat în 1062 de emirul Iusuf ibn Tasfin, întemeietorul dinastiei almohavide. Acesta a transformat Marrakechul în capitala statului almohavid, orașul păstrîndu-și această calitate și în timpul dinastiei almohavizilor (din 1147 pînă în 1269) și între 1554 și 1659.

³ Oraș-stat sclavagist, întemeiat, potrivit tradiției, în nordul Africii, în 814 î.e.n., pe coasta golfului Tunis, de coloniști fenicieni din Pir. În sec. VII-III î.e.n., Cartagina a devenit mare putere în bazinul occidental al Mării Mediterane. A purtat cu Roma trei mari războaie (războaiele punico). Înfrîntă de romani și dărîmată (146 î.e.n.), refăcută în sec. I, î.e.n., Cartagina a fost reședința provinciei romane Africa, iar din 439 capitala regatului vandal. Cucerită de bizanțini (534), a fost din nou distrusă de arabi (698).

⁴ Aluzie la obiceiul lui Churchill de a-l cita lui Roosevelt, ca și altora, versete adecvate din Biblie, pentru a-și susține argumentarea.

⁵ Este vorba despre un ajutor pentru stabilizarea monedei chineze.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ERA NOUĂ** (ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion Ardeleanu).

Editura Eminescu, București, 1987, 370 pp., 24 lei: antologia uneia dintre publicațiile de prestigiu editate de P.C.R. în perioada interbelică, condusă de N.D. Cocea și între ai cărei colaboratori s-au numărat Lucrețiu Pătrășcanu, Andrei Șerbănescu, Alexandru Sahia, Virgil Teodorescu, Eugen Șchileru, Miron Constantinescu, Miron-Radu Paraschivescu, Radu Popescu, D. Trost, Ștefan Roll, Ștefan Voicu.

● **Constantin Petculescu — ISTORIA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE DE TINERET DIN ROMÂNIA. REPERE CRONOLOGICE** (sub egida Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist).

Editura Politică, București, 1987, 446 pp., 21 lei: lucrarea, editată cu prilejul aniversării a 65 ani de la făurirea Uniunii Tineretului Comunist, conturează începuturile, continuitatea și ascendența revoluționară a mișcării de tineret din țara noastră.

● **FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN, VOL. 17** (coordonator de ediție: general-locotenent Ilie Ceaușescu).

Editura militară, București, 1987, 305 pp., 28 lei: studii semnate de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, dr. Constantin Preda, dr. doc. Dumitru Berciu, dr. Adrian Rădulescu și Mihai Irimia, dr. Ion Horațiu Crișan, col. dr. Gheorghe Romanescu, col. dr. Cristian Vlădescu, Mihail Zahariade, dr. Ion Ioniță, acad. Emil Condurachi, acad. Ștefan Pascu, dr. Romulus Vulcănescu, maior dr. Mihail Ionescu, col. dr. Constantin Toderescu, consacrate împlinirii a 2 500 ani de la prima atestare a geto-dacilor în istorie.

● **Ioana Ursu, Dumitru Preda — BIOGRAFIA UNEI CONȘTIINȚE — IOAN URSU** (cuvînt înainte de acad. Ștefan Pascu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, 296 pp., 25 lei: cea dintîi amplă monografie despre viața și activitatea științifică și politică a istoricului Ioan Ursu, militant pentru eliberarea românilor din teritoriile aflate sub dominație străină și unirea lor cu România, bazată pe un vast material de arhivă inedit.

● **Ion Marțolea — UDEȘTI — O COMUNĂ DIN ȚARA DE SUS.**

Editura Litera, București, 1986, 240 pp., 32 lei: monografia unei comune de pe frumoasele plaiuri bucovinene, cu un bogat trecut istoric (vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1977).

● **Alexandru Ligor — PRIN MOLDOVA ÎN TIMPUL LUI VASILE LUPU.**

Editura Sport-Turism, București, 1987, 180 pp., 20 lei: incursiune în trecut, în societatea românească de la mijlocul sec. XVII (vezi și *Magazin istoric*, nr. 6/1984).

● **Pierre Chaunu — CIVILIZAȚIA EUROPEI ÎN SECOLUL LUMINILOR, VOL. I-II** (traducere și cuvînt înainte de Irina Mavrodin).

Editura Meridiane, București, 1986, vol. I — 470 pp., vol. II — 530 pp., 61 lei: modificările structurale petrecute în societatea europeană a sec. XVIII, abordate într-o viziune interdisciplinară.

IDEALUL INDEPENDENȚEI ALBANEZE DEVINE REALITATE

(Urmare din p. 34)

pagină dedicația: „Excelenței Sale Take Ionescu, în semn de recunoștință și stimă, trducătorul”, ceea ce presupune faptul că Noli a primit și un substanțial sprijin material de la omul politic român, cunoscut de altfel ca susținător al luptei poporului albanez pentru libertate și independență.

Tot din aceeași perioadă datează și folosirea ca *Imn patriotic* de către patrioții albanezi a cîntecului românesc *Pe-al nostru steag e scris unire*, pe muzica compozitorului român Ciprian Porumbescu, tradus în limba albaneză de către scriitorul Aleks Stavri Drenova (Asdreni), pe atunci secretarul comunității albaneze din București. Cîntecul a devenit apoi imn național al Albaniei, după proclamarea independenței acestei țări, la 28 noiembrie 1912. În urma unei călătorii efectuate în Albania, în care am vizitat și casa memorială a scriitorului Asdreni de la Drenova, în apropierea orașului Korçea, sîntem în măsură să facem precizarea că traducerea cîntecului românesc amintit s-a efectuat de către Asdreni, și nu de către Victor Eftimiu, așa cum greșit se știa pînă acum.

Scriitorul albanez Asdreni, venit de tînră în România, a scris și a trăit pînă la sfîrșitul vieții, în anul 1947, la București. În calitate de secretar al comunității albaneze, el a întocmit procesul-verbal al istorice vizite efectuate în noiembrie 1912 la București de către patrioții Ismail Qemali și Luigj Gurakuqi, care, consultîndu-se cu patrioții albanezi de aici și primind și sprijinul acestora, au plecat la Vlora, în Albania, unde la 28 noiembrie au ridicat steagul independenței.

După proclamarea independenței țării lor, patrioții albanezi din București, mergînd pe la ambasadele de aici pentru a solicita recunoașterea actului de la Vlora, au intonat și cîntecul *Pe-al nostru steag* și, cu toate că mai tîrziu scriitorul Asdreni a scris un nou text *Flamuri Kombëtar* (Drapelul național), după o altă versiune, tot a sa, din 1903, textul Imnului național adoptat în 1912, prin traducerea textului românesc, a rămas același.

Referindu-se la raporturile româno-albaneze în anul 1913, profesorul român originar din Macedonia Pericle Papahagi scria: „Multe sînt legăturile de înfrățire și chiar de înrudire dintre aceste două neamuri, știut fiind, pe de o parte, că un fond traco-iliric stă la baza plămădării noastre naționale, iar, pe de altă parte, existînd între ele înrudirea de limbă, căci nu trebuiește uitat un lucru: trunchiul limbei albaneze este latinesc, cu toate că morfologia sa nu este latină, ci proprie, ilirică...” Iar Nicolae Iorga, în lecția de deschidere ținută la București, la Institutul pentru studii Europei sud-estice, intitulată *Albania și România*, din ziua de 31 ianuarie 1915, sublinia vechimea și consistența relațiilor dintre cele două țări și necesitatea cunoașterii lor pentru viitorime. ■

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Cu prilejul noului an 1988, adresăm cititorilor și colaboratorilor noștri un călduros **La mulți ani!**, împreună cu urările noastre de multă sănătate, bucurii și noi realizări în viață și activitate.

Adresăm, de asemenea, urările noastre de multă sănătate, fericire și succese în activitate colectivului de oameni ai muncii din cadrul Combinatului poligrafic „Casa Scintei”, cu care colaborăm îndeaproape în procesul de apariție a revistei, precum și colegilor noștri din muzee, biblioteci, arhive pentru deosebita lor solitudine și cooperare.

Transmitem, totodată, gândurile noastre prietenești, de mult bine și noi împliniri prietenilor și difuzorilor revistei din întreprinderi și instituții, din școli și facultăți, de la orașe și sate, tuturor celor care popularizează și difuzează revista noastră.

DIN NOU DESPRE COSTĂCHEȘTI

Am citit cu deosebit interes articolul consacrat familiei Costăcheștilor (*Magazin Istoric*, nr. 3/1987) care înfățișează pe larg arborele genealogic al familiei Costache, una din cele mai vechi și cunoscute familii din Moldova — ne scrie col. ILIE CULIȘNICU OLARU, din București, care aduce o serie de completări și precizări. Intructul autoarea — se arată în scrisoare — consacră un spațiu mai mare ramurilor familiei din fostele ținuturi Iasi și Fălcuș, as face unele precizări în legătură cu o altă ramură a familiei, din Hudeștii Mari, din actualul județ Botoșani. Pentru aceasta trebuie să întorcem filele istoriei înapoi, la victoria dobândită de marele vornic al lui Ștefan cel Mare, Sima Boldur (pe care îl considerăm totuși a fi strămoșul familiei Costache). La 29 octombrie 1497, vornicul Boldur a dobândit o victorie împotriva cavalerilor mazușeni, la satul Lentești, de unde probabil i-a rămas porecla Boldur Lătescu. Boldur a avut un fiu Andreșcu, fost mare meșteșugar în vremea lui Ștefană vodă, care la rîndul său a avut un fiu Ion, ce a trebuit să se facă preot pentru a scăpa de pedepsa capitală. Este preotul Ion, menționat ca strămoș al Costăcheștilor.

În secolul XIX întâlnim din nou ramura Lătescu, numele ei purtîndu-l un descendent al vornicului Lupu Costache, Iordache Costache Boldur Lătescu, care a stăpînit moșia Hudeștii Mari, rămasă pînă în zilele străbunicului său, Gavrilă Costache. (Dincolo polcovnic), acest Costache Boldur Lătescu a fost hatman în Ținutul Moldovei și mare logofăt, avînd merite în organizarea milicii naționale, în anul 1830 cînd s-au pus bazele armatei permanente din principate. A avut, de asemenea, merite culturale, întemeind prima școală din Hudeștii Mari, în 1843. În anul 1861 a fost înființată o nouă școală, numită de localnici „Costăchească” din banii lăsați prin testament de polcovnic.

„Din studiul documentelor istorice — arată în încheierea scrisorii col. Ilie Culișnicu Olaru — rezultă că în diferite acte se foloseau numai funcțiile și numele de familie sau de boțel ale dregăzătorilor sau boierilor, întrucît aceștia, fiind puțini, erau cunoscuți de către oamenii din satele și de pe moșii pe care le stăpîneau. Documentele menționează adămur pe

vornicul Boldur, spătarul Mihalache, hatmanul Iordache, aga Costache etc., fără a mai aminti numele întreg, Sima Boldur, Mihalache Costache, Iordache Costache Boldur Lătescu, ș.a.m.d. și aceasta, credem, că este una din cauzele nefolosirii numelui de Boldur lîngă acela de Costache într-o perioadă de timp”.

STATUIE CENTENARĂ

Prof. DUMITRU P. IONESCU, din București, după ce ne relatează că la 31 august 1987 statua lui Ovidiu din Constanța a împlinit 100 ani, ne scrie: Numele lui Ovidiu — exilat la Tomis, unde s-a și stîns din viață în anul 17 e.n. — a intrat în toponimia dobrogeană prin localitatea Ovidiu și lacul cu același nume. O înaltă cinstire poetului roman i-a fost adusă în primii ani după revenirea Dobrogei la patria mamă. În anul 1883, primul prefect al județului Constanța, Remus Opranu (1844-1904), a înființat Comitetul pentru statua lui Ovidiu. Comitetul a comandat sculptorului italian Ettore Ferrari (1850-1929), autorul monumentului lui Ion Heliade Rădulescu, din București, executarea unei statui în bronz a poetului roman. Monumentul a fost dezvelit la 31 august 1887 cu prilejul împlinirii a 10 ani de la Războiul de independență.

În anul 1957 — continuă corespondentul nostru — cu prilejul sărbătoririi a 2000 ani de la nașterea lui Ovidiu, au avut loc festivități la București și Constanța. În cadrul cărora, în Capitală, s-a dezvelit un bust al poetului, opera sculptorului Corneliu Medrea (1888-1984) și s-a întemeiat Asociația internațională „Ovidianum”.

Între 25-31 august 1972, la Constanța, a avut loc primul Congres al Asociației internaționale „Ovidianum”. Cu acest prilej, Liceul nr. 3 din acest oraș a primit numele poetului.

CERC DE ISTORIE

În acest an, cînd *Magazin Istoric* a împlinit 20 ani de la apariția primului număr, în aprilie 1967, noi elevii Școlii generale nr. 61 din com. Dobroesti, Sectorul Agricol Ilfov, vă transmitem felicitările noastre, anunțîndu-vă totodată înființarea cercului de istorie de la școala noastră.

cerc condus de tovarăsa directoare Virginia Stoy și tovarășul profesor de istorie Vasile Răducanu.

Și, ca o primă acțiune colectivă a cercului nostru, am hotărît să participăm la atrăgătorul concurs organizat pentru tineret în vara acestui an.

Felicitări, dragi prieteni din Dobroesti și noi succese în activitatea voastră școlară și a cercului de istorie.

PENTRU LIBERTATEA PATRIEI

EUGEN MACOVEI, din București: Era pe la începutul toamnei anului 1944. Eram tînăr ofițer. Armata română, împreună cu cea sovietică, se afla angajată în efortul de a respinge inamicul nazist și pe horthyști, spre a dezrobi țara. Veneam cu unitățile noastre coborînd din munți, pe vechiul drum al lăncului, dinspre Hălmagiu. Atunci am ajuns la un loc de pe marginea Crișului Alb, la Gurahont, unde am înfrînt un monument închinat memoriei prefectului Ioan Buteanu, omorît de Hatvány la 24 mai 1849.

Am rămas adînc impresionat de întâmplările tragice de atunci, care mi-au întărit și mai mult hotărîrea de a lupta pentru libertatea patriei mele. Am supraviețuit războiului, cu toate că glonțul a mușcat în două rînduri din trupul meu. Nu am mai trecut prin acele furtuni de leuri. În inima mea însă au rămas pentru totdeauna, odată cu amintirea grelelor noastre lupte pentru zdrobirea dușmanului.

POȘTA CONCURSULUI

Am petrecut o vacanță minunată, dar n-am uitat să citim revista *Magazin Istoric*. Ne-am pregătit și am răspuns întrebărilor din cadrul concursului organizat special pentru noi elevii și pentru studenții și tineret în lunile iulie și august. Avem colecția completă a revistei și 28 abonamente la cei 89 elevi din clasele V-VIII de la școala noastră. Semnă: ECHIPAJUL PIONIERESC „DACIA FELIX”, de la Școala cu clasele I-VIII din com. Chendrea, jud. Sălaj.

Cu aceste frumoase gânduri ale prietenilor revistei de pe meleaguri sălăjene deschidem actuala ediție a Poștei concursului pe care l-am organizat pentru tineret în vara acestui

POSTA MAGAZIN ISTORIC

an. Și această ediție a concursului s-a bucurat de un interes deosebit din partea cititorilor noștri din școli, facultăți, întreprinderi, tineri pasionați de istorie, prieteni constanți ai revistei. Alături de ei, între participanți s-au aflat, și de această dată, părinții și bunicii lor, oameni ai muncii de vârstă și profesii diferite, din toate colțurile țării.

Din hogașa corespondenței sosește pe adresa acestui concurs, atât cîteva fragmente de scrisori. • Multumim redacției pentru plăcerea ce ne-a prieluit-o organizând acest concurs pentru tineret. Noi, tinerii din Secția sculară a Întreprinderii Mecanice Timișoara, participăm și de această dată cu mult interes la concursul organizat de revistă. Membrii biroului organizației U.T.C., Secția sculară: MARINEL COJOC — strungar, LEHO TUNDE — inginer, STĂNUȘOIU JÂN — strungar. • Tot din Timișara, primul din partea COMITETULUI U.T.C. al ÎNTEPRINDERII DE LACURI ȘI VOȘPELIER „AZUR”: Pentru ridicarea nivelului de cultură și cunoașterea cît mai aprofundată a istoriei patriei și poporului nostru, tinerii din organizația noastră U.T.C. urmăresc cu mult interes articolele publicate în Magazin Istoric. Astfel, ne-am hotărât să participăm și la actualul concurs și, desigur, și la viitoarele ediții pe care le veți organiza. • MANUELA IOANA MALAS, cls. X-a, Liceul de matematică-fizică „Îm. Gofjur” din Oradea: Particip pentru prima dată la un concurs Magazin Istoric și, cu ajutorul tatălui meu — care are colecția completă a revistei, de la primul număr —, am reușit să răspund — sper, corect — la întrebărilor acestui concurs. • RADU C. PANTAZESCU, din București: Sînt de profesie strungar. Particip pentru cea de-a patra oară la concursurile Magazin Istoric și o fac cu cea mai mare plăcere • MARCEL POPA, din Baia Mare: Îneșită și atrăgătoare noua prezentare a întrebărilor acestui concurs. Doresc să mulțumesc pentru posibilitatea de a revede numerele mai vechi ale revistei, căutînd răspunsurile concursului. • Dr. ȘTEFAN GURAN, medic la Spitalul orașenc, din Aiud: Sînt vechi cititor al revistei și constant participant la concursurile organizate. Apreciez foarte mult această nouă formă de prezentare a întrebărilor din cadrul actualiei ediții.

Mulțumim tuturor celor care ne-au scris pe marginea acestui concurs. Acum, cînd citiți aceste rînduri, se află în plină desfășurare operația de triere a numeroaselor scrisori de participare. Ne mai desparte deci puțin timp pînă la aflarea în numărul din luna Ianuarie 1988 a numerelor celor 250 cîștigători ai premiilor atribuite în cadrul actualiei ediții a concursului Magazin Istoric.

Pînă atunci, felicităm pe toți participanții, urînd mult succes la tragera la sorți tuturor concurenților care au răspunsuri exacte!

GH. NICULESCU, cercetător principal la Institutul de geografie, din București, ne trimite un document fotografic, descoperit cu ocazia unor cercetări în zona Cîmpina. Este vorba de o fotografie realizată la 13 septembrie 1913 pe cîmpul de la Bănești

DOI STUDENȚI

DUMITRU IONIȚĂ-BISTRITA, student anul IV, Facultatea de istorie-filozofie, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, după ce ne scrie că este membru activ al Societății Numismatice Române, ne trimite fotografia unor medali bătute în 1904, cu ocazia împlinirii a cîneli vîncuiri de la moartea lui Ștefan cel Mare (1457-1504).

Mulțumim atît pentru fotografie, cît și pentru urările adresate.

Despre dragostea ei pentru istorie ne scrie și CONSTANȚA ENE, studentă în anul IV, Facultatea T.C.M. din cadrul Institutului de Construcții din București: Sînt o pasionată cititoare a revistei Magazin Istoric. De asemenea, particip cu interes la concursurile organizate, care îmi oferă noi prilejuri de a-mi verifica și îmbogăți cunoștințele. Am avut și satisfacția de a mă afla pe lista cîștigătorilor concursului 30 din 30.

COLECȚIE DONATĂ

Din Cluj-Napoca, primim aceste rînduri din partea tînrului nostru cititor IONUȚ TENE: Sînt elev în clasa a X-a la Liceului de filologie-istorie „A. D. Sincal” și doresc ca prin intermediul revistei noastre, să-i mulțumesc tovarășului MIRCEA GEORGESCU, pensionar, care aflînd că sînt un mare pasionat al istoriei mi-a dăruit colecția completă Magazin Istoric.

Prin aceste rînduri îi promit că dacă această pasiune nu se va stinge niciodată și mă voi strădui ca prin activitatea ce-o voi depune în viitor să contribuie la propagarea istoriei. În special a istoriei patriei, în rîndul a cît mai mulți oameni ai muncii. Calduraose felicitări cititorului Mircea Georgescu pentru gestul său și lui Ionuț Tene pentru gîndurile sale de dragoste și atașament față de istoria patriei.

UN EMOTIUNANT DOCUMENT DIN 1913

GH. NICULESCU, cercetător principal la Institutul de geografie, din București, ne trimite un document fotografic, descoperit cu ocazia unor cercetări în zona Cîmpina. Este vorba de o fotografie realizată la 13 septembrie 1913 pe cîmpul de la Bănești

(Îngăz Cîmpina), unde s-a prăbușit Aurel Vlaicu. Originalul fotografiei aparține lui Radu Florea, din Cîmpina, și a fost moștenit de la tatăl său, Radu Dumitru, care în acea tragică zi din urmă cu 74 ani se aflase pe cîmpul Băneștilor, nu departe de locul unde a înecat în viață Vlaicu, în temerara sa încercare de a trece în zbor Munții Carpați.

ACADEMICĂ

În completarea rubricii în București, acum 50 ani, din nr. 7/1987. PAUL STANCIU, student, din București, ne trimite următoarele: În mai 1937, s-a inaugurat noua locală a Bibliotecii Academiei Române. Ziarul Dimineața din 28 mai 1937 prezenta sălile de lectură, secția de manuscrise, depozitul de stampe, „La cabinetul de manuscrise se găsesc 5 427 volume în limba română, 647 slavone și 937 grecești, alături de manuscrise franțuzești, latine, germane etc. în număr de 3 000.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

GRIGORE CRISTESCU, Splaiul Unirii, nr. 151, București, solicită: nr. 3/1967.

GHEORGHE CĂLIN, str. Republicii, nr. 19, Breaza, solicită: nr. 1, 4/1967; oferă: nr. 7/1977; 9/1978; 7/1981; 7,8/1987.

ALEXANDRU MIRON, Calea Griviței, nr. 242, ap. 12, București, solicită: nr. 8/1985; 2,4/1987; oferă: nr. 2,7,10/1970; 7,8/1973; 1,2/1974; 2,9/1975; 13/1976; 12/1978; 3,10/1979; 5/1980.

GHEORGHE TÎRCONICU, str. Libertății, nr. 31, Alexandria, solicită: nr. 11/1974; 11/1984; 11/1985; oferă: numeroase disparte din anii 1967-1984.

IOSIF MORAR, str. T. Vladimirescu, nr. 27, ap. 3, Miercurea Ciuc, oferă numeroase disparte din anii 1968-1987.

ALECU GHERASIM, str. Lt. Andrei, nr. 21, Dorohol, solicită: nr. 1/1981; oferă: nr. 3/1974; 1,2/1976; 1,2,4/1977; 2,8/1978; 10/1979; 7,9,10, 12/1980; 4,6,12/1983; 9/1986.

IOSIF VICA GIGLAN, str. Sold. Croitoru, nr. 7, bl. 4, ap. 26, București, oferă colecția completă.

GEORGE NICOLAU, B-ud 1848, nr. 5, ap. 25, București, oferă colecția completă.

GRIGORE DANDEȘ, Calea Săgului, nr. 41, ap. 20, Timișoara, oferă colecția completă.

59

SUMARUL SUMARELOR 1987

Istoria României

Contemporană

Glorios început de epocă
Glorioasă istorie
Flacăra vie a patriotismului
Patru decenii de Republică
1940-1944. Răspunderea horthystilor pentru sălbatica teroare
din nord-vestul României

Corpul aerian român în războiul antihitlerist
Teze false privind formarea poporului și limbii române

România — țintă a expansiunii hitleriste
Istorie și cultură
Cifru lui Armand Călinescu
Istorie și revoluție
Independența — sens și permanență în istoria națională

Voința întregii țări
1940. Literatură istorică revizionistă horthystă văzută de un
istoric german
Prezențe românești în albumul *L'Europe*
Întâlnire cu pământul natal
Liviu Rebreanu: Lauda țărânului român
Prezențe românești în *Enciclopedia armeei*
România și Conferința de pace de la Paris

Dialogul Titulescu-Litvinov
Denaturări și falsificări care jignesc și profanează memoria
victimelor terorii horthyste
Revizionismul — gravă primejdie pentru relațiile de bună
vecinătate și pacea popoarelor
Faptele istorice anulează teoriile reacționare
Dictatul fascist de la Viena — expresie a politicii de forță re-
pudiată de istorie

Țărănimă — puternică forță revoluționară
Falsificarea conștientă a istoriei sub egida Academiei Ungare
de științe

România — factor de pace și progres în istoria universală
Istoriografia — dimensiune reprezentativă a spiritualității ro-
mânești contemporane
Radu R. Rosetti. Pagini de jurnal

Metode și stiluri în serviciul falsificării intenționate a istoriei
Din culisele demiterii lui Nicolae Titulescu

Rivalități între Wilhelmstrasse și Prinz Albrechtstrasse
În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului (IV)

Documente din colecția Mihalovici
Limba română — autohtonie și continuitate istorică
Proclamarea Republicii
Itinerare istorice: Delta Dunării; Sovata; Borsă; Oas; Tara
Hațegului; Tara Motilor; Balta Albă și Lacul Sărat

	Nr.	Pag.
—	7(244)	2- 3
— Ardeleanu I.	3(240)	2- 6
— Ardeleanu I.	8(245)	4- 5
— Ardeleanu I.	12(249)	5- 7,28
— Ardeleanu I.		
— Lustig O.		
— Fătu M.	7(244)	24-30
— Avram V.	10(247)	7-11
— Berciu D.		
— Flacher I.		
— Marinescu L.		
— Tudor Gh.	5(242)	47-55
— Brestoiu H.	10(247)	12-16
— Buduru V.	9(246)	2- 3
— Călinescu B.	10(247)	16-17
— Cărlăuș I.	1(238)	2- 5
— Ceașescu Ilie	4(241)	9-13
	5(242)	2- 6
	6(243)	2- 5
	10(247)	4- 6
— Ceașescu Ilie		
— Chișer I.	8(245)	28-32
— Ciobanu R. Șt.	7(244)	47
— Dumitriu A.	5(242)	88-84
— Ilin Șt.	11(248)	4- 6
— Karakaglan M.	2(239)	55
— Lache Șt.	1(238)	23-27
	2(239)	17-22
	12(249)	44-47
— Lipatti V.		
— Lustig O.	5(242)	68-80
— Moisuc V.	2(239)	23-25
— Mușat M.	4(241)	14-17
— Mușat M.		
— Popișteanu C.		
— Constantin Iu. F.		
— Dobrinescu V.	6(243)	21-32
— Pascu Șt.	4(241)	2- 5
— Pascu Șt.		
— Mușat M.		
— Constantin Iu. F.	5(242)	33-46
— Ion Popescu-Puțuri	12(249)	2- 4
— Popișteanu C.	11(248)	2- 3
— Popișteanu C.	1(238)	33-37,57
— Ștefan M.	2(239)	33-37
— Ursu I.	3(240)	27-31
— Popovici T.	5(242)	57-67
— Potra G.G.	3(240)	22-26
	4(241)	22-26,32
	5(242)	26-32
	2(239)	27-32
— Preda E.	7(244)	12-15
— Preda E.	8(245)	17-20,40
— Răpeanu V.	10(247)	25-29
— Rosetti Al.	9(246)	22-25
— Scurtu I.	12(249)	8-10,14
— Smărăndescu V.	5(242)	100-102
	6(243)	61- 62
	7(244)	56- 57
	8(245)	55- 56
	9(246)	48- 49
	10(247)	60- 61
	11(248)	61- 62

Odiseea unor marinari români în 1940-1946
19-20 martie 1922: crearea U.T.C.
România pe coordonatele istorice ale socialismului
Monede românești rare într-un catalog spaniol
O republică a muncitorilor și țăranilor
În București, acum 50 ani

Știință și progres istoric
Poporul român respinge agitațiile revizioniste

Modernă

Theodor Mommsen în Transilvania
Mărăști, Mărășești, Oituz — o epopee a istoriei naționale și universale
Generalul Cerchez raportează: Vidinul a fost încercuit
Ofițerul german L. Hetzer despre luptele de la Mărășești
Fotografii document din București sec. XIX

Unirea românilor în dezbaterile Conferinței de pace de la Paris
— expunerea lui I.I.C. Brătianu (1919)
Trandafir G. Djuvara — în misiune diplomatică la Constantinopol, Bruxelles, Le Havre și Luxemburg

„Națiunea armată” și suveranitatea națională

Mărăști, Mărășești, Oituz în conștiința istorică a poporului român
1917. „Unitatea națională — cauză a participării la război”

Costăchescu
Constantin Dobrescu-Argeș

ASTRA și Academia română
Moș Ion Roată
N. Costăchescu. Jurnal de campanie 1916

Presa engleză și norvegiană despre Războiul de Independență
K. Heitmann. Imaginea românilor în spațiul lingvistic german (1775-1918)

1843. Domnitorul Gh. Bibescu la Istanbul
Cronica de la Flămânzi
1877. Scrisoare din linia întâi
Transilvania — pământul strămoșilor noștri
Lui Dante Alighieri, omagiu românilor din antica Dacie
Gazeta socialistă *România muncitoare*
Gheorghită Lupescu — deputat țăran în Divanul ad-hoc
24 ianuarie 1859. Poporul român proclamă unirea
Precursorul Odobescu
1887. Cercurile muncitorilor din România
Însemnările colonelului englez G. Maitland-Edwards despre
ofensiva de la Mărăști
Însemnări (Iasi, 1917)
1907 și semnificația sa istorică
9 mai 1877. O zi istorică din viața Capitalei — o zi istorică
în viața poporului român

Laudă țăranului
Irina Mavroordat. Însemnări din Viena anilor 1914-1916

Supraviețuitorul de la Mărășești-Răzoare
D. Bolintineanu — martor și cronicar al Unirii
Aripi românești la Mărășești

	Nr.	Pag.
— Stancu M.	1(238)	28-29
— Stănescu M.C.	3(240)	7-9
— Surpat Gh.	10(247)	2-3,32
— Stirbu C.	1(238)	53-56
— Uncu Gh.	12(249)	11-14
— Ursu I.	1(238)	58-61
— Lăcustă I.	2(239)	48-51
— Stefan M.	3(240)	54-57
— Bulei I.	4(241)	48-51
— Popescu R.I.	8(245)	44-47
	9(246)	44-47
	10(247)	46-49
	11(248)	50-53
	12(249)	48-51
— Voinea R.P.	1(238)	6-9
— I.C.	3(240)	36-37

— Abrudan P.	11(248)	14-20
— Antip C.	8(245)	2-7
— Avram V.	6(243)	6-11,18
— Avram V.	9(246)	16-21
— Bădescu Em.	7(244)	31-32, planșele ①-④

— Botoran C.	12(249)	15-18
— Buduru V.	9(246)	26-31
— Ursu I.	10(247)	18-21
— Căzâncișteanu C.	11(248)	42-46
— Preda D.	5(242)	14-15,23

— Coman I.	7(244)	4-5,35
— Denize E.	12(249)	23-25
— Oprescu P.	3(240)	16-21
— Diaconu-Monu E.	9(246)	36-38
— Dima R.	10(247)	22-24
	11(248)	47-49
— Dobre Al.	6(243)	40-42
— Economu R.	1(238)	17-18

— Florescu Gh. I.	7(244)	6-11
— Clocă C.	8(245)	8-14
— Glîck E.	5(242)	8-11
— Munteanu V.	9(246)	33-35

— Hincu D.	4(241)	38-41
— Isar N.	2(239)	6-9
— Ivănescu D.	6(243)	11-12
— Ivănescu D.	10(247)	30-31
— Lăzărescu G.	9(246)	54,61
— Mamina I.	1(238)	20-21
— Mazilu C.D.	1(238)	19
— Mușat I.	1(238)	10-13
— Nestor I.	3(240)	10-13
— Niculae V.	1(248)	10-13

— Pătroiu I.	9(246)	12-15,31
— Petrescu C.	8(245)	15-16
— Ion Popescu-Puțuri	2(239)	2-5

— Popășteanu C.	5(242)	7-13
— Buduru V.	6(243)	6-13
— Stefan M.	2(239)	12
— Popescu R.I.	6(243)	47-50
— Spiridonanu M.	7(244)	19-23,62
	8(245)	21-25,61
— Tulcu N.	9(246)	20
— Vărgolici T.	1(238)	13-16
— V.A.	10(247)	10-11

Medie

Înălțăturile lui Neagoe Basarab
Istorie la Marea cea Mare

Tudor Vladimirescu - istoria unui celebru portret
Radu Greceanu
Adevăratele călătorii ale stolnicului Constantin Cantacuzino
Copilăria și adolescența lui Vlad Tepeș
Basarabii întemeietori

Documente papale din sec. XIV despre români
Amintirea lui Vlad Tepeș
Nave românești în vremea lui Ștefan cel Mare

Convenția de la Bobilna

Tara Hațegului
Nicolae Costin
Cronicarul Radu Popescu
Grigore Ureche
Mireasa cel Mare în cronică lui Ibn Kemal (sec. XVI)
Ștefan cel Mare în conștiința europeană

Documente engleze despre Vlad Tepeș

— Argatu C.	8(245)	26-27
{ — Brătianu Gh. I.	{ 4(241)	{ 27-32
— Spinel V.	5(242)	24-27, 109
	6(243)	35-39
	2(239)	26
— Brăncoveanu L.	7(244)	16-18
— Chitimia I.C.	3(240)	45-47, 61
— Ciobanu R. Șt.	11(248)	30-32
— Ciobanu R. Șt.		
{ — Căneș I.	{ 5(242)	{ 16-18
— Popa R.	2(239)	10-11, 42
— Corneanu N.	3(240)	38-39, 44
— David Gh.		
{ — Koslinski N.	{ 9(246)	{ 10-11
— Crăciunolu C.		
{ — Moga I.	{ 4(241)	{ 18-21
— Teodor P.	1(238)	30-33
— Popa R.	5(242)	19-23
— Ștrempel G.	2(239)	13-16
— Velciu D.	11(248)	7-9
— Velciu D.	6(243)	33-34
— Veltman V.		
{ — Voiculescu M.	{ 9(246)	{ 4-9
— Șimanschi L.	11(248)	28-29
— Wey W.		

Veche

Regele-erou Decebal
Decebal - nume și renume
Aurul Daciei
Culorile Columnnei
Tezaurul de la Sincrăteni
Tezaurul de la Pietroasa, istorie și legendă
Tezaurul monetar din cetatea Armanul Negru
Zimnicea sau Peuce?
Decebal și epoca sa
Din nou despre tezaurul cucutenian de la Brad

— Berclu D.	6(243)	14-16
— Crișan I.H.	6(243)	19-20, 54
— David Gh.	6(243)	45
— Dumitriu-Snagov I.	6(243)	17-18
— Gramatopol M.	5(242)	89-90
— Harhoiu R.	3(240)	14-15, 26
— Iosipescu S.	12(249)	26-28
— Panighianț E.	5(242)	98-99
— Ion Popescu-Puțuri	4(241)	6-8
—	3(240)	32

Istorie Universală

Contemporană

Campania cea mai lungă (Birmania)

{ — Allen L.	{ 1(238)	{ 48-52
— Turlea St.	2(239)	32-42
	3(240)	40-44
	4(241)	52-53
	5(242)	103-106,

Rețeaua de Rezistență belgiană „Cometa”

File din Rezistența birmană
Un ambasador își amintește

— Armstrong W.E.	4(241)	56-57
	9(246)	50-53
{ — Badea M.	{ 10(247)	{ 43-45, 59
— Bérard A.	11(248)	54-56
— Sărățeanu L.	4(241)	33-37

Correspondență secretă Casa Albă - Downing Street 10 (1939-1945)

{ — Bogdan C.	{ 5(242)	{ 91-95
— Celac S.	6(243)	51-54
	7(244)	52-54
	8(245)	35-40
	9(246)	39-43, 61
	10(247)	55-59
	11(248)	57-60
	12(249)	52-56

Infernul abajurului (lagărul de la Buchenwald)
Leninrad, 1941-1942. Jurnal de Blocadă
Pe Drina de Vest, înfruntându-i pe hitleriști
Thailanda, „revoluția din 1932”
Dispariția eschimoșilor thalmitui
Europa - una și indivizibilă
S.U.A. și tratatele de pace de după primul război mondial

— Hincu D.	2(239)	56-60
— Klnazev G.A.	11(248)	37-41, 46
— Kovtunov G. N.	5(242)	85-88
— Magheru Gh.	2(239)	43-46
— Mowat P.	3(240)	48-50
— Poplșteanu C.	11(248)	26-27
— Preda E.	{ 11(248)	{ 21-25
	12(249)	19-22, 25

1941-1942. Bătălia Moscovei

Compozitorul Pasquale di Cagno adversar al fascismului
Maksim Litvinov la Londra

1944. Capcanele tezaurului slovac

În inima Vichyului

Conferința anuală a Asociației americane de istorie

	Nr.	Pag.
— Rotmistrov P.A.	1(288)	38-42
— Rotogan M.	2(289)	61
— Sărățeanu L.	10(247)	33-37
— Șeșlis Z.S.	11(248)	33-36
— Dolghin F.	12(249)	38-44
— Varos M.	10(247)	50-54
— Dolghin F.	3(240)	58-61
— Weiss I.	4(241)	42-46
— Marian P.B.	2(239)	22

Modernă

Theodor Mommsen
Nizam ul-Mulk și sfârșitul luptei pentru vizirat (India, sec. XVIII)

Istorie la Greenwich

1774-1789. Monarhia franceză încearcă să se salveze

Idealul independenței albaneze devine realitate (1912)
Japonia — timp și comunitate istorică

Regele reformator Rama V (Thailanda)

— Antip C.	11(248)	14-20
— Chandra S.	8(245)	48-52
— Magheru Gh.	9(246)	55-58
— Dolghin F.	1(238)	45-47
— Vădeanu A.	7(244)	39-44
— Eminescu Gh.	8(245)	41-43,52
— Maksutovici G.	12(249)	33-34,57
— Smith T.C.	6(243)	57-60
— Matel D.	2(239)	46-47
— Tjoa Hoek Guan		

Medie

Condotte și condotieri
Cum învățau școlarii în vremea lui Carol cel Mare
Spania — aur și istorie
O nuntă în vechiul Dahomey
Finlanda pe ruta vikingilor

Lumea islamică sub semnul comerțului (sec. IX-X)
Partida cu cea mai frumoasă miză

— Bourassin Em.	2(239)	52-55
— Dekastre M.	5(242)	96-97
— Enrique de Obregón	6(243)	43-46
— Fillmon A.	5(242)	107-108
— Jutikkala E.	12(249)	29-32
— Pirinen K.	8(245)	57-60
— Mişel A.	9(246)	32
— Popescu R.I.		

Veche

Statul chinezesc cu lei
Monumentele rupestre din Yungang
Prima unificare a Chinei (221 î.e.n.)
Cum învățau școlarii în Egiptul antic

În Egiptul lui Ramses II
În Creta, acum 3500 ani

Pe urmele strămoșilor

— Budura A.	4(241)	47
— Budura A.	7(244)	36-38
— Budura A.	10(247)	38-42,59
— Desroches-Noblecourt C.	1(238)	54-56
— Lalouette C.	7(244)	58-62
— Platon N.	12(249)	35-37
— Petré Z.	3(240)	33-35
— Ion Popescu-Puțuri	5(242)	81-82
	7(244)	33-35
	8(245)	33-34
— Simion P.	3(240)	51-53

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Puțuri Romania, a Factor of Peace and Progress in World History ● I. Ardeleanu, I. Scurtu, G. Une Four Decades of the Republic ● C. Botoran February 1919: I.I.C. Brătianu About Romania's National Unity at the Paris Peace Conference ● E. Denize, P. Opreșcu 1917. The Spanish Envoy to Romania Reports: National Unity Is the Reason for Romania's Decision to Join the War ● S. Iosipescu A New and Significant Archaeological Find: the Hoard of the Armanul Negru Citadel ● V. Lipatti The Dialogue between Titulescu and Litvinov ● G. Maksutovici Romanian Support for Albania's Independence ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Puțuri La Roumanie — un facteur de paix et de progrès dans l'histoire universelle ● I. Ardeleanu, I. Scurtu, Gh. Une Quatre décennies de république ● C. Botoran Février 1919. I.I.C. Brătianu à la Conférence de paix de Paris sur l'unité nationale de la Roumanie ● E. Denize, P. Opreșcu 1917. L'envoyé de l'Espagne en Roumanie rapporte: L'unité nationale — la raison pour la participation à la guerre ● S. Iosipescu Une nouvelle découverte archéologique significative: les pièces de monnaies trouvées dans la forteresse de Armanul Negru ● V. Lipatti Le dialogue Titulescu-Litvinov ● G. Maksutovici L'appui roumain en vue de l'indépendance de l'Albanie ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пуцурь Румыния — фактор мира и прогресса во всемирной истории ● И. Арделяну, И. Скурту, Г. Уня Четыре десятилетия Республики ● К. Боторан Февраль 1919 г. И.И.К. Брătianу о национальном единстве Румынии на Парижской мирной конференции ● Е. Денизе, П. Опреску 1917 г. Испанский посланник в Румынии докладывает: национальное единство — причина вступления в войну ● С. Иосипеску Новое значительное археологическое открытие — монетный клад в крепости Арманул Негру ● В. Липатти Диалог Титulesку с Литвиновым ● Г. Максютвич Поддержка, оказанная Румынией делу независимости Албании ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Puțuri Rumänien — ein Faktor des Friedens und des Fortschritts in der Weltgeschichte ● I. Ardeleanu, I. Scurtu, Gh. Une Vier Jahrzehnte der Republik ● C. Botoran Februar 1919. I.I.C. Brătianu über die nationale Einheit Rumäniens auf der Pariser Friedenskonferenz tritt ● E. Denize, P. Opreșcu 1917. Spaniens Gesandter in Rumänien berichtet: Die nationale Einheit — Ursache der Teilnahme am Krieg ● S. Iosipescu Eine neue und bedeutsame archäologische Entdeckung: Der Münzschatz aus der Festung Armanul Negru ● V. Lipatti Der Dialog Titulescu-Litwinow ● G. Maksutovici Die rumänische Unterstützung für die Unabhängigkeit Albaniens ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia romania) I. Popescu-Puțuri Rumania — factor de paz y progreso en la historia universal ● I. Ardeleanu, I. Scurtu, Gh. Une Cuatro decenios de república ● C. Botoran Febrero de 1919. En la Conferencia de paz de Paris, I.I.C. Brătianu sobre la unidad nacional de Rumania ● E. Denize, P. Opreșcu 1917. El enviado de España en Rumania informa: La unidad nacional — causa de la participación en la guerra ● S. Iosipescu Un nuevo y significativo descubrimiento arqueológico: el tesoro monetario de la fortaleza Armanul Negru ● V. Lipatti El diálogo Titulescu-Litvinov ● G. Maksutovici El apoyo rumano a la independencia de Albania ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psrifr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDAȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreoteșei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștale și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

